

የፌዴራል የፍትህ አካላት ባለሙያዎች ስልጠና ማዕከል

ስቅድመስራ ሰልጣኞች የተዘጋጀ
የስልጠና ሞዴል

ተሻሻለው የወንጀል ህግ

በፌዴራል የፍትህ አካላት ባለሙያዎች ስልጠና ማእከል የተዘጋጀ

በፌዴራል የፍትህ አካላት ባለሙያወች ስልጠና ማእከል የተዘጋጀ ማውጫ

ምዕራፍ አንድ - የወንጀል ፍትሕ ሥርዓትና የወንጀል ሕግ	5
ምንነት፣ ዓላማና ግብ	5
ክፍል አንድ - የወንጀል ፍትሕ ሥርዓት ምንነት	5
ክፍል ሁለት - የወንጀል ሕግ ምንነት	7
ክፍል ሦስት - የወንጀል ሕግ ዓላማና ግብ.....	9
ምዕራፍ ሁለት - የወንጀል ሕግና ሕገ መንግሥቱ	14
ክፍል አንድ - የወንጀል ሕጉና የሕገ መንግሥቱ ቁርኝት	15
ክፍል ሁለት - የወንጀል ፍትሕ ሥርዓቱ የሚመራባቸው መርሆዎች	17
ንዑስ ክፍል አንድ - የሕጋዊነት መርህ	17
ንዑስ ክፍል ሁለት - የወንጀል ሕግ ወደ ኋላ ተመልሶ የማይሰራ መሆኑ	18
ንዑስ ክፍል ሦስት - ለአንድ ወንጀል ድጋሚ ቅጣት ስለመከልከል	22
ምዕራፍ ሦስት - በአንዳንድ የወንጀል ድንጋጌዎች ዙሪያ የሚስተዋሉ የትርጉምና የአፈጻጸም ችግሮች	24
ክፍል አንድ - በወንጀል ሕጉ ጠቅላላ ክፍል የሚስተዋሉ አንዳንድ የትርጉምና የአፈጻጸም ችግሮች...	25
ንዑስ ክፍል አንድ - ወንጀልን የሚያቋቋሙ ቅድመ ሁኔታዎች እና በሕግ ሰውነት	25
የተሰጣቸው ድርጅቶች የወንጀል ተጠያቂነት	25
ንዑስ ክፍል ሁለት - የምክንያትና ውጤት ግንኙነት መርህ.....	27
ንዑስ ክፍል ሦስት - የወንጀል መፈጸም ሐሳብ.....	30
ንዑስ ክፍል አራት - በወንጀል ተካፋይነት	35
ክፍል ሁለት - በወንጀል ሕጉ ልዩ ክፍል የሚስተዋሉ አንዳንድ የትርጉምና የአፈጻጸም ችግሮች.....	41
ንዑስ ክፍል አንድ- የሰው መግደል ወንጀል	41
ንዑስ ክፍል ሁለት - በሰው አካል ላይ ጉዳት የማድረስ ወንጀል	45
ንዑስ ክፍል ሦስት - የሚያዝበት ገንዘብ ሳይኖር ቼክ ማውጣት	48
ምዕራፍ አራት - ልዩ ትኩረት የሚሹ አንዳንድ ወንጀሎች	51
ክፍል አንድ - በሕገ መንግሥቱ እና በሕገ መንግሥታዊ ሥርዓቱ	52
ላይ የሚፈፀሙ ወንጀሎች	52
ንዑስ ክፍል አንድ - በሕገ መንግሥቱ ላይ የሚፈፀሙ ወንጀሎች	53

ንዑስ ክፍል ሁለት - በሕገ መንግሥት በተቋቋመው ሥርዓት	58
ላይ የሚፈፀም ወንጀል	58
ክፍል ሁለት - የሙስና ወንጀል፣	62
ክፍል ሦስት - የዘር ማጥፋት ወንጀል	67
ክፍል አራት - የአሸባሪነት ወንጀል፣	71
ክፍል አምስት - የሰዎች ህገወጥ ዝውውር፣	74
ክፍል ስድስት - የአስገድዶ መድፈር ወንጀል፣	76

የክፍለ ትምህርቱ አጠቃላይ ዓላማዎች

ይህን ክፍለ ትምህርት ሲያጠናቅቁ ስልጣኖች፡-

1. ወንጀልን የሚመለከቱ የሕገ መንግሥቱን ድንጋጌዎች ይለያሉ፤
2. የወንጀል ፍትህ ሥርዓት ሕገ መንግሥታዊ ሥርዓቱን በማስከበርና የሕግ የበላይነትን በማረጋገጥ በኩል ስላለው ሚና ይረዳሉ፤
3. የወንጀል ሕጉን ተግባራዊ ለማድረግ በተደጋጋሚ የሚያጋጥሙ የአፈጻጸምና የትርጉም ችግሮችን ይለያሉ፤ ችግሮቹን ለመፍታት የሚያስችል ወጥ፣ ተገማችና ተመራጭ የሆነ ትርጉም ተግባራዊ የማድረግ ብቃት ይኖራቸዋል፤
4. በዘመናችን የወንጀል ፍትህ ስርዓት ውጤታማነትን የሚፈታተኑ ለየት ያለ ባህሪ ያላቸውን ወንጀሎች እና እንዴት መከላከል እንደሚቻል ይረዳሉ፤
5. አስቸጋሪ ጉዳዮችን በተመለከተ ተገቢ ውሳኔ ለመስጠት ክህሎት ያዳብራሉ፤

ዝርዝር ዓላማዎች

በክፍለ ትምህርቱ የተመለከቱትን ንዑሳን ርዕሶች ከተማሩ በኋላ ስልጣኖች፡-

1. የወንጀል ፍትህ ስርዓት ምንነት ይረዳሉ፤
2. የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ ሕገ መንግሥት ከወንጀል ፍትህ ስርዓቱ ያስቀመጣቸውን መርሆዎችና ድንጋጌዎች እና በሕገ መንግስቱና በወንጀል ፍትህ ስርዓቱ መካከል ያለውን ግንኙነት ይረዳሉ፤
3. የወንጀል ፍትህ ስርዓቱ የሚመራባቸውን መርሆዎች ይረዳሉ፤
4. በወንጀል ሕጉ ጠቅላላ መርሆዎችና በዝርዝር ወንጀሎች ላይ ያሉ በተደጋጋሚ የሚያጋጥሙ መሠረታዊ የአፈጻጸምና የአተረጓጎም ችግሮችንና መፍትሄዎችን ይረዳሉ፡፡
5. በሙስና፣ አሸባሪነት፣ አደንዛዥ እጽ ዝውውር፣ የሰዎች ህገወጥ ንግድ፣ አስገድዶ መድፈር፣ ወዘተ ህግ ላይ ያሉ የአፈጻጸምና የአተረጓጎም ችግሮችን ይለያሉ፤

ምዕራፍ አንድ - የወንጀል ፍትሕ ሥርዓትና የወንጀል ሕግ

ምንነት፣ ዓላማና ግብ

ይህን ምዕራፍ ሲያጠናቅቁ ወልባሾች፡-

1. የወንጀል ፍትሕ ሥርዓት እና የወንጀል ሕግን ምንነት ይረዳሉ፡፡
2. የወንጀል ህግ ክሌሎች ህጎች እና ኢ-ሞራላዊ ድርጊቶች ያለውን ግንኙነትና ልዩነት አስመልክቶ ግንዛቤ ይጨብጣሉ፤
3. ወልባሾች በሥራ ላይ ሲለማሩ በወንጀል ህጉ ልዩ ክፍል ላይ ያሉት ድንጋጌዎችን ከወንጀል ህግ ዓላማዎች ግቦች አንፃር በማገናከብ መተግበር ይችላሉ፡፡

ክፍል አንድ - የወንጀል ፍትሕ ሥርዓት ምንነት

የወንጀል ፍትሕ ሥርዓት ከፍትሐብሔር የፍትሕ ሥርዓት የሚለይባቸው መሠረታዊ ጉዳዮች ምንድናቸው?

የወንጀል ፍትሕ ማለት ፖሊስ፣ ዐቃቤ ሕግ፣ ፍርድ ቤት እና ማረሚያ ቤት ማለት አይደለም፤ ከዚያ በላይ ነው፡፡ የወንጀል ፍትሕ የወንጀል ጉዳይን የሚያስተዳድሩ እንደ ፖሊስ፣ ዐቃቤ ሕግ፣ ፍርድ ቤቶች እና ማረሚያ ቤቶች አወቃቀርን፣ አሠራርን እና የወንጀል ድንጋጌ መጣስ ተፈጽሞ ሲገኝ የሚሰሩበትን ሂደት የሚመለከት ነው፡፡ በሌላ በኩል የወንጀል ፍትሕ ሥርዓት ወይም አስተዳደር (criminal justice system) የወንጀል ጉዳይን የሚያስተዳድሩት አካላት ወጥ በሆነ ሁኔታ በመንቀሳቀስ የሚፈጥሩት ሥርዓት (system) ነው፡፡

የወንጀል ፍትሕ ሥርዓት ወንጀልን በመከላከል ላይ የሚያተኩር ቢሆንም፣ ወንጀል ስለመፈፀሙ አመላካች ነገር ሲገኝ የወንጀል ምርመራ ማድረግን፣ ክስ ማቅረብን፣ ውሳኔ ማሰጠትን፣ ቅጣት ማስፈፀምን እና እንደሁኔታው አጥፊው ታርሞ ከማህበረሰቡ ጋር በመቀላቀል ሰላማዊ ኑሮ እንዲኖር የሚያስችል ተግባር መፈፀምን ሁሉ ይጨምራል፡፡ እዚህ ላይ አንዳንዶች የወንጀል ፍትሕ ሥርዓት የሚጀምረው ወንጀልን ከመከላከል ሳይሆን ወንጀል ተፈፅሞ ሲገኝ

ምርመራ በማድረግ ላይ ነው የሚል አስተያየት ይሰጣሉ። ሌሎች ደግሞ የወንጀል ፍትሕ ሥርዓት (criminal justice system) የሚጀምረው ወንጀልን ከመከላከል ነው ይላሉ። እርስዎ በየትኛው ሀሳብ (አመለካከት) ይስማማሉ?

እያንዳንዱ የወንጀል ፍትሕ አስተዳደር አካል (ተቋም) በሥርዓቱ ውስጥ የሚጫወተው የራሱ የሆነ ተግባር (task) ያለው ሲሆን እነዚህ ተግባራት (tasks) ግን ራሳቸውን ችለው የሚቆሙ አይደሉም። አንዱ የሚሰራው ሥራና የሚሠራበት መንገድ በሌላኛው ሥራ ላይ ቀጥተኛ የሆነ ውጤት (effect) አለው። ከዚህም አኳያ ፍርድ ቤቶች የሚያዩት በፖሊስና በዐቃቤ ሕግ አማካኝነት የቀረበውን ነው፤ ማረሚያ ቤቶች የሚያርሙት በፍርድ ቤቶች ጉዳያቸው ታይቶ ውሳኔ አግኝተው የመጡትን ነው። ማረሚያ ቤቶች የሚያርሙበት መንገድ (ቅጣትን የሚያስፈፅሙበት መንገድ) በቀጣይ መሰል ጥፋት በቀድሞ አጥፊው ተፈጽሞ እንደገና የፖሊስ፣ የዐቃቤ ሕግ እና የፍርድ ቤት ሥራ በእርሱው ላይ እንዳይሆን ከፍተኛ አስተዋፅኦ አለው።

የመወያያ ጥያቄዎች

1. የወንጀል ፍትሕ አስተዳደር እንደ አንድ ወጥ ሥርዓት (integrated system) መታየቱና በዚሁ መሠረት መፈፀሙ ያለው ጠቀሜታ ምን እንደሆነ ተወያይበት። እንዲህ ዓይነት ሥርዓት በተግባር በኢትዮጵያ የተተከለ (የተዘረጋ) ስለመሆን አለመሆኑ መርምሩ።
2. የወንጀል ፍትሕ አስተዳደር ሂደት ብዙ ጊዜ የወንጀል ተጠቂዎችን (የቤተሰቦቻቸውን) ጥቅምና ፍላጎት ግምት ውስጥ ባላስገባ ሁኔታ (እነዚህን ወገኖች በማግለል) ሲከወን ይስተዋላል። ይህም የወንጀል ጉዳይ ባለቤት መንግሥት ነው ከሚል እሳቤ ሊመነጭ እንደሚችል ይገመታል። ይህ ሁኔታ በሥርዓቱ ውጤታማነት ላይ ያለው እንድምታ ምን ይመስለዎታል? ተወያይበት።

ክፍል ሁለት - የወንጀል ሕግ ምንነት

ወንጀል ስንል ምን ማለታችን ነው? በወንጀል እና በሌሎች ኢሞራል በሆኑ ተግባሮች መካከል ያለው አንድነት እና ልዩነት ምንድነው?

ወንጀል ምን ምን አይነት ባህሪያትን ያካትታል ብሎ ቋሚና አለም አቀፋዊ ትርጉም ለመስጠት ያስችግራል። ወንጀል የሚባሉት ባህሪያት ከማህበረሰብ ማህበረሰብ ይለያያሉ። ማህበረሰቡ ሲያድግ ይለወጣሉ። ስለሆነም በዛሬ ጊዜ ወንጀል ተብሎ የተደነገገ ድርጊት ከዚህ በፊት ወንጀል ላይሆን ይችላል። ወይም ከዚህ በፊት ወንጀል ተብሎ የተደነገገ ጉዳይ ዛሬ ወንጀል ላይሆን ይችላል።

የወንጀል ህግ እና ቅጣቶች በአብዛኛው የአለማችን ሃገሮች በመሠረታዊ ጉዳዮች ላይ ተመሳሳይነት ቢኖራቸውም በዝርዝር ጉዳዮች ላይ ሊለያዩ ይችላሉ። እንዲህ አይነት ልዩነት ሊፈጠር የሚችለው የተለያዩ ሃገሮች ህዝቦች በተወሰኑ ጉዳዮች ያላቸው የአመለካከት ልዩነት ነው። ይህ ልዩነት ከሃይማኖት፣ ከባህል፣ በስልጣኔ እድገት በሰው ልጆች መብት አጠባበቅ ካለው አስተሳሰብ ሊመነጨ ይችላል። በዚሁም መሠረት የአልኮል መጠጦችን ማዘዋወር፣ ዝሙት አዳሪዎች፣ ግብረሰዶች፣ ፅንሰ ማስወረድ የመሳሰሉት ድርጊቶች በአንዳንድ ሃገሮች የወንጀል ድርጊት ተብለው ክልከላ ተደርገውባቸው ግርፋት ወይም የሞት ቅጣት የመሳሰሉትን ሊያስከትሉ ይችላሉ። በሌሎች ሃገሮች ግን ይህንኑ ተመሳሳይ ድርጊቶች ያልተከተሉ ወይም በወንጀል ህግ የማያስጠይቁ ሆነው እናገኛቸዋለን።

ሆኖም በአጠቃላይ አገላለጽ የወንጀል ሕግ አንድ ሰው በሕግ አድርጎ ወይም አታድርግ ብሎ መደረግ ያለባቸውንና መደረግ የሌለባቸውን ድርጊቶች በዝርዝር የሚያመለክት እና በመደረጋቸውና ባለመደረጋቸው የተነሳ የድርጊቱ ፈጻሚዎች በሕግ የሚቀጣ እና የቅጣቱን መጠን የሚወስን ሕግ ነው። ማለትም ወንጀል ማለት በወንጀል ህግ የተከለከሉ ድርጊቶችን መፈፀም ወይም እንዲፈፀሙ ትዕዛዝ ወይም ግዴታ የተጣለበቸውን ድርጊቶች አለመፈፀም ነው። ወይም በሌላ አገላለጽ የወንጀል ሕግ ማለት በመርህ ደረጃ ህብረተሰቡን ወይም ዜጎችን ከጉዳት ለማዳንና

ለመጠበቅ ተብሎ የሚወጣና እንደ ወንጀል የሚቆጠሩ ድርጊቶችንና ለነዚህ ድርጊቶች ተገቢ ናቸው የሚባሉ ቅጣቶችን የሚያመለክት ሕግ ማለት ነው።

የወንጀል ሕግ ቅጣት ሊያስከትሉ የሚችሉትን ጥፋቶች ወይም ድርጊቶች እና ድርጊቶችን በሚፈፀሙት አጥፊዎች ላይ ሊወሰድ የሚገባውን ቅጣትና የጥንቃቄ እርምጃ አስቀድሞ ይወስናል። ከዚህ አኳያ የወንጀል ሕግ የወንጀል ጥፋት ተብለው የተፈረጁትን ድርጊቶች በቅድሚያ ያመለክታል። በሕግ በቅድሚያ ጥፋት ነው ተብሎ ያልተመለከተን ድርጊት እንደ ወንጀል ጥፋት በመቁጠር ቅጣት መወሰን አይቻልም። ለተፈፀመው ጥፋት በሕጉ ከተመለከተው ቅጣትና የጥንቃቄ እርምጃ ውጭም መውሰድ የተከለከለ ነው። በዚህ መሠረት የወንጀል ህጉ ኃላፊነትን የሚያስከትል ተግባር የፈፀሙ ሠዎች በወንጀል እንዲጠየቁ ማድረጊያና ወንጀል የፈፀሙ ቢሆንም እንኳን በህጉ ላይ ከተመለከተው ቅጣት ውጪ በዘፈቀደና ኢ-ሰብአዊ በሆነ መንገድ እንዳይቀጡ መከላከያ መሣራያ ነው።

በአጠቃላይ የወንጀል ሕግ ሦስት ነገሮችን አሟልቶ መያዝ ይኖርበታል ሊባል ይችላል። እነርሱም፡

1. አድርጎ ወይም አታድርጎ በማለት የሚደነግግ አንድ በግልፅ የተመለከተ ድንጋጌ መኖር ይኖርበታል።
2. ይህ ድንጋጌ የወጣው አግባብ ባለው ባለስልጣን ሆኖ የሚከለክለው ወይም እንዲደረግ የሚያዘው ነገር ከመደረጉ ወይም ሳይደረግ ከመቅረቱ በፊት የወጣ መሆን አለበት።
3. በድንጋጌው መሠረት እንቅስቃሴያቸውን ቃኝተው የማይንቀሳቀሱ ሰዎች የሚደርስባቸውን ቅጣት (penal sanction) ድንጋጌው የያዘ መሆን አለበት።

በመሆኑም የወንጀል ሕግ እነዚህን ሦስት ፍሬ ጉዳዮች ያሟላ ድንጋጌ ነው ተብሎ ሊወሰድ ይችላል ማለት ነው።

የመወያያ ጥያቄዎች

1. የወንጀልን ምንነት መረዳት ያለው ፋይዳ ምን እንደሆነ ተወያዩበት።
2. “አንድ ማህበረሰብ የማይፈልገው፣ የማይደግፈው ወይም የሚያወግዘው ድርጊት ሁሉ ወንጀል ነው”። ተወያዩበት

3. በወንጀል ሕግ እና በፍትሐብሔር ሕግ መካከል ያለውን ልዩነት እና አንድነት ተወያዩበት።
4. “የወንጀል ሕግ የአንድ ማህበረሰብ አስተሳሰብ ነፃነት ነው፤ ለማህበራዊ ኑሮ የማይስማማውን እንዳይደረግ የሚከለክል፤ የሚስማማውን ደግሞ እንዲደረግ የሚያዝ ሕግ ነው።” በአባባሉ ላይ ተወያዩበት።

ክፍል ሦስት - የወንጀል ሕግ ዓላማና ግብ

የወንጀል ሕግ ዓላማ እና ግብ ከፍትሐብሔር ሕግ ዓላማ እና ግብ የሚለይባቸው መሠረታዊ ጉዳዮች ምንድናቸው? የወንጀል ሕጉን ዓላማ እና ግብ ማወቅ ለምን ያስፈልጋል (ምን ምን ጠቀሜታዎች አሉት)?

የሰው ልጅ ሠላማዊ ህይወትን ለመምራት ከወንጀል የፀዳ ህብረተሠብ መፍጠር አለበት። ለዚህ ደግሞ ያለው አማራጭ የወንጀል ፍትህ አስተዳደርን መዘርጋት ነው። ይህ የወንጀል ፍትህ አስተዳደር እንዲኖር ህግ አውጭ፣ ህግ ተርጓሚና አስፈጻሚ አካላት መኖር አለባቸው። በዚህ መሠረት ህግ አውጪው እንደ ወንጀል አድርጎ የሚቆጥራቸው ድርጊቶች እና ተገቢ ብሎ ያመነባቸውን ቅጣቶች ዘርዘሮ በህግ ያወጣል፤ ህግ ተርጓሚው ወንጀል ፈፅመዋል ተብለው የተከሰሱ ሠዎችን ሲቀርቡለት ማስረጃውን አዳምጦ ተገቢውን ውሳኔ ይሰጣል። አስፈጻሚው አካል በፖሊስ አማካኝነት ወንጀል እንዳይፈፀም ይከላከላል ተፈፅሞም ከሆነ ተጠርጣሪዎች ይዞ ለፍርድ ያቀርባል። ዓቃቤ ህግ መንግስትን በመወከል ክስ ያቀርባል። ማረሚያ ቤቶች ቅጣት የተወሰነባቸውን ጥፋተኞች ተቀብለው ያስራሉ፤ ሌሎች ቅጣቶችም ተወስነው ከሆነ ያስፈፅማሉ።

ስለሆነም የወንጀል ህግና የወንጀል የፍትህ አስተዳደር መሠረታዊ አላማዎች የወንጀል አይነቶችን አስቀድሞ በማሳወቅ የአንድ ህብረተሠብ አባላት ይህንን አውቀው ከጥፋት እንዲታቀቡ ማድረግና ይህን ማስጠንቀቂያ በማይከተሉ ላይ ቅጣት መፈፀም ናቸው። በዚህም መሠረት የወንጀል ህግ የተለያዩ የህብረተሠብ አባላት ማለትም ሰዎች ከሠዎች ወይም ከቡድኖች ወይም ከመንግስት ጋር ያላቸውን ግንኙነት ይወስናል። በህግ እውቅና በተሠጠው ግንኙነት መሠረት ድርጊታቸውን ማስተካከል የሚችሉ ህጉ ተፈጻሚ የማይሆንባቸው ሲሆን ይህን ማድረግ የማይቻላቸው በህጉ መሠረት ይዳኛሉ።

ኢትዮጵያ ከላይ የተጠቀሰውን አላማ ለማሟላት በተለያዩ ጊዜያት የወንጀል ህጎች ደንግጋ በተግባር ላይ አውላለች። በ1923 ዓ.ም የተደነገገው ለመጀመሪያ ጊዜ በስራ ላይ የዋለው የወንጀል ህግ ነው። 1949 ዓ.ም የወጣው ደግሞ ሁለተኛውና ከ40 ዓመት በላይ በስራ ላይ የነበረ የወንጀል ህግ ነው። በየመሃሉም ተጨማሪና ያለውን ከፍተኛ ሊሞሉ የሚችሉ ህጎች በስራ ላይ ነበሩ።

የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ የወንጀል ሕግ ከ1949 ዓ.ም ጀምሮ በስራ ላይ የነበረውን የወንጀልኛ መቅጫ ህግ በመተካት ከግንቦት 1 ቀን 1997 ዓ. ም ጀምሮ በተግባር ላይ ውሏል። በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ መንግስት አንቀጽ 52(5) ላይ በተሰጠው ስልጣንና ሃላፊነት መሠረት በህዝብ ተወካዮች ምክር ቤት የወጣ ነው። ይህ የወንጀል ህግ ህብረተሠቡን በጉዳት ለመጠበቅ የወጣና እንደ ወንጀል የሚቆጠሩ ድርጊቶችና ለነዚህ የተከለከሉ ድርጊቶች ተገቢ ተብለው የተዘረዘሩ ቅጣቶችን የሚዘረዝር ህግ ነው። ስለሆነም ቅጣት እና ወንጀል ሁለቱ የወንጀል ህግ መሠረታዊ ጉዳዮች ናቸው።

የኢትዮጵያ ወንጀል ሕግ መሠረታዊ ዓላማዎችና ግቦች ምን ምን ናቸው የሚለውን ለመረዳት የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ የወንጀል ሕግ የመጀመሪያውን አንቀጽ ድንጋጌ በጥንቃቄ መመልከት ተገቢ ይሆናል። የድንጋጌው የአማርኛ ቅጂ እንደሚከተለው ይነበባል፡-

“አንቀጽ ፩ .ዓላማና ግብ

የወንጀል ሕግ ዓላማ፣ ለጠቅላላው ጥቅም ሲባል የአገሪቱን መንግስት፣ የሕዝቦችን፣ የነዋሪዎችን ሰላም፣ ደህንነት፣ ሥርዓት፣ መብትና ጥቅም መጠበቅና ማረጋገጥ ነው።

የወንጀል ሕግ ግብ ወንጀል እንዳይፈፀም መከላከል ሲሆን ይህንን የሚያደርገው ስለወንጀሎችና ስለቅጣታቸው በቅድሚያ ማስጠንቀቂያ በመስጠት፣ ማስጠንቀቂያነቱ በቂ ባልሆነበት ጊዜ ወንጀል አድራጊዎቹ ተቀጥተው ሌላ ወንጀል ከመፈፀም እንዲቆጠቡና ለሌሎች ማስተማሪያ እንዲሆኑ ወይም እንዲታረሙ በማድረግ ወይም ተጨማሪ ወንጀሎች እንዳይፈፀሙ እርምጃዎች እንዲወሰዱባቸው በማድረግ ነው” ይላል።

ከዚህ በላይ ከተጠቀሰው ድንጋጌ ይዘት እንደምንገነዘበው የወንጀል ሕጉ ዓላማ የአገሪቱን መንግስት፣ የሕዝቦቿንና የነዋሪዎቿን ሰላምና ደህንነት እንዲሁም መብትና ጥቅም ማስጠበቅ ሲሆን ይህ የሚደረገውም ለጠቅላላው ጥቅም ሲባል ነው። የወንጀል ህጉ አንቀፅ 1 ሁለት ፓራግራፎች ያሉት ሲሆን በመጀመሪያው አላማውን ሲገልፅ ሁለተኛው ግቡን ያብራራል።

የወንጀል ህግ ዓላማ ከፍ ብሎ በተቀመጠው አንቀጽ 1 የመጀመሪያው ፓራግራፍ እንደተመለከተው የአገሪቱን መንግስት፣ የህዝቦችን፣ የነዋሪዎችን፣ ሰላም ደህንነት ስርዓት መብትና ጥቅም መጠበቅና ማረጋገጥ ነው ይላል። ይህ ህጉ በመጨረሻ ሊደርስበት ያስበውን አላማ ያመለክታል። ስለዚህም የወንጀል ህጉ አላማ አጠቃላይ ህብረተሠቡን ከወንጀል ድርጊቶች መጠበቅና ሰላምን ማረጋገጥ ነው።

በአንቀጽ የተገለፀው “ህዝቦች” የሚለው ቃል የሚያመለክተው ህገ መንግስቱ ለብሔር ብሔረሰቦች እና ህዝቦች ከፍተኛ ጥበቃ ያደረገላቸው በመሆኑ የወንጀል ህጉ ይህንን ሊያንፀባርቅና ህጉ ነዋሪዎች በግለሰብነታቸው ብቻ ሳይሆን በልዩ ልዩ ህብረት በተቋቋሙበት ሁኔታ ጥበቃ ሊደረግላቸው እንደሚገባ ነው። በተጨማሪም ዜጎችንም ሆነ በአገሪቱ ውስጥ የሚገኙትን የውጭ ሃገር ሰዎች ስለሚያጠቃልልና ወንጀል ህግ ጥበቃ የሚያደርገው ለሰዎች ሁሉ ስለሆነ “ዜጎች” ተብሎ በቀድሞው ህግ ተገልጾ የነበረው ነዋሪዎች በሚለው ተተክቷል።

የወንጀል ህጉ አላማ የነዋሪዎችን ሰላም ማረጋገጥ ነው። ይህ በግልፅ የሚያመለክተው ከግለሰቦች መብት ይልቅ የህዝቦች መብት ቅድሚያ እንደተሠጠው ነው። ስለሆነም አንድ የወንጀል ድርጊት ሲፈፀም በህብረተሠቡ አጠቃላይ ጥቅም ላይ ጉዳት ደርሷል ተብሎ ይገመታል። በዚህም መሠረት የህዝብ ስርዓት ፣ ሰላምና ፀጥታ ሊጠበቅ የሚችለው የግለሰቦች መብት ሊጠበቅ በመሆኑ በእነዚህ መብቶች ላይ የሚደርስ ጥቃት በህዝብ ጥቅም ወይም መብት ላይ እንደተፈፀመ ወንጀል ይቆጠራል።

በአንቀጽ 1 ፓራግራፍ ሁለት ላይ እንደተመለከተው ወንጀል እንዳይፈፀም መከላከል የወንጀል ህጉ አንደኛው እና የመጀመሪያው የወንጀል ሕጉ ግብ ነው። የወንጀል ሕጉን ዓላማ ለማሳካት ዋነኛ ግብ ተደርጎ የሚወሰደው ወንጀል እንዳይፈፀም የመከላከል ተግባር ነው። ይህንን ለማሳካትም የተለያዩ ስልቶችን በተግባር ያውላል። ከዚህ አኳያም ህብረተሠቡ የተለያዩ መብቶች

ይጉዳሉ ብሎ የሚያምንባቸውን ድርጊቶች እንዳይፈፀሙ ወንጀሎችንና ቅጣታቸውን በቅድሚያ ማስጠንቀቂያ ይሰጣል። በመሆኑም ከምንም በፊት ሕብረተሰቡ በወንጀልነት የተፈረጁ ድርጊቶችንና የሚያስከትሉትን ቅጣት አስቀድሞ እንዲያውቅ ሲደረግና ከእነዚህ በወንጀልነት ከተፈረጁ ድርጊቶች እንዲርቅ ማስጠንቀቂያ መስጠት የመጀመሪያው ስልት ነው።

የወንጀል ህጉ አንዱ ግብ ማስጠንቀቅ የሆነበት ምክንያት ህግ በሌለበት ቅጣት ስለማይኖር አስቀድሞ ህጉን በማውጣት ማስጠንቀቅ ይገባል። የወንጀል ህግ መሠረታዊ መርህ ስንመለከት በአንቀፅ 2 ላይ በህጉ ተለይቶ ወንጀል ነው ያልተባለ ጉዳይ እንደማያስቀጣና በወንጀል ህጉ አንቀፅ 5 ደግሞ የወንጀል ህግ ወደ ኋላ ሄዶ እንደማይሰራ መግለፁ ማስጠንቀቅ የወንጀል ህግ ግብ መሆኑን ያስረዳል።

ማስጠንቀቂያ ብቻውን የህጉን አላማ ማሣካት ካልቻለ አጥፊው በጥፋቱ ልክ እና ህጉ ባስቀመጠው መሠረት ይቀጣል። የህጉ ግብ አጥፊዎቹን ማረምና ሌላውን ማስተማር ነው። “አጥፊ ሲቀጣ የሚያየው ብልህ ይሆናል”። እንደተባለው ሁሉ ለሌላው አጥፊ ትምህርት እንዲሆነው ነው።

የወንጀል ህግ ከሌሎች ህጎችና ኢ-ሞራላዊ ድርጊቶች የሚለይበት ሁኔታ ስንመለከት ማንኛውም ግለሰብ በህግ ሠውነት የተሰጠው አካልም ሆነ የተፈጥሮ ሰው በህግ የተከለከለን ድርጊት ከፈፀመ ወይም ህግ እንዲፈፅም ግዴታ የጣለበትን ጉዳይ ካልፈፀመ የሌሎች ግለሰቦች ወይም በአጠቃላይ የማህበረሰቡን መብት ሊጎዳ ይችላል። እነኝህ ግድፈቶች ወይም ስህተቶች በግለሰብ ወይም በአጠቃላይ ማህበረሰቡ ላይ ጉዳት እንደሚያደርሱ ቢታወቅም የወንጀል ድንጋጌዎችን በመጣስ የሚፈፀሙ ስህተቶችና እና የሚያስከትሉ አደጋ አጠቃላይ በህብረተሰቡ ላይ እንደተፈፀሙ ይታሰባል። ይህ ከላይ እንደተገለፀው የወንጀል ህግ ከሌሎች ህጎች የሚለይበት መሠረታዊ ባህሪ ይኖረዋል።

ቢፈፀሙ ወይም ቢሞክሩ ህብረተሠቡን የሚጎዱና አንድን ህብረተሠብ በህብረተሰብነት እንዳይቀጥል ስለሚያደርጉት መንግስት የህዝቡን ሰላምና መረጋጋት የመጠበቅ ሃላፊነት ስላለበት አጥፊውን በዐቃቤ ህግ በኩል ክስ መስረቱ ማስረጃ አቅርቦ አጥፊውን ያስቀጣል። ይህ ሂደት የተጎዱ ቤተሠቦች ወይም ተጎዷቸው ራሱ ለደረሰበት ጉዳት ካሳ ቢሰጠውም የሚቀጥል ነው።

ለምሳሌ ግድያ፣ አስገድዶ መድፈር እና ዘረፋ የመሣሰሉት በወንጀል ህጉ መሠረት የተከለከሉና ተፈፅመው ከተገኙ ፈፃሚው ተጠያቂ እንደሚሆን በግልፅ ተቀምጧል። እነዚህ ድርጊቶች ያደረሱት ጉዳት በግለሰብ ላይ ቢሆንም በወንጀል ህጉ መሠረት ህብረተሰቡን የሚጎዱ ተደርገው ይታያሉ። ዓቃቤ ህግም የወንጀል ህጉ በግልፅ አቤቱታ የማቅረብ መብቱን ለግል ተበዳዩ ካልሰጠ በስተቀር ተገቢውን ማስረጃ አስባስቦ ወንጀል የፈፀመውን ሰው ፍርድ ቤት አቅርቦ ተገቢውን ቅጣት እንዲያገኝ ያደርጋል።

በፍትሐብሔር ህግ መሠረት ግን ተከራካሪዎች ወይም በህጉ መሠረት የተቀመጠልኝ መብት ተጥሷል የሚል ግለሰብ ጉዳዩን ወደ ህግ ያቀርባል እንጂ መንግስት በወንጀል እንዳየነው ግለሰብን ወክሎ በፍትሐብሔር ጉዳይ አይከራከርም። ምክንያቱም የፍትሐብሔር ክርክር በግለሰቦች መካከል የተፈጠረ አለመግባባት ነው።

በወንጀል ሕግ የተደነገገውን ተላልፎ የተገኘ ሰው የሚጣልበት ቅጣት የተለያዩ መሠረታዊ መብቶቹን ሊነኩ ይችላሉ። ፍርድ ቤቱ በዓቃቤ ህግ በኩል የቀረበለትን ማስረጃ ከሠማ በኋላ ጥፋተኛ ሆኖ ካገኘው ቅጣት ይጥላል። እነዚህ ቅጣቶች የመንቀሳቀስ እና በነፃ የመዘዋዋር መብትን የሚቃረኑ ሊሆኑ ይችላሉ። ለምሳሌ እስር ወይም በህይወት የመኖር መብትን ሊጥሱ ይችላሉ። ጥፋተኛው የሞት ቅጣት ቢጣልበት ትልቁና ዋጋ ያለውን መብቱን ያጣል። በፍትሐብሔር ክርክር የመጨረሻው ውሳኔ ግን የወሰደው ንብረት እንዲመልስ ወይም ካሳ እንዲከፍል ማድረግ ነው። ይህ ደግሞ ከንብረት ጋር የሚያያዝ እንጂ የተከሳሹን መሠረታዊ መብቶች የሚነኩ አይደሉም። ስለሆነም በወንጀል ተጠያቂነት የሚወሰኑ ቅጣቶች ከባድና ምናልባትም እጅግ አስከፊ ሲሆኑ በፍትሐብሔር የሚወሰኑት ግን በተነፃፃሪነት ቀላል ናቸው።

የወንጀል ህግን ከኢ-ሞራላዊ ድርጊቶች ጋር በማነጻፀር ስንመለከት ደግሞ ከላይ ለመግለፅ እንደተሞከረው አንድ ድርጊት ወይም ያለማድረግ እንደ ወንጀል የሚቆጠረው ህግ አውጭው በግልፅ ጉዳዩን ወንጀል መሆኑን ሲደነግግ ብቻ ነው። ሆኖም ግን ጥሩም ሆነ መጥፎ ሞራላዊ እሴቶች ምንጫቸው ሃይማኖት ወይም ከውስጥ በሚመነጭ የማክበር ስሜት ሊሆኑ ይችላሉ። ሃይማኖታዊ ግብረ-ገብነት ሊመነጭ የሚችለው ግለሰቡ ለሃይማኖቱ መርሆች ካለው መንፈሳዊ አመለካከት ነው። ግብረ-ገብነት ቤተሠብን፣ ታላላቆችን፣ አለቆችን እና አመለካከቶችን በማክበር

ሊመነጭ ይችላል። በተለያዩ የሃገራችን ክፍሎች እንዳሚታየው የቤተሠብ አመለካከትን ማክበር፣ ታላላቆች የሚሉትን መፈፀም ምንጩ ለጉዳዩ የሚሰጠው ጥልቅ ስሜት ነው።

መሠረታዊ ልዩነታቸው የሚታየው ሁለቱ በተግባር በሚውልበት ጊዜ ነው። የወንጀል ተጠያቂነት የህግ አውጭ አሳቢና አላማ መሠረት ያደረገ ጠንካራና መደበኛ ቅጣት አለው። የግብረገብ ወይም ሞራላዊ እሴቶች ሊኖሩና ሊቀጥሉ የሚችሉት ህብረተሠቡ የሚሰጣቸው ክብር እና ጥልቅ ስሜት እንጂ መደበኛ ተጠያቂነትን ስለሚያስከትሉ አይደሉም። ለምሳሌ በወንጀል ሕጉ ያስቀጣል ተብሎ የተደነገገውን የተላለፈ ቅጣት ይከተለዋል። ሆኖም ግን በህብረተሠቡ ውስጥ የታላቅን ምክር መስማት ወይም ሠላምታ ከጎረቤት ጋር መለዋወጥ እንደ ጥሩ ባህሪ መለኪያ ቢቆጠርም አንድ ሰው እነዚህን ቢተላለፍ መደበኛ ቅጣት አይከተለውም።

ምዕራፍ ሁለት - የወንጀል ሕግና ሕገ መንግሥቱ

ይህን ሥልጠና ሲያጠናቀቁ ስልጣኞች፡-

1. በወንጀል ሕጉና በሕገ መንግሥቱ መካከል ያለውን ግንኙነት ይረዳሉ፤
2. በሕገ መንግሥቱ ውስጥ የተካተቱ ከወንጀል ሕጉ ጋር ግንኙነት ያላቸው መርሆዎች ይገነዘባሉ፤
3. ሕገ መንግሥቱንና ሕገ መንግሥታዊ ሥርዓቱን ለመጠበቅ የወንጀል ሕጉ ያለውን ሚና በአግባቡ ይረዳሉ።
4. የህጋዊነት መርህን ምንነት በዝርዝር ይረዳሉ፤
5. የወንጀል ህግ ወደ ኋላ ሄዶ የማይሰራ መሆኑንና ከነምክንያቱ ይገነዘባሉ፤
6. የወንጀል ሕጉ ከመፅናቱ በፊት ያሉትን ጉዳዮች ለመሸፈን ወደ ኋላ ተመልሶ የሚሠራባቸውን ሁኔታዎች ይረዳሉ፤

ክፍል አንድ - የወንጀል ሕግና የሕገ መንግሥቱ ቁርኝት

በ1993 ዓ.ም የኢትዮጵያ ቋንቋዎች ጥናትና ምርምር ማዕከል ያሳተመው መዝገበ ቃላት “ህገ መንግስት ማለት አንድ አገር የሚተዳደርበትና ሕዝቦቿ ለሚያከናውኗቸው ተግባሮች ሁሉ መርህ የሚሆናቸው የሁሉም የበላይ የሆነ ህግ” ነው በማለት ይተረጉመዋል።

የኮመን ሎው አገሮችን በተለይም የአሜሪካን የሕግ ሥርዓት የሚያንፀባርቀው በሕግ ሙያ ዙሪያ የምንጠቀምባቸውን ቃላት እና ሀረጎች ወይም ፅንሰ ሀሳቦች ለመተርጎም ብዙ ጊዜ የምንጠቀምበት ብላክስ ሎው የሕግ መዝገበ ቃላት (Black’s Law Dictionary) የሰጠውን ትርጓሜ ስንመለከት ደግሞ “Constitution is the fundamental and organic law of Nation or State establishing the conception, character, and organization of its government, as well as prescribing the extent of its sovereign power and the manner of its exercise” የሚል ትርጓሜ ሰጥቶት እናገኛለን።

ሕገ - መንግስት በዜጎችና በመንግስት መካከል የሚኖረውን ግንኙነት የሚወስን ህግ ነው። ሕገ መንግስት የመንግስትን ስልጣንና የዜጎችን መብትና ነፃነት ለይቶ የሚደነግግ ሰነድ ነው። በአንቀፅ 9 (ዘጠኝ) ላይ እንደተመለከተው ህገ መንግስቱን የሚቃረን ማንኛውም ህግ ልማድ እንዲሁም መንግስታዊ ውሣኔ ተፈፃሚነት የለውም። የአንድ አገር ዜጎች በአንድ መንግስት ጥላ ስር ሲተዳደሩ ምን መብት ምንስ ግዴታ ይኖራቸዋል? የመንግስትስ ስልጣንና ተግባር ምንድን ነው? መንግስትስ ስልጣንና ተግባሩን የሚያከናውነው በምን አኳኋን ነው? እነዚህ አበይት ጉዳዮች በህገ መንግስቱ ተለይተው የተቀመጡ ናቸው። ህገ መንግስት በበታች ህጎች ልማዲያ ወይም አሰራሮች የሚጣስ ከሆነ የዜጎች መብትና ግዴታ የመንግስት የስልጣን ገደብና አሰራር ዋስትና አጡ ማለት ነው። ለዚህ ነው አንቀፅ 9 ንዑስ አንቀፅ (1) “ህገ መንግስት የበላይ ህግ ነው” በማለት የደነገገው።

የኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ ሪፐብሊክ የወንጀል ሕግ ሕግ እንዲያወጣ በህገ መንግስቱ ስልጣን በተሠጠው የመንግስት አካል ፀድቆ ከግንባት 1 ቀን 1997 ዓ.ም ጀምሮ በስራ ላይ የዋለ ህግ ነው። ይህ ህግ የህጎች ሁሉ የበላይ የሆነው ህገ መንግስት መሠረት አድርጎ

የተዘጋጀ ነው። የወንጀል ህጉ ዓላማና ግብ በሕገ መንግስቱ ላይ የደነገጉትን የሰብአዊና ዲሞክራሲያዊ መብቶች በማስከበር ዙሪያ ከፍተኛ ሚና አለው። እያንዳንዱ ዜጋ ወይም የመንግስት አካል በህገ መንግስቱ ላይ የተጣለውን ግዴታ ካልተወጣ እና ከጣሰ የወንጀል ህጉ አስፈላጊውን ምላሽ ይሰጣል። ከዚህ ቀጥሎ ህገ መንግስቱ እና የወንጀል ህጉ ያላቸውን ትስስር በዝርዝር እንመልከታለን።

መንግሥት የህብረተሰብን ሠላምና ፀጥታ እንዲሁም የግለሰብን መብትና ነፃነት የማስከበር ሃላፊነት አለው። ይሄንን ሃላፊነት ህገ መንግስቱ በሚፈቅደው እና በሚያዘው መሠረት ተግባራዊ ለማድረግ አስፈላጊ እርምጃዎችን ይወስዳል። ከእነዚህ እርምጃዎች አንዱ የወንጀል ህግ መደንገግ እና ይህንን ህግ የተላለፉ ሰዎች ወደ ህግ ማቅረብ ይጨምራል።

በእነዚህ የወንጀል ህግ ድንጋጌዎች ንፁህ ግለሰቦች ሣይጉዱ የመንግስትና የህዝብ ጥቅም ሣይስተጓሉል ጥፋተኞች እንዲቀጡና ከጥፋታቸው እንዲማሩ ማድረግ የመንግስት ሃላፊነት ነው። በሌላ በኩል ደግሞ የእነዚህ ህገ መንግስታዊ መርሆች ዋና አላማ መንግስት ከላይ የተገለፀውን ሃላፊነት ሲወጣ ሊያልፍ የማይችለውን ገደብ ማበጀት ነው። በአጠቃላይ ህገ መንግስት በባህሪው መብቶችና ግዴታዎችን በጥቅል መልኩ የሚያስቀምጥ ሰነድ ነው። የወንጀል ህግ ደግሞ በህገ መንግስቱ ውስጥ ጥበቃ የተደረገላቸውን መብቶችና ነፃነቶች ተግባራዊ ማድረጊያ መንገድ ነው።

የመወያያ ጥያቄ

ሕገ መንግሥቱ በተግባር እንዲተረጎም የወንጀል ሕግ ሊጫወት ስለሚችለው ሚና መርምሩ። ይህ ሁኔታ የሚገለጽባቸውን ሁኔታዎች በምሳሌነት የተወሰኑትን በማንሳት ተወያዩበት።

ክፍል ሁለት - የወንጀል ፍትሕ ሥርዓቱ የሚመራባቸው መርሆዎች

ንዑስ ክፍል አንድ - የሕጋዊነት መርህ

ይህ መሰረታዊ የወንጀል ህግ መርህ በኢ.ፌ.ዲ.ሪ የወንጀል ሕግ በአንቀጽ 2 ላይ የተመለከተ ሲሆን የተለያዩ ጉዳዮችን በስሩ አካቶ ይዟል። የወንጀል ሕግ ስለ ልዩ ልዩ ወንጀሎችና ወንጀል አድራጊዎች ላይ ስለሚፈፀሙት ቅጣቶችና የጥንቃቄ እርምጃዎች በዝርዝር ይደነግጋል። ፍርድ ቤት ሕገወጥነቱ በሕግ ያልተደነገገን ድርጊት ወይም ግድፈት እንደወንጀል ሊቆጥረው እና ቅጣት ሊወስንበት አይችልም። ፍርድ ቤቱ በሕግ ከተደነገጉት በቀር ሌሎች ቅጣቶችንና የጥንቃቄ እርምጃዎችን መወሰን አይችልም። እንዲሁም በሕግ ላይ ከተደነገጉት ወንጀሎች ጋር ይመሳሰላል በማለት ወንጀልነቱ በግልፅ ያልተደነገገን ድርጊት ወይም ግድፈት ፍርድ ቤት እንደወንጀል ሊቆጥር አይችልም።

ይሁንና ከዚህ በላይ የተመለከቱት የወንጀል ሕግ አንቀጽ 2 ድንጋጌዎች ፍርድ ቤት ሕጉን እንዳይተረጉም አያግዱትም። የሕጉ አነጋገር አሻሚ በሚሆንበት ጊዜ ሕጉ ሊደርስበት ያለበውን ግብ ለማረጋገጥ እንዲቻል ሕግ አውጪው ባቀደው ትርጉምና በሕግ መንፈስ መሠረት ፍርድ ቤቱ መተርጎም አለበት።

በወንጀል ህጉ የሚያስቀጡ የተባሉ ድርጊቶች፣ ቅጣታቸው እና ሊወሰድ የታሰበው የጥንቃቄ እርምጃዎች በሙሉ በማያሻማ መልኩ በግልፅ መቀመጥ አለባቸው። ይህ የሕግ ግልፅነት ካለ ስለወንጀሎች እና ቅጣታቸው በቅድሚያ ለህብረተሰቡ ማስጠንቀቂያ መስጠት ያስችላል። በተጨማሪም በዘፈቀደ የሚሰሩ ስራዎች ያስቀራል፤ ፍርድ ቤቶች በሕጉ ብቻ እንዲመሩ ያደርጋል። በፍትህ ስርዓት ውስጥ ያሉ ሁሉም ወገኖች ስራቸውን በአግባቡ ሕጉ ባስቀመጠው መንገድ እንዲያከናውኑ ይረዳቸዋል። በዚህ መርህ መሰረት በሕግ በግልፅ ካልተደነገገ በስተቀር ወንጀል የለም። በአንቀጽ 2(1) እንደተቀመጠው ወንጀል መሆኑ በግልፅ ካልተቀመጠ ማንኛውም ሰው ለፈፀመው ድርጊት ምንም እንኳን ድርጊቱ ግብረ-ገብነት የጉደለው ቢሆን ተጠያቂ አይደለም።

እንዲሁም በሕጉ በግልፅ የተቀመጠውን የወንጀል ድርጊት የፈፀመው ሰው የሚቀጣው ሕጉ ባስቀመጠው መሠረት ነው፤ ለተላለፈው ድርጊት የተቀመጠውን ቅጣት ብቻ ይቀጣል። እነዚህ ሁለት አባባሎች በአጭር ሲቀመጡ በሕግ በግልፅ ካልተደነገገ ወንጀል የለም፤ እንዲሁም በሕግ በግልፅ ካስቀመጠው በስተቀር ቅጣት የለም የሚሉ ናቸው።

በአጠቃላይ ህግ አውጪው በአንድ አገር ውስጥ ያሉ ህዝቦች የሚተዳደሩበትንና ግንኙነታቸውን የሚመሠረቱበትን ህጎች የማውጣት ስልጣን ሲኖረው ህግ ተርጓሚው አካል ወይም ፍርድ ቤቶች የሚቀርቡላቸውን ጉዳዮች ሕግ አውጭው በደነገጋቸው ብቻ ውሳኔ ይሰጣሉ። በዚህም መሠረት አስቀድሞ በህግ ያልተመለከተን ጥፋት ፍርድ ቤት በራሱ አነሣሽነት እንደ ሕግ መጣስ ሊቆጥረው አይችልም። በወንጀል ህጉም ከተወሰኑት ቅጣቶች በስተቀር ሌላ ቅጣት መጣል አይችልም።

አንድ ሰው ላሳየው ባህሪ ጥፋተኛ ለማድረግ መጀመሪያ ባህሪው ያልተፈቀደ እና ወንጀል እንደሆነ ማስጠንቀቅ መሠረታዊ ስራ እንደሆነ አንቀፅ 2 ላይ የተቀመጠው ህጋዊነት መርህ ያስረዳል። ጥፋት መሆኑን ሳይነገረው ወይም ማስጠንቀቂያ ሳይሰጠው ተጠያቂ ማድረግ አይችልም። ማንኛውም ህግ የተጨባጭነት ባህሪ ሊኖረው ይገባል፤ በተለይም የወንጀል ህግ። ሰዎች ህግን ከመጣስ እንዲቆጠቡ ቢጥሱም የሚከተላቸውን ቅጣት አውቀው አንዲገቡበት የተወሰነ የታወቀና የተጨበጠ ህግ መኖር አለበት።

ንዑስ ክፍል ሁለት - የወንጀል ሕግ ወደ ኋላ ተመልሶ የማይሰራ መሆኑ

በሕግ በሌላ አኳኋን ካልተገለፀ በስተቀር ለአንድ ወንጀል በወንጀል ሕጉ ልዩ ክፍል ከተደነገገው የቅጣት ወለልና ጣራ ውጭ ቅጣት ሊጣል አይችልም። እንዲሁም ለአንድ የወንጀል ድርጊት ሊጣል የሚችለው ቅጣት የሚወሰነው ወንጀሉ ከተፈፀመበት ወቅት አስቀድሞ በተደነገገ የወንጀል ድንጋጌ በተመለከተው መሠረት ነው። ከዚህ አኳያ በአገሪቱ የሕጎች ሁሉ የበላይ ሕግ የሆነው የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ መንግስት አንቀጽ 22 “ማንኛውም ሰው የወንጀል ክስ ሲቀርብበት የተከሰሰበት ድርጊት በተፈፀመበት ጊዜ ድርጊቱን መፈፀሙ ወይም አለመፈፀሙ ወንጀል መሆኑ

በሕግ የተደነገገ ካልሆነ በስተቀር ሊቀጣ አይችልም። እንዲሁም ወንጀሉን በፈፀመበት ጊዜ ለወንጀሉ ተፈጻሚ ከነበረው የቅጣት ጣራ በላይ የከበደ ቅጣት በማንኛውም ሰው ላይ አይወሰንም” ይላል። ይህ ድንጋጌ ሁለት ዓይነት መሠረታዊ ውጤቶችን ያስከትላል። እነዚህም አንድ ድርጊት በሚፈፀምበት ወቅት ድርጊቱ በጊዜው የማያስቀጣ ከነበረ ይኸው አስቀድሞ የተፈፀመው ድርጊት ከጊዜ በኋላ በወጣ ሕግ ወንጀል ነው ሊባል አይችልም። በተጨማሪም ድርጊቱ በተፈፀመበት ወቅት ወንጀል ቢሆንም እንኳ ወንጀለኛው መቀጣት ያለበት ድርጊቱ በሚፈፀምበት ወቅት ተፈጻሚነት የነበረው የወንጀል ሕግ በደነገገው የቅጣት ጣራ መሠረት መሆን አለበት። ስለዚህም ከድርጊቱ በኋላ የወጣ ሕግ የቅጣት ጣራውን ከፍ ቢያደርገው ይህ ቅጣት ሕጉ ከመታወጁ በፊት ለተፈፀመ ወንጀል ተፈጻሚ መሆን የለበትም።

ስለዚህም አንድ ህግ ከፀናበት ጊዜ ጀምሮ ማንም ሰው ህግን የጣሠ እንደሆነ የሚፈረደው በዚያው ህግ መሠረት ነው። ነገር ግን ወንጀሉ የተሠራው የቀድሞው ህግ ይሰራበት በነበረ ጊዜ እንደሆነ ፍርዱ የሚፈፀመው በቀድሞው ህግ መሠረት ነው። ስለዚህ የወንጀል ህግ ወደ ኋላ ተመልሶ የማይሰራባቸው ድንጋጌዎች ሁለት አይነት ናቸው። አንደኛው አንድ ህግ ከመውጣቱ በፊት እንደ ወንጀል ይቆጠር ያልነበረ ድርጊት ቢፈፀም ሆኖም ግን በአዲሱ ህግ መሠረት እንደዚህ አይነት ድርጊት የሚያስቀጣ ቢሆን አድራጊው ህጉ ከመፅናቱ በፊት ለፈፀመው ተግባር በወንጀል ተጠያቂ አይሆንም። ሁለተኛው አንድ የቆየ የቅጣት ህግ በአዲስ ቢተካ አዲሱ ህግ ከመውጣቱ በፊት የተፈፀመው የወንጀል ድርጊቶች የሚገኙት በተሻረው ህግ ድንጋጌዎች እንጂ በኋለኛው ህግ አይደለም። በማንኛውም መልኩ ህግ ከፀናበት ጊዜ ጀምሮ ባሉት ድንጋጌዎች ላይ እንጂ ባለፉት ላይ ተፈጻሚነት ሃይል የለውም። ይህ መሠረታዊ ድንጋጌ ሰዎች ከአሁን በፊት የሚያውቁት ህግ ብቻ የመገኘት መብት ይሰጣቸዋል፤ ካልተጠበቀና ካልታሰበ ቅጣት ያድናቸዋል። ህጉ ሁሉም አብሮአቸው እንዲኖር እንዲያውቁትና እንዲጠነቀቁበት ካልሆነም ደግሞ የሚደርስባቸውን የቅጣት ደረጃ ለመገመት እንዲችሉ ይረዳቸዋል።

አንድ የወንጀል ድርጊት ከተፈፀመ በኋላ የሚወጡ የወንጀል ድንጋጌዎች ለዚያ ዓይነት ወንጀሎች ቀደም ሲል ተደንግጎ የነበረውን ቅጣት በተለያዩ መንገድ ሊያከብዱት ይችላሉ። ይኸውም ድርጊቱ ቀደም ሲልም ሆነ አሁን ወንጀል ቢሆንም ከድርጊቱ በኋላ የወጣው የወንጀል ድንጋጌ የቅጣቱን ከፍተኛ ጣራ በማሳደግ፤ ወይም የቅጣቱን ዝቅተኛ ወለል ከፍ በማድረግ ወይም በአማራጭ ተቀምጠው የነበሩ የቅጣት ዓይነቶችን በማጣመር የወንጀል ድርጊቱ በተፈፀመበት ጊዜ

ሕጉ ላይ ተመልክቶ የነበረውን ቅጣት አክብሮት ሊሆን ይችላል። ሆኖም በየትኛውም መንገድ ቅጣቱ እንዲከብድ የተደረገበት ሁኔታ ቢኖር ድርጊቱ በተፈፀመበት ወቅት ከተቀመጠው የቅጣት መጠን ውጭ በወንጀለኛው ላይ ቅጣት ሊወሰንበት አይችልም።

አንድ ህግ ይህኛውን ወይም ያኛውን ሰው ለመቅጣት ብሎ የሚወጣ ከሆነ ሁሉን አቀፍ ባህሪዩን አጣ ማለት ነው። አንድ ህግ እንዲፀና ከመደረጉ በፊት የተሠራ ስራ ሲኖርና ህግን እንደመጣስ ያልተቆጠረ ሲሆን አዲስ በወጣው ህግ ሊያስቀጣ አይችልም። እንዲሁም የህግ መጣስ ድርጊት በተፈፀመበት ጊዜ ባልተፃፈ ቅጣት ሊፈርድ አይችልም። አንድ ድርጊት ከተፈፀመበት ጊዜ በፊት “ወንጀል ሆኖ ያስቀጣል” ተብሎ ቀደም ሲል ተደንግጎ ካልቆየና ተከሣሹም ለፍርድ የሚቀርብበት ህግ በድርጊቱ ፍፃሜ በፊት በህግ መልክ ተቀርቦ ካልቆየና ድርጊቱን ከፈፀመ በኋላ አድራጊውን ለመቅጣት ሲባል ሌላ ህግ ከወጣ በህገ መንግስቱ መሠረት ተፈፃሚነት የለውም።

ከላይ ለመግለፅ እንደተሞከረው በሕገ መንግሥቱ አንቀጽ 22 ድንጋጌ መሠረት አስቀድሞ ወንጀል መሆኑ ባልተደነገገ ድርጊት ማንኛውም ሰው ሊቀጣ አይችልም፤ እንዲሁም ወንጀሉ በተፈፀመበት ጊዜ ከነበረው የቅጣት ጣራ በላይ ሊቀጣ አይችልም። ይህ ሕገ መንግሥታዊ መርሕ በአ.ፌ.ዲ.ሪ የወንጀል ሕግ አንቀጽ 5 ላይም ተካትቶ እናገኘዋለን። ከዚህም አንጻር የአዲሱ የወንጀል ሕግ ተፈጻሚነት ሕጉ ሥራ ላይ ከዋለበት ከግንቦት 01 ቀን 1997 ዓ.ም ጀምሮ ለተፈፀሙ የወንጀል ድርጊቶች ነው ማለት ነው።

በዚህም መሰረት አንድ ድርጊት በአዲሱ የወንጀል ሕግ ወንጀል ነው ቢባልም በቀድሞው የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ መሠረት ግን በወንጀልነት ያልተፈረጀ ድርጊት የነበረ ከሆነ ድርጊቱ የተፈፀመው ከግንቦት 01 ቀን 1997 ዓ.ም በፊት ከሆነ በወንጀል ሊያስጠይቅ አይችልም። እንዲሁም ድርጊቱ በቀድሞውም ሆነ በአዲሱ የወንጀል ሕግ ወንጀል ስለመሆኑ የተደነገገ ቢሆንም እንኳን ወንጀለኛው መቀጣት ያለበት ድርጊቱ በተፈፀመበት ወቅት ተፈጻሚነት የነበረው የወንጀል ሕግ በደነገገው የቅጣት ጣራ እና የቅጣት ወለል መሰረት መሆን አለበት።

አንድ ድርጊት በቀድሞው ህግ ስር ያስከትል የነበረው የቅጣት ክብደት በሌላ አዲስ ህግ የተጨመረ እንደሆነ ጥፋተኛው የሚቀጣው ወንጀሉን በፈፀመበት ጊዜ ለወንጀሉ ተፈፃሚ በነበረው ቅጣት ነው። ወንጀሉን በፈፀመበት ጊዜ ለወንጀሉ ተፈፃሚ ከነበረው ቅጣት ጣራ በላይም

አይፈፀምበትም። ይህ የወንጀል ቅጣት በተከሃሽ ላይ የከበደ ቅጣት ለማስፈረድ በየጊዜው እንደ ገበያ ዋጋ ከፍና ዝቅ የሚል አለመሆኑን ያመለክታል። ዋናው ጥያቄ አንድ ሰው ወንጀል በሚፈፀምበት ጊዜ የነበረው ህግ የሚደነገገው የቅጣት ጣሪያ የት ድረስ ነው? የሚለው እንጂ ድርጊቱ ከተፈፀመ በኋላ የወጣ (አዲስ) ህግ የሚደነገገው የቅጣት ጣሪያ የት ድረስ ነው? የሚለው አይደለም።

ከዚህ በላይ የተጠቀሰው ማለትም አንድ የወንጀል ሕግ ከመውጣቱ በፊት ለተፈፀመ ድርጊት ተፈጻሚነት የለውም የሚለው አጠቃላይ መርሕ ቢኖርም በተለዩ በሕግ በተፈቀዱ ልዩ ሁኔታዎች (exceptions) ግን የወንጀል ሕጉ ወደ ኋላ ተመልሶ ሊሰራ ይችላል። እነርሱም፦

1. አዲሱ የወንጀል ሕግ ከቀድሞው ሕግ ይልቅ ለተከላሹ ቅጣትን የሚያቃልልለት በሚሆንበት ጊዜ ተከላሹ ወንጀሉን በፈፀመበት ወቅት ሥራ ላይ ያልነበረ ሕግ ቢሆንም ተፈጻሚነት ይኖረዋል።
2. አዲሱ የወንጀል ሕግ ከወጣ በኋላ በቀድሞው ሕግ መሰረት ፍርድ በሚሰጥበት ጊዜ የጥንቃቄ እርምጃዎች የሚወሰኑት የቀድሞውን ሕግ መሰረት በማድረግ ሳይሆን በአዲሱ ሕግ መሰረት ነው። ማለትም የወንጀል ድርጊቱ የተፈፀመው የቀድሞው ሕግ ሥራ ላይ በነበረበት ጊዜ ቢሆንም ውሳኔው የተሰጠው አዲሱ የወንጀል ሕግ ወጥቶ ሥራ ላይ ከዋለ በኋላ ከሆነ የጥንቃቄ እርምጃዎች የሚወሰኑት በአዲሱ የወንጀል ሕግ መሠረት ይሆናል ማለት ነው።
3. የቀድሞው ሕግ ሥራ ላይ በነበረበት ወቅት ለተፈፀሙ የወንጀል ድርጊቶች የወንጀል ክስ የማቅረብና እና ቅጣት ቀሪ የመሆን የይርጋ ጊዜ የሚታሰበው (የሚሰላው) አዲሱ የወንጀል ሕግ በሚደነገገው መሠረት ነው።
4. በቀድሞው ሕግ መሠረት የተሰጡ ፍርዶች የሚፈፀሙት በአዲሱ የወንጀል ሕግ መሠረት ነው።

5. የቀድሞው ሕግ ሥራ ላይ በነበረበት ጊዜ ለተፈፀመ ወንጀል የሚሰጥ አስቀድሞ በገደብ ወንጀለኛን መልቀቅና በአመክሮ ከእስር መፍታት ውሳኔ የሚወሰነው አዲሱ የወንጀል ሕግ ያስቀመጣቸውን መመዘኛዎች በመጠቀም ነው። እንዲሁም
6. በቀድሞው ሕግ መሠረት የተፈረደባቸው ሰዎች የወንጀል ሪከርዳቸው የሚሰረዘውና የሚሰየሙት አዲሱ የወንጀል ሕግ ያስቀመጣቸውን መመዘኛዎች በመጠቀም ነው።

ንዑስ ክፍል ሦስት - ለአንድ ወንጀል ድጋሚ ቅጣት ስለመከልከል

በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ መንግሥት አንቀጽ 23 ላይ “ማንኛውም ሰው በወንጀል ሕግና ሥነ ሥርዓት መሠረት ተከሶ የመጨረሻ በሆነ ውሳኔ ጥፋተኝነቱ በተረጋገጠበት ወይም በነጻ በተለቀቀበት ወንጀል እንደገና አይከሰስም ወይም አይቀጣም” በማለት ተደንግጓል። በኢ.ፌ.ዲ.ሪ የወንጀል ሕግም እንዲሁ በተመሳሳይ አንድ ሰው በአንድ ወንጀል ሁለት ጊዜ ሊከሰስም ሆነ ሊቀጣ እንደማይችል ተመልክቷል።

አንድ ወንጀል ከአንድ ጊዜ በላይ እንደማያስቀጣ በሕገ መንግሥቱም ሆነ በመሠረታዊ የወንጀል ሕጉ ውስጥ እንዲደነገግ ያስፈለገበት በቂ ምክንያት አለ። በአንድ የወንጀል ሕግ ውስጥ እያንዳንዱ ወንጀል ምን ዓይነት ቅጣት እንደሚያስከትል በዝርዝር የተደነገገ በመሆኑ አንዴ ለተፈፀመ ወንጀል የተለያዩ ሁኔታዎችን ግምት ውስጥ በማስገባት ሕግ አውጪው በቂ ወይም ተመጣጣኝ ነው ብሎ የገመተውን ቅጣት በግልፅ አስቀምጧል። ስለዚህም አንድ ወንጀለኛ በአንድ ወንጀል ጥፋተኛ ሆኖ ቅጣት ተወስኖበትና ቅጣቱንም ፈፅሞ እያለ ያንኑ ሰው ለዚያው ወንጀል መልሶ መክሰሱ ወይም መቅጣቱ በሕብረተሰቡ ኑሮ ላይ ከፍተኛ ቀውስን መጋበዝ ይሆናል። በዚህም መሰረት በአንድ ወንጀል ተከሰው ቅጣታቸውን የጨረሱ ወይም ተከሰው ነፃ የወጡ በዚያው ጉዳይ እንደገና ይከሰሱ ቢባል የወደፊት ኑሯቸውን ያለ ሥጋት መምራት አይችሉም። ስለሆነም መርሁን በሕገ መንግሥቱና በመሠረታዊ የወንጀል ሕጉ ላይ መደንገጉ የዜጎችን መብት ለማስጠበቅ ይረዳል። ዜጎች በሕጉና በሥርዓቱ ላይ አመኔታ እንዲኖራቸውም ያደርጋል።

የመወያያ ጥያቄዎች

- (1) የወንጀል ሕጉ አንቀጽ 6 ሕጉ ከመፅናቱ በፊት አንድ ሰው ለፈፀመው ወንጀል ሲፈረድበት ወንጀሉን በፈፀመበት ጊዜ በስራ ላይ ከነበረው ህግ ይልቅ ይሄኛው (አዲሱ ሕግ) ቅጣት የሚያቃልልለት ከሆነ በዚህ ህግ መሠረት ቅጣት ይጣልበታል ይላል። ይህ አባባል ከዋናው የወንጀል ህግ መርህ “የወንጀል ህግ ወደ ኃላ ተመልሶ አይሰራም” ከሚለው በልዩነት የተቀመጠ ነው። በዚህ መሠረት ለወንጀለኛው ይጠቅማል በማለት ቀደም ያልነበረ ቅጣት መፈፀም የህጋዊነት መርህን አይቃረንም?
- (2) “አንድ ጥፋተኛ የቅጣት ውሣኔ ተበይኖበት ሕግ በሚፈቅደው መሠረት ይቅርታ ከተደረገለት በኋላ በማናቸውም ጊዜ በይቅርታ የተነሣለትን ቅጣት እንዲፈፅም አይደረግም፤ ካልሆነ በአንድ ጉዳይ ድጋሜ ቅጣት እንደተፈፀመበት ይቆጠራል።” በአባባሉ ትክክለኛነት ላይ ተወያዩበት።
- (3) በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 7 መሠረት አንድ የወንጀል ድርጊት የተፈፀመው የቀድሞው የወንጀል ሕግ ሥራ ላይ በነበረበት ወቅት ጊዜ ቢሆንም ውሳኔው የተሰጠው የኢ.ፌ.ዲ.ሪ የወንጀል ሕግ ሥራ ላይ ከዋለ በኋላ ከሆነ የጥንቃቄ እርምጃዎች የሚወሰኑት በወንጀለኛ መቅጫ ሕጉ መሠረት ሳይሆን በወንጀል ሕጉ መሠረት ስለመሆኑ ይደነግጋል። በዚህም መሠረት ለምሳሌ አንድ ሰው ባለው የምግብ ድርጅት አማካኝነት የሚያቀርበው ምግብ በተደጋጋሚ ችግር የሚፈጥር ቢሆን እንደጥንቃቄ እርምጃ ምንም እንኳን ወንጀሉ የተፈፀመው በቀድሞው ሕግ ሥራ ላይ በነበረበት ወቅት ቢሆንም በወንጀል ሕጉ መሠረት ምግብ ቤቱ እንዲዘጋ ሊወሰን ይችላል ማለት ነው። ይህ ወንጀሉ በተፈፀመበት ወቅት ያልነበረን ሕግ ተፈጻሚ የማድረግ ሁኔታ ያለውን አግባብነት መርምሩ።
- (4) በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 34(3) መሠረት የሕግ ሰውነት መብት ያለው ድርጅት መቀጣት የድርጅቱ ኃላፊዎች ወይም ሠራተኞችን ቅጣት እንደማያስቀረው ይደነግጋል። ለአንድ ጥፋት ድርጅቱ ተጠያቂ ከሆነ እንደገና በድጋሚ ድርጊቱን የፈፀመውን የድርጅቱን ኃላፊ

ወይም ሠራተኛ በወንጀል ተጠያቂ ማድረግ የወንጀል ሕጉ ያስቀመጠውን መርህ አይጻፈርም? ዓላማውስ ምንድን ነው?

(5) ወ/ሮ አሰለፈች እና አቶ ደስታ ባልና ሚስት ሆነው ሲኖሩ በመካከላቸው በነበረው አለመግባባት መነሻ ብዙ ጊዜ ወ/ሮ አሰለፈች ባለቤቷን እገድልህለሁ በማለት ትዝትበት ስለነበር ሁኔታዋን በመፍራት አቶ ደስታ ለፖሊስ ሪፖርት አድርጎ ነበር። በዚህ ሁኔታ እንዳሉ አቶ ደስታ በመሰወሩ ወ/ሮ አሰለፈች ተጠርጥራ ክስ ቀርቦባት አለመግባባታቸውን ያወቁ የነበሩ ሰዎች እንዲሁም አቶ ደስታ ለፖሊስ አመልክቶ የነበረ መሆኑ በማስረጃነት ቀርቦ ወ/ሮ አሰለፈች ጥፋተኛ ተብላ የተወሰነውን ቅጣት ፈጽሞ በአመክሮ ከወጣች በኋላ ባሏ በህይወት መኖሩን በማረጋገጧ ያለበት ቦታ ድረስ በመሄድ ገደለችው። የወንጀል ምርመራው ተጣርቶ ቢቀርብ ለአንድ ጥፋት አንድ ሰው ሁለት ጊዜ አይከሰስም፤ አይቀጣምም ከሚለው መርህ አኳያ እንዴት ይታያል?

ምዕራፍ ሦስት - በአንዳንድ የወንጀል ድንጋጌዎች ዙሪያ የሚስተዋሉ የትርጉምና የአፈጻጸም ችግሮች

ይህን ምዕራፍ ሲያጠናቅቁ ሰልጣኞች፡-

1. የወንጀል ሕጉን ተግባራዊ ለማድረግ በወንጀል ሕጉ ጠቅላላ መርሆዎች ዙሪያ በተደጋጋሚ የሚያጋጥሙ የአፈጻጸምና የትርጉም ችግሮችን ይለያሉ፤
2. በዝርዝር ወንጀሎች ላይ ያሉ በተደጋጋሚ የሚያጋጥሙ መሠረታዊ የአፈጻጸምና የአተረጓጎም ችግሮችን ይለያሉ፤
3. ችግሮቹን ለመፍታት የሚያስችል ወጥ፣ ተገማችና ተመራጭ የሆነ ትርጉም ተግባራዊ የማድረግ ብቃት ይኖራቸዋል።
4. በኢ.ፌ.ዲ.ሪ የወንጀል ሕግ ወስጥ በሕግ የሰውነት መብት ያለው ድርጅት ባለው የወንጀል ተጠያቂነት ዙሪያ በቂ ግንዛቤ ይጨብጣሉ፤

**ክፍል አንድ - በወንጀል ሕግ ጠቅላላ ክፍል የሚስተዋሉ አንዳንድ
የትርጉምና የአፈጻጸም ችግሮች**

**ንዑስ ክፍል አንድ - ወንጀልን የሚያቋቋሙ ቅድመ ሁኔታዎች እና
በሕግ ሰውነት**

የተሰጣቸው ድርጅቶች የወንጀል ተጠያቂነት

በብዙ አገሮች የወንጀል ሕጎች እንደሚታወቀው ሁሉ በኢትዮጵያ የወንጀል ሕግ መሠረትም ለወንጀል መቋቋም መሠረት የሚሆኑት ነጥቦች (ነገሮች) ሦስት ናቸው። በኢ.ፌ.ዲ.ሪ የወንጀል ሕግ አንቀጽ 23 ላይ እንደተደነገገው እነዚህም ነጥቦች አታድርግ የተባለውን አድርጎ መገኘት ወይም ደግሞ አድርግ የተባለውን ሳያደርጉ መቅረት (ድርጊት ተብሎ ሊጠቀስ ይችላል)፤ ድርጊቱ እንደሚያስቀጣ በወንጀል ሕግ በግልጽ መደንገጉ (ሕግ) እና ፈጻሚው ድርጊቱን የፈፀመው አስቦ ወይም በቸልተኝነት (ሞራላዊ ፍሬነገር) መሆኑ ናቸው።

ድርጊት በግዙፍነት የሚታይ ሲሆን ምንም እንኳን የሀሳብ ውጤት ቢሆንም ወንጀል ለመፈፀም ማሰብ ብቻውን በድርጊት እስካልተገለፀ ድረስ የወንጀል ተጠያቂነትን አያስከትልም። በድርጊት ያልተገለፀ ሀሳብ ተጠያቂነት የማያስከትልበት ምክንያት በመጀመሪያ ደረጃ አንድ ሰው ምን እንደሚያስብ ማረጋገጥ አስቸጋሪ ከመሆኑም በላይ በድርጊትና በሀሳብ መካከል ርቀት ያለ በመሆኑ ወንጀል ለመፈፀም ያለበት ሁሉ ሀሳቡን በድርጊት ይገልጻል ተብሎ ሊገመት ስለማይችል ቅጣት እንዲጣልበት ማድረጉ የወንጀል ሕግ ዓላማን ለማሳካት የሚያስችልም አይሆንም። ሥለዚህም አንድ ሰው ወንጀል የመፈፀም ሀሳብ ቢኖረውም ይኸው ሀሳቡ በድርጊት እስካልተገለፀ ድረስ በወንጀል የሚያስጠይቅ አይሆንም።

አንድን ድርጊት ወንጀል ነው ለማለት ድርጊቱ ሕገ ወጥ ስለመሆኑና የሚያስቀጣ ስለመሆኑ በሕግ ተደንግጎ መገኘት አለበት። ይህ ነው ሕጋዊ ፍሬ ነገር ተብሎ ወንጀልን

ከሚያቋቋሙት ቅድመ ሁኔታዎች ውስጥ አንደኛው ነጥብ ሆኖ በወንጀል ሕጉ ውስጥ የተመለከተው።

አንድን ድርጊት ወንጀል ነው ለማለት ሦስተኛው ነጥብ ሞራላዊ ፍሬ ነገር ተሟልቶ መገኘት ያለበት ሲሆን ይህ የሀሳብ ክፍልን የሚመለከተው ሁኔታ ድርጊቱ በተፈጸመበት ወቅት የነበረውን ሁኔታ የሚመለከት ነው። ከወንጀል ሕግ መርህ አኳያ ጥፋተኝነት ሳይኖር ቅጣት አይኖርም፤ ይህ ሆን ተብሎ ወይም በቸልተኝነት የሚገለጽ የሀሳብ ሁኔታ ደግሞ መኖሩ መረጋገጥ ያለበት ወንጀለኛው ድርጊቱን በፈፀመበት ወቅት ነው። ድርጊቱን ከመፈፀሙ በፊት ወይም ድርጊቱን ከፈፀመ በኋላ የፈፀመውን ተግባር ወይም ድርጊቱ ያስገኘውን ውጤት አስመልክቶ ያለው ወይም የነበረው ሀሳብ የድርጊቱን ፈጻሚ አጥፊነት ለማረጋገጥ ወሳኝ ነገሮች አይደሉም።

የወንጀል ሕጉ እንደቀድሞው የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ በተለይ በአንቀጽ 23(3) ላይ በመርህ ደረጃ ወንጀልን ለማቋቋም ሦስት መሠረታዊ ፍሬ ነገሮች (ሕጋዊ፣ ግዙፋዊ እና ሞራላዊ ፍሬ ነገሮች) በአንድነት ተሟልተው መገኘት ያለባቸው መሆኑን ቢደነግግም የሕግ ሰውነት የተሰጠው ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ ሊሆን የሚችል ስለመሆኑ አስቀምጧል። ሆኖም የሕግ ሰውነት የተሰጠው ድርጅት በወንጀል ተጠያቂ ሊሆኑ የሚችሉት በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 34 የተመለከቱት ነጥቦች ግምት ውስጥ ገብተው ነው። በአንቀጽ 34 መሠረት፦

- የወንጀል ተጠያቂነቱ የሚመለከተው ማንኛውም ድርጅት ሳይሆን የሕግ ሰውነት የተሰጠው ድርጅት ነው።
- የመንግስት አስተዳደር አካላት የሕግ ሰውነት የተሰጣቸው ቢሆኑም በወንጀል ሊጠየቁ ግን አይችሉም። ከአስተዳደር አካላት የመንግስት ተቋማት ግን በወንጀል ሊጠየቁ ይችላሉ።
- የሕግ ሰውነት የተሰጠው ድርጅት በወንጀል ሊጠየቅ የሚችለው በወንጀል ሕጉ ልዩ ክፍል በግልጽ ተደንግጎ በሚገኝበት ጊዜ ብቻ ነው።
- የሕግ ሰውነት የተሰጠው ድርጅቶች በወንጀል ተጠያቂ ቢሆኑም ጥፋተኛ ሆነው ሲገኙ ሊጣልባቸው የሚችለው ዋና ቅጣት መቀጮ ነው። በእርግጥ ተጨማሪ ቅጣቶች ሊጣሉባቸው ይችላሉ። በመሆኑም ከዋና ቅጣቶች በተደራቢ አስፈላጊ ሆኖ ሲገኝ ድርጅቶች እንዲዘጉ፣ እንዲታገዱ ወይም እንዲፈርሱ ሊወሰን ይችላል።

- የሕግ የሰውነት የተሰጣቸው ድርጅቶች መጠየቃቸው ድርጊቱን በቀጥታ የፈፀሙት ሰዎች ያለባቸውን የወንጀል ተጠያቂነት አያስቀርም።

የመወያያ ጥያቄዎች

1. በወንጀል መርህ መሠረት ጥፋተኝነት ከአንድ ሰው ወደ ሌላ የሚተላለፍ፣ ወይም አንዱ ለሌላው ሰው የሚያውሰው አይደለም። የሕግ ሰውነት የተሰጠው ድርጅት የእራሱ የሕግ ሰውነት ያለው ሰው ነው። የተፈጥሮ ሰዎች በፈጸሙት ድርጊት ምክንያት የሕግ ሰውነት የተሰጣቸው ድርጅቶች የወንጀል ተጠያቂነት እንዲኖራቸው መደረጉ ከዚህ በላይ የተጠቀሰውን መርህ አይጸረርም? ይህ ሌላ ሰው ለፈፀመው ድርጊት ተጠያቂ ማድረግ (vicarious liability) አይሆንም?
2. አንድ የሕግ ሰውነት የተሰጠው ድርጅት ሲቋቋም የሚቋቋምበት ዓላማ ሕጋዊ እና የተፈቀዱ መሆናቸው በሚመለከተው አካል ተረጋግጦ ነው። በመሠረቱ የሕግ ሰውነት የተሰጠው ድርጅት በእራሱ ግዑዝ በመሆኑ የሚንቀሳቀሰው በተፈጥሮ ሰዎች አማካኝነት ቢሆንም የተቋቋመበት ዓላማ በዝርዝር የሚታወቁ በመሆናቸው ከዓላማው ውጭ የተከናወኑ ተግባሮች የወንጀል ባህርይ ካላቸው ፈጻሚዎቹ የተፈጥሮ ሰዎች ከሥልጣናቸው ውጭ የፈጸሙ (ultravires) በመሆናቸው ሊጠየቁ የሚገባቸው ፈጻሚዎቹ ማለትም የድርጅቱ መሪዎች እና ሠራተኞች ናቸው እንጂ ድርጅቱ መሆን የለበትም የሚሉ አሉ። ይህን አመለካከት እንዴት ያዩታል?
3. አንድ የወንጀል ሙከራ የፈፀመ ሰው በኢትዮጵያ የወንጀል ህግ መሠረት ቅጣት ሊቀነስለት የሚችለው የሞከረው የወንጀል ድርጊት ስላልተሣካለት ሳይሆን እንዳይሣካ ያደረጉት ምክንያቶች ናቸው። አብራሩ

ንዑስ ክፍል ሁለት - የምክንያትና ውጤት ግንኙነት መርህ

የወንጀል ተጠያቂነት የሚኖረው በአንድ ድርጊትና ድርጊቱን በተከተለው ውጤት መካከል የምክንያትና ውጤት ግንኙነት መኖሩ ሲረጋገጥ ነው። በምክንያትና በውጤት መካከል ግንኙነት

አለ የሚባለው ደግሞ በነገሮች የታወቀ ወይም የተለመደ ሂደት አንድ ድርጊት ተከትሎት የመጣውን ውጤት ማስከተል የሚችል ሆኖ ሲገኝ ነው። ይህ ምክንያት ውጤቱን የሚያስከትለው ሁሉ ማለት ፍፁም በሆነ ሁኔታ ላይሆን ይችላል። በአብዛኛው ድርጊቱ ተከትሎት የደረሰውን ውጤት የሚያስከትል ከሆነ ግንኙነቱ ስለመኖሩ በቂ ተደርጎ ሊወሰድ ይችላል። ለምሳሌ በጥይት አንድን ሰው ጭንቅላቱን መምታት ሞትን ያስከትላል። ይህ በነገሮች የተለመደ ሂደት የሚታወቅ ነው። ነገር ግን ሁሉም እንዲህ ዓይነት ድርጊቶች ሞትን ያስከትላሉ ማለት አይደለም። የማያስከትሉበት አጋጣሚ ሊኖርም ይችላል። ሆኖም እንዲህ ዓይነት ልዩ ሁኔታዎች ሊያጋጥሙ የሚችሉ በመሆናቸው ምክንያት ብቻ በመሰል ድርጊት እና ድርጊቱን ተከትሎ በተከሰተው ሞት መካከል ግንኙነት የለም ሊባል አይችልም።

የወንጀል ተጠያቂነት መኖሩን ወይም አለመኖሩን ለመወሰን በምክንያትና በውጤት መካከል ግንኙነት መኖሩን ማረጋገጥ አስፈላጊ ቢሆንም የወንጀል ሕግ ሁሉም የሆነ ውጤት ማለትም ጉዳት ሲደርስ ብቻ ድርጊት ፈጻሚውን ለመቅጣት የምንጠቀምበት ነው ማለት አይደለም። አንዳንድ ድርጊቶች ውጤት ባያስከትሉም የወንጀል ተጠያቂነትን ግን ሊያስከትሉ ይችላሉ። ከዚህ አንጻር ለምሳሌ አንድ ሰው ፍርድ ቤት ቀርቦ ሀሳተኛ የምስክርነት ቃል ቢሰጥ ቃሉ ሀሳት መሆኑ በፍርድ ቤቱ ታውቆ ተቀባይነት ያላገኘና የተፈለገው ውጤት ያልተገኘ ቢሆንም ድርጊቱ በወንጀል ሊያስጠይቅ ግን ይችላል።

ከምክንያትና ውጤት ግንኙነት አንጻር አንዳንድ ጊዜ ለደረሰው ጉዳት ከአንድ በላይ ምክንያቶች ሊኖሩ የሚችሉበት ሁኔታ ይከሰታል። በዚህ ጊዜ አንድ ተከሣሽ የፈፀመው ድርጊት ለውጤቱ ምክንያት ነው አይደለም የሚለውን ለመወሰን ለተከሣሹ እንግዳ የሆነውን አስቀድሞ የደረሰ፣ ተደርቦ የተፈፀመ ወይም ከተከሣሹ ድርጊት በኋላ የደረሰውን ጣልቃ ገብ ምክንያት መመርመር ያስፈልጋል። በዚህም መሠረት ለተከሣሹ እንግዳ ከሆኑት በሦስቱ የጊዜ ደረጃ ከደረሱት ልዩ ልዩ ምክንያቶች (ማለትም አስቀድሞ የደረሰ፣ የተደራረቡ ወይም ጣልቃ የገቡ ምክንያቶች) ውስጥ አንዱ እራሱን ችሎ ማለትም የተከሣሹ ድርጊት ምንም እገዛ ሳይደርግለት አንድን ውጤት ማስከተሉ ከተረጋገጠ በተከሣሹ ድርጊትና በውጤቱ መካከል ሊኖር ይችላል የነበረውን ግንኙነት ይቋረጣል። ሆኖም የተቋረጠው ድርጊት እራሱን የቻለ ወንጀል ሆኖ በሚገኝበት ጊዜ ለዚያ ወንጀል ተከሣሹ ተጠያቂ ይሆናል።

ከምክንያትና ውጤት ግንኙነት አንጻር በወንጀልኛ መቅጫ ሕጉ ያልነበረ በኢ.ፌ.ዲ.ሪ የወንጀል ሕግ አንቀጽ 23(3) የተካተተ ጉዳይ ያለ ሲሆን በዚህ ድንጋጌ መሠረት ልዩ ልዩ ምክንያቶች እያንዳንዳቸው እራሳቸውን ችለው አንድን ውጤት ማምጣት ባይችሉም ተጣምረው አንድን ውጤት ካስገኙ ሁሉም ለውጤቱ ምክንያቶች ተብሎ ተደንግጓል። አንዳቸውም ለየብቻቸው ውጤቱን አያስከትሉም ነገር በጥምረት ውጤቱን አስከትለዋል። ስለዚህም ሕጉ በውጤቱና በእያንዳንዱ ምክንያት (ድርጊት) መካከል ግንኙነት እንዳለ አድርጎ ይቆጥረዋል። በዚህም መሠረት ለውጤቱ ተጠያቂ የሚሆን አንድ ምክንያት ከሌለ (ከጠፋ) በጥምር ሁሉም ውጤቱን አስከትለዋል ብሎ ሕጉ ይወስዳል ማለት ነው።

የመወያያ ጥያቄዎች

1. ተከሣሽ በአዲስ አበባ ከተማ ውስጥ ከመገናኛ ወደ አራት ኪሎ በሚወስደው መንገድ መኪናውን ሲያሽከረክር እንግሊዝ ኤምባሲ ፊት ለፊት አካባቢ በእግሯ ትንዝ የነበረችን ሴት ከጎኗ በኩል ይገጫትና ትወድቃለች። በዚህም ወቅት የአስፓልቱ ጠርዝ ጭንቅላቷን ያገኛታል። ተከሣሹ ከመኪናው ወርዶ ተጎጂዋን ወደ ህክምና ለመውሰድ ወደ እርሷ በመሄድ ላይ እንዳለ ከሌላ አቅጣጫ የመጣ መኪና ሟች ላይ ይወጣባታል። ተጎጂዋ ወደ ሆስፒታል ለሕክምና የተወሰደች ቢሆንም በሆስፒታሉ የሚስተናገዱ ብዙ ሰዎች የነበሩ በመሆናቸው ከሁለት ሰዓት በላይ ህክምና ሳይሰጣት ደም እየፈሰሳት ቆይታ እዛው እንዳለች ትሞታለች።

(ሀ) ከወንጀል ሕጉ አንጻር በተከሣሽ ድርጊት እና በውጤቱ (በግለሰቧ ሞት) መካከል ግንኙነት አለ ተብሎ ሊወሰድ ይችላል?

(ለ) የተከሣሹ ድርጊትም ሆነ ሌሎች ተከትለው የደረሱ ሁኔታዎች በራሳቸው ለሞቱ በቂ ምክንያት እንዳልነበሩ ቢረጋገጥ ለግለሰቧ ሞት በወንጀል ተጠያቂ የሚሆነው ማንኛቸው ናቸው?

2. በሚከተለው ጉዳይ የተሰጠውን ውሳኔ አግባብነት መርምሩ።

ተከሣሹ ነፍሰጡር የሆነችን ሴት በእርግጫ ሆጂ ላይ ይመታትና ሆስፒታል ለሕክምና ትወስዳለች። ሕክምናው እየተሰጣት እያለ ህይወቷ ያልፋል። ሆስፒታሉ የሰጠው የሕክምና ማስረጃ የሚከተለውን ይላል። “...ሟች ከእንብርትዋ በታች ሰምበር ነበረባት፤ ፅንሰ

አስወርዷታል፤ በፅንሱ መውረድ ምክንያት በማህፀንዋ ውስጥ የነበረው መግልና የቅሪት ቁርጥራጭ ተጠርጎላታል፤ በማህፀኗ ውስጥ በዚህ የተነሳ አጠቃላይ የሰውነት ኢንፌክሽንም ነበረ፤ ወባም በሚች ደም ውስጥ ተገኝቷል። ኢንፌክሽኑን ለመቆጣጠር...” አልተቻለም እንደነበር ይገልፅና “ለሚች ሞት ወባም ኢንፌክሽኑም አስተዋጽኦ ሊያደርግ ይችላል፤ በትክክል ለይቶ ማረጋገጥ ግን አልተቻለም” ይላል።

- የስር ፍርድ ቤት የሰጠው ውሳኔ - የሚች ምክንያት ወባ ይሁን ወይስ የሰውነት ኢንፌክሽን ስላልታወቀ ተከሣሾ ጥፋተኛ ሊሆን የሚገባው ታስቦ በተደረገ ቀላል የአካል ጉዳት ወንጀል ነው።
- ይግባኝ ሰሚው ፍርድ ቤት የሰጠው ውሳኔ - ኢንፌክሽኑን መቆጣጠር እንዳልተቻለ የተገለፀ በመሆኑ፤ በኑሮ ልማድ ዕውቀት የነፍስ ጡር ሆድን በእርግጫ መምታት ውርጃ የሚያስከተል ስለሆነና ከውርጃው የተነሳ በሚች ማህፀን መግል እና አጠቃላይ ኢንፌክሽን የሚያመጣና ይህም ሞትን ሊያስከትል የሚችል በመሆኑ ተከሣሾ በተራ አስቦ ሰው ግድያ ወንጀል ጥፋተኛ ነው በማለት ወስኗል።

3. “ሀ” የተባለው የአዲስ አበባ ነዋሪ የኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ቫይረስ በደሙ ውስጥ እንዳለ እያወቀ ከፍቅር ጓደኛው ጋር ያለጥንቃቄ የግብረ ስጋ ግንኙነት ፈጸመ። ጓደኛው የኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ቫይረስ ቢገኝባት የ “ሀ” የወንጀል ተጠያቂነት ከምክንያት እና ከውጤት አንጻር እንዴት እንደሚታይ ተወያዩበት።

ንዑስ ክፍል ሦስት - የወንጀል መፈጸም ሐሳብ

አንድን ሰው ለፈፀመው ድርጊት በወንጀል ተጠያቂ ለማድረግ ድርጊቱ በሕግ የተከለከለ ስለመሆኑና ድርጊቱን ግለሰቡ የፈጸመ ስለመሆኑ ማረጋገጥ ብቻ በቂ አይሆንም። ድርጊቱን መፈፀሙን ከማረጋገጥ በተጨማሪ ድርጊቱ በተፈፀመበት ወቅት የፈፃሚው የሀሳብ ክፍል ምን ሁኔታ ላይ እንደነበር ማለትም ድርጊቱ የተፈፀመው በወንጀል አጥፊነት መንፈስ ስለመሆኑ መረጋገጥ ይኖርበታል። ስለዚህም ነው ጥፋተኝነት ሳይኖር የወንጀል ተጠያቂነት አይኖርም የሚባለው።

የወንጀል ጥፋተኝነት ሀሳብ በሁለት ይከፈላል። አስቦ መፈፀም ወይም አውቆ አጥፊነት እና ቸልተኝነት ናቸው። አንድ ድርጊት ታስቦ ወይም በቸልተኝነት ካልተፈፀመ የወንጀል ተጠያቂነትን አያስከትልም። ማለትም በድንገተኛ አጋጣሚ ወይም ከአቅም በላይ በሆነ ምክንያት የተፈፀመ ድርጊት ጉዳት ቢያስከትልም የወንጀል ተጠያቂነትን ግን አያመጣም።

አንድ ሰው አስቦ ወንጀል ፈፀመ የሚባለው በሁለት ሁኔታዎች ነው። እነዚህም ሁኔታዎች ቀጥተኛ የሆነ አሳብ እና ቀጥተኛ ያልሆነ አሳባ ተብለው ሊጠቀሱ ይችላሉ።

ቀጥተኛ የሆነ አሳብ አለ የሚባለው የድርጊቱን ውጤት በእርግጠኝነት ወይም ለእርግጠኝነት በተቃረከ ሁኔታ በማወቅ ይህ ውጤት እንዲደርስ በመፈለግ አንድ ድርጊት የተፈፀመ እንደሆነ ነው። በዚህም መሠረት ድርጊቱ የሚፈፀምበትን ሁኔታና ውጤቱን በተመለከተ ዕውቀት ፈጻሚው እንደነበረው ማረጋገጥ አስፈላጊ ነው። ለዚህም ሲባል ማንም ሰው ያውቃቸዋል ተብለው የሚገመቱ ሁኔታዎች በወንጀል ፈጻሚውም ይታወቃሉ የሚል ግምት ይያዛል። ለምሳሌ የጦር መሣሪያ የሚገድል ስለመሆኑ ማንም ሰው የሚያውቀው “ተራ” ነገር በመሆኑ ወንጀል ፈጻሚውም ይኸው ዕውቀት (ግንዛቤ) እንዳለው ተደርጎ ይገመታል።

ወንጀልን የሚያቋቁመው ማለትም ድርጊቶችን በወንጀልነት የሚፈርጀው የሕጉ ልዩ ክፍል የወንጀል ተጠያቂነት አለ ለማለት ውጤት መገኘት እንደሚኖርበት ባመለከተበት ሁኔታዎች ከወንጀል ድርጊቱ የተነሳ የደረሱት ውጤቶች አስቀድመው የታዩ (የተጠበቁ) እና የተፈለጉ መሆናቸውን ማረጋገጥ ቀጥተኛ የሆነ አሳብ አለ ለማለት አስፈላጊ ነው። ለዚህም ሲባል ወንጀል አድራጊው የድርጊቱን ተፈጥሯዊ ውጤት ወይም በአብዛኛው ድርጊቱ የሚገኘውን ውጤት የሚያውቀው መሆኑ ከተረጋገጠ በድርጊቱ ውጤቱን ማስገኘት ፍላጎቱ (ዓላማው) ነበር ለማለት ይቻላል።

ሆኖም የሕጉ ልዩ ክፍል ድርጊቱ መፈፀሙ ብቻ የወንጀል ተጠያቂነትን ያስከትላል ወይም ድርጊቱ ውጤት ባያስከትልም ያስቀጣል ብሎ ከደነገገ ወንጀል ፈጻሚው ድርጊቱን በማወቅ በእራሱ ፈቃደኝነት መፈፀሙ ወንጀሉን በቀጥታ አስቦ ፈጽሟል ለማለት በቂ ተደርጎ ሊወሰድ ይችላል። ለምሳሌ አንድ ሰው ቋንቋውንና ቃላቱን እያወቀ ክብርን የሚገኝ ቃል በሌላ ሰው ላይ ከሰነዘረ የፈጻሚው ሰው ፍላጎት መስደብ (ማዋረድ) እንጅ ሌላ ሊሆን አይችልም ተብሎ ስለሚገመት

በእርግጥ ድርጊቱ የተሰፋበውን ክብር የነካ ስለመሆኑ ማረጋገጫ ሳይቀርብበት በወንጀል ሊያስጠይቅ ይችላል።

ቀጥተኛ ያልሆነ አሳብ በስፋት የሚታወቀው “ዶለስ ኢቭንቴዎሊስ” በሚለው የላቲን ስሙ ሲሆን እንዲህ ዓይነት አሳብ አለ የሚባለው ፈጻሚው ድርጊቱ ጉዳት እንደሚያስከትል በእርግጠኝነት ወይም ለእርግጠኝነት በተቃረበ ሁኔታ በማያውቅበት ሆኖም ድርጊቱ ጉዳት ሊያስከትል እንደሚችል እየገመተ (እያወቀ) ድርጊቱን በሚፈጽምበት ወቅት ነው። በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 58 (1)(ለ) ላይ ...“የሆነው ይሁን ብሎ ውጤቱን በመቀበል...” ድርጊቱን የፈፀመ እንደሆነ ተብሎ የተመለከተው በአንቀጽ 30-ስ አንቀጽ (1)(ሀ) ከተመለከተው ቀጥተኛ የሆነ አሳብ የተለየውን ይህን ዓይነት ቀጥተኛ ያልሆነ አሳብ ለማመልከት ነው ተብሎ ሊወሰድ ይችላል።

ስለዚህም ፈጻሚው በድርጊቱ ምክንያት የሚከተለው ውጤት (ጉዳት) እንዲደርስ አይፈልግም፤ ሆኖም ከድርጊቱ የሚያገኘው ግብ ያለ በመሆኑ ያን ላለማጣት ሲል ድርጊቱ ሌላ ጉዳት ሊያስከትል እንደሚችል እያወቀ ጉዳቱ ቢደርስም ባይደርስም የእራሱ ጉዳይ ዓይነት አቋም በመያዝ ድርጊቱን በመፈጸሙ ይቀጥላል። እዚህ ላይ ልብ ሊባል የሚገባው አንዱ ነጥብ አንድን ድርጊት ለመፈፀም ያለ ፍላጎትና ውጤትን ለማስገኘት ያለ ፍላጎት ሁልጊዜም ተመሳሳይ ላይሆን ይችላል ማለትም እንደ ነገሩ ሁኔታ ድርጊቱን ለመፈፀም ያለ ፍላጎት ሁሉም ውጤቱን የማስገኘት ፍላጎት መኖሩን ላያመለክት ይችላል።

የወንጀል ድርጊት ታስቦ ሲፈፀም የወንጀል ተጠያቂነትን ያስከትላል። ነገር ግን በቸልተኝነትም ቢፈፀም ለቅጣት ያበቃል ተብሎ የወንጀል ሕጉ በተለይ ያስቀመጠው ድርጊት ሲፈፀም የድርጊቱን ባለቤት ለቅጣት ያበቃል። በዚህም መሠረት ቸልተኝነት እንደሚያስቀጣ ሕጉ በግልጽ ደንግጎ በሚገኝበት ጊዜ ተከሣሹ ድርጊቱን አስቦ አለመፈጸሙን በማስረዳት ብቻ ከወንጀል ጥፋተኝነት ነጻ ሊሆን አይችልም፤ ተከሣሹ ቸልተኝነት እንደነበረበት ከተረጋገጠም የወንጀል ተጠያቂነት ይኖርበታል ማለት ነው።

ቸልተኝነት በሙሉ ዕውቀት የሚፈፀም ቸልተኝነት (የታወቀ ቸልተኝነት) እና ባለማወቅ የሚፈፀም ቸልተኝነት (ያልታወቀ ቸልተኝነት) ተብሎ በሁለት ተከፍሎ ሊታይ ይችላል።

በኢ.ፌ.ዲ.ሪ የወንጀል ሕግ አንቀጽ 59 (1)(ሀ) ላይ እንደተመለከተው አንደኛው ዓይነት ቸልተኝነት ድርጊቱ በወንጀል የሚያስቀጣ ውጤት ሊያስከትል እንደሚችል እያወቀ አይደርስም የሚል ግምት በመውሰድ ወይም ባለማመዛዘን የሚፈፀም ነው። ይህ advertant or conscious negligence ተብሎ የሚታወቀው ሲሆን በሙሉ እውቀት የሚፈፀም ቸልተኝነት ወይም የታወቀ ቸልተኝነት ተብሎ ሊገለፅ ይችላል። እንዲህ ዓይነት ቸልተኝነት ሁለት ነገሮችን በአንድ ጊዜ አጣምሮ ይይዛል። የድርጊቱ ፈጻሚ የድርጊቱን ባህሪ ያውቃል፤ ውጤቱንም ይረዳል። ከዚህ አንጻር ሲታይ የድርጊቱ ፈጻሚ ቸልተኝነቱን ከሙሉ ዕውቀት ጋር ፈጽሞታል ሊባል ይቻላል። በሌላ በኩል ግን ፈጻሚው ምንም እንኳን የፈፀመውን ድርጊት ባህሪ ቢያውቅም፤ ምንም እንኳን ድርጊቱ የሚያስከትለውን ውጤት ቢረዳም ይህንኑ ውጤት የማምጣት ፍላጎት የለውም። እንዲያውም ውጤቱ እንደማይደርስ ስለሚተማመን ነው ድርጊቱን የሚፈፀመው። ፈጻሚው ወንጀሉን አስቦ እንዳልፈፀመ የሚቆጠርበት ምክንያትም የድርጊቱ ውጤት እንዲከሰት በሚል (ቀጥተኛ አሳብ) ወይም ደግሞ ውጤቱ ቢከሰትም ይከሰት በሚል (ቀጥተኛ ያልሆነ አሳብ) ድርጊቱን ባለመፈፀሙ ነው።

በወንጀል ሕግ አንቀጽ 59 (1)(ለ) ላይ እንደተመለከተው ሁለተኛው ዓይነት ቸልተኝነት ድርጊቱ በወንጀል የሚያስቀጣ ውጤት ሊያስከትል እንደሚችል ማወቅ እያለበት ወይም እየቻለ ባለመገመት ወይም ባለማሰብ የሚፈፀም ነው። ይህ inadvertant or unconscious negligence ተብሎ የሚታወቀው ሲሆን ባለማወቅ የሚፈፀም ቸልተኝነት ወይም ያልታወቀ ቸልተኝነት ተብሎ ሊገለፅ ይችላል። እንዲህ ዓይነት ቸልተኝነት ፈጻሚው ድርጊቱ የሚያስከትለውን ውጤት ሳያስተውል ድርጊቱን በመፈፀሙ በወንጀል ተጠያቂ የሚሆንበት ሁኔታ ነው። የአጥፊው ተግባር በቸልተኝነት የተፈፀመ ነው ተብሎ የሚቆጠረው የአድራጊው የግል ሁኔታ በተለይም ዕድሜው፣ ያለው የኑሮ ልምድ፣ የትምህርት ደረጃው፣ ሥራው እና የማህበራዊ ኑሮ ደረጃው ሲመዘን በጉዳዩ ሁኔታዎች ሊደረጉ ይገባል ተብሎ የሚጠበቁትን ጥንቃቄዎች ያላደረገ እንደሆነ ነው።

የመወያያ ጥያቄዎች

1. በኢትዮጵያ የወንጀል ሕግ መሠረት በመርህ ደረጃ አንድ ድርጊት የሚያስቀጣው ድርጊቱ የተፈፀመው ታስቦ የሆነ እንደሆነ ነው። የአባባሉን ትክክለኛነት መርምሩ። በሌላ አገላለፅ አንዳንድ የወንጀል ድንጋጌዎች የሃሳብ ክፍሉን በግልፅ ሲያስቀምጡ ሌሎች ደግሞ ወንጀሉ

የሚፈፀምበት የሃሳብ ክፍል ማለትም ታስቦ ይሁን ወይም በቸልተኝነት ሲፈፀም የሚያስቀጣ እንደሆነ አይገልፁም። እነዚህ በግልፅ የሃሳብ ክፍሉን የማይገልፁ አንቀጾች እንዴት ነው የሚታዩት ?

2. “ጥፋተኞች ሰዎች ናቸው እንጂ ድርጊቶች በእራሳቸው ጥፋተኛ አይደሉም”። የአባባሉን ትክክለኛነት መርምሩ።
3. አንድ ሰው ቸልተኛ ነው ለማለት በወንጀል እና በፍትሐብሔር የተቀመጠው መመዘኛ ልዩነት አለው? (አለው ካሉ) ለምን እንደሆነ ተወያዩበት።
4. የሚከተሉትን አገላለጾች አግባብነት መርምሩ።
  - (ሀ) በወንጀል ቸልተኝነት አለ የሚባለው የፈጻሚው ተግባር ሚዛናዊ አስተሳሰብ/ ትክክለኛ አዕምሮ ያለው ሰው (reasonable person) በፈጻሚው ቦታ ቢሆን ኖሮ ተግባሩ የሚያስከትለውን ውጤት ይገምታል፤ ፈጻሚው ግን አርቆ ባለማሰቡ ያልተፈለገው ውጤት ደርሷል በሚል ነው።
  - (ለ) ከወንጀል ሀሳብ አንጻር አንድ ሰው ትክክለኛ አዕምሮ ያለው ሰው (reasonable person) ሊያደርግ የሚገባውን ጥንቃቄ ባለማድረጉ ብቻ ቸልተኛ ነው ሊባል አይችልም፤ እንደዚሁም አንድ ሰው reasonable person ሊያደርግ የሚገባውን ጥንቃቄ ስላደረገ ብቻ ቸልተኛ አልነበረም ሊባል አይችልም።
5. አንድ ሰው አንድን የወንጀል ድርጊት የፈፀመው “የሆነው ይሁን” በሚል (ቀጥተኛ ያልሆነ አሳብ) ወይም ድርጊቱ የሚያስቀጣ ውጤት ሊያስከትል እንደሚችል በመገመት “አይደርስም በሚል” (ከሙሉ ዕውቀት ጋር የሚፈፀም ቸልተኝነት) ስለመሆኑ ማወቅ ወይም ማረጋገጥ የሚቻለው እንዴት ነው?
6. በሚከተለው ጉዳይ የተሰጠውን ውሳኔ አግባብነት መርምሩ
  - አንድ መምህር የቤት ሥራ ያልሰሩ የ2ኛ ክፍል ተማሪዎችን አስወጥቶ ተንበርክከው ከክፍሉ አንድ ጫፍ ሌላኛው ጫፍ ድረስ እንዲሄዱ ካደረገ በኋላ አንደኛቸው የሌላኛቸውን ጀርዎች በመያዝ እንዲጓዙ ያደርጋል። በዚህ መሀል አንድ የዘጠኝ ዓመት ሁኔታው ከአቅሙ በላይ ይሆንና አመመኝ ሲል መምህሩ የተማሪውን ጭንቅላት (አናቱ) ላይ አንድ ጊዜ በኩርኩም በኃይል ይመታዋል። ይህ ከሆነ ከሁለት ሰዓታት በኋላ ተማሪው ከአፍንጫው ደም መፍሰስ ሲጀምር ወደ ሆስፒታል ለህክምና ይወሰዳል። ሆኖም ወድያውኑ ልጁ ህይወቱ ታልፋለች።

- ዐቃቤ ሕግ በመምህሩ በቸልተኝነት ሰው መግደል የመግደል ወንጀል ክስ አቀረበ።
- ፍርድ ቤቱ ተከላሹን ቀላል የአካል ጉዳት አስቦ በመፈፀም ወንጀል ጥፋተኛ ብሎ እስካሁን የታሰረው በቂ ነው በማለት ብር 1,000.00 (አንድ ሺህ ብር) እንዲቀጣ ወሰነ።

7. አንድ ሰው ፍሬኑ የማይሰራ መኪናን ሲያሽከረክር ሰው ገጭቶ ቢገድል በሚከተሉት ሁኔታዎች የሚኖርበትን የወንጀል ተጠያቂነት መርምሩ።

(ሀ) ፍሬኑ ችግር እንዳለበት አስቀድሞ ቢያውቅም ባለው ችሎታ በመተማመን ተሽከርካሪውን መንዳቱን የቀጠለ አሽከርካሪ፤

(ለ) ፍሬኑ ችግር እንዳለበት አስቀድሞ እያወቀ እና አደጋ ሊያደርስ እንደሚችል እየገመተ ወሳኝ ቀጠሮ ስላለው ከቀጠሮው ላለመቅረት ተሽከርካሪውን መንዳቱን የቀጠለ አሽከርካሪ፤

(መ) ፍሬኑ ችግር እንዳለበት አስቀድሞ ምንም ዕውቀት ያልነበረው አሽከርካሪ፤

8. “ሀ” የተባለው የአዲስ አበባ ነዋሪ የኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ቫይረስ በደሙ ውስጥ እንዳለ እያወቀ ከፍቅር ጓደኛው ጋር ያለጥንቃቄ የግብረ ስጋ ግንኙነት ፈጸመ። ጓደኛው የኤች.አይ.ቪ/ኤድስ ቫይረስ ቢገኝባት የ “ሀ” የወንጀል ተጠያቂነት ወንጀል ለመፈፀም ካለ ሀሳብ አንጻር እንዴት እንደሚታይ ተወያየበት።

ንዑስ ክፍል አራት - በወንጀል ተካፋይነት

አንድ ወንጀል በአንድ ሰው የወንጀል ሀሳብ ጠንሳሽነት ተጀምሮ በዚሁ ሰው ድርጊቶች ፍጻሜ ሊያገኝ እንደሚችል ሁሉ በአንድ የወንጀል ሥራ ላይ ወንጀሉን በአካል ከሚፈጽመው ሰው በተጨማሪ ሌሎች ሰዎች ከአጀማመሩ እስከ ፍጻሜው ባለው ሂደት ወይም ከዚያ በኋላ በተለያዩ ደረጃዎች ሊካፈሉ ወይም ሊሳተፉ ይችላሉ።

(ሀ) ዋና ወንጀል አድራጊነት

ዋና ወንጀል አድራጊነት በተለያዩ ገጽታዎች ሊከሰት የሚችል ሲሆን እነዚህ ገጽታዎች በሁለት ዋና ዋና ክፍሎች ተከፍለው ሊታዩ ይችላሉ። እነርሱም ወንጀልን በቀጥታ መፈፀም እና ወንጀልን በእጅ አዙር መፈፀም ተብለው ሊጠቀሱ ይችላሉ። አንድ ሰው የወንጀል ድርጊቱን በቀጥታ በግሉ አካላዊ እንቅስቃሴ ሊፈፅም የመቻሉን ያህል በቀጥታና በግል ድርጊቱ ባይፈፅምም በተዘዋዋሪ ሊፈፅም ዋና ወንጀል አድራጊ ተደረጎ ሊወሰድ የሚችል ሲሆን በተዘዋዋሪ ወንጀል ሊፈፀም የሚችልባቸው ሁኔታዎችም በእንስሳት ወይም በግዑዝ ነገሮች አማካኝነት ወይም የወንጀል ኃላፊነት በሌላቸው ሰዎች አማካኝነት ሊሆን ይችላል። እንዲሁም አንድ ሰው በመላ አሳቡና አድራጊቱ የአንድ ወንጀል ሙሉ ተካፋይ ሲሆን (የሞራል ወንጀልኛ) ዋና ወንጀል አድራጊ ተብሎ ይቆጠራል። ይህም ማለት አንድ ሰው ከበስተጀርባ ሆኖ በሌሎች ሰዎች አማካኝነት ለሚፈፀመው ወንጀል እቅድ በማውጣት፣ ወንጀል ፈጻሚዎችን በመመልመል፣ ወንጀል የሚፈፀምበትን ሰው፣ ንብረት፣ ቦታና ጊዜ እንዲሁም ወንጀሉን ለመፈፀም የሚያስፈልገውን መሣሪያ በመምረጥ በአጠቃላይ ወንጀሉ የሚፈፀምበትን ሥልት በመንደፍና በማዘጋጀት የወንጀል ድርጊቱን የአራሱ ያደረገ እንደሆነ ዋና ወንጀል አድራጊ ነው።

በዚህም መሠረት የሞራል ወንጀልኛ ዋና ዋና መመዘኛዎች ተብለው ሊወሰዱ የሚችሉት ጉዳዮች፡-

- ተከሣሹ ከወንጀል ድርጊቱና ከውጤቱ ጋር የተሟላ የሀሳብ ውህደት የነበረው መሆኑ፣ ማለትም በቀጥታ በአካል ወንጀሉን የሚፈፅመውን ሰው ሙሉ በሙሉ የመደገፍና ድርጊቱንና የድርጊቱን ውጤት እንደ እራስ ድርጊትና ውጤት አድርጎ መቁጠር፣
- አስፈላጊ ሆኖ ከተገኘ የወንጀል ድርጊቱ በሌላ ሰው በአካል ካልተፈፀመ ድርጊቱን እንዲፈፅም የታቀደውን ሰው በመተካት ወንጀሉን በቀጥታ ለመፈፀም ዝግጁ መሆን ናቸው።

በ1949 ዓ.ም የወጣው የወንጀልኛ መቅጫ ሕግ ዋና ወንጀል አድራጊ እና ግብረአበር በሚል በቁጥር 32 ላይ ተመልክቶ የነበረው በኢ.ፌ.ዲ.ሪ የወንጀል ሕግ ላይ ግን ዋና ወንጀል አድራጊነት ተብሎ ተመልክቷል። በወንጀል ሕጉ ሐተታ ዘምክንያት ላይ እንደተጠቀሰው ለዚህ በምክንያትነት የሰፈረው፣ የቀድሞው ሕግ ድንጋጌ ስያሜ አንድ ቀንደኛ ወንጀል አድራጊ እንዳለና ሌሎቹ ከእርሱ ያነሰ ሚና ያላቸው እንደሆኑ የሚያስመስል እና በአንቀጽ የተዘረዘሩት ወንጀል አድራጊዎች ሁሉ

እንደ ዋና ወንጀል አድራጊ እንጂ አንዱን እንደ ዐብይ ወንጀለኛ ሌሎች ግን እንደ አነስተኛ ወንጀለኞች የሚቆጥር ባለመሆኑ እንዲሁም በወንጀሉ አፈጻጸም ላይ የወንጀል አድራጊዎች በግብር (በድርጊት) ላይሳተፉ የሚችሉ ማለትም አንዳንዶቹ በቀጥታ በድርጊት ተካፋይ ቢሆኑም ሌሎቹ ደግሞ አሳብ ወይም መመሪያ በመስጠት ብቻ ሊሳተፉ የሚችሉ ሆኖ እያለ ግብረአበሮች የሚለው ቃል ግን በግብር ወይም በድርጊት ተካፋይ የሆኑትን ብቻ የሚያመለክት በመሆኑ ይህን ችግር ለማስቀረት ሲባል ግብረአበርነት የሚለው ከወንጀል ሕጉ እንዲወጣ የተደረገ ስለመሆኑ ተገልጿል፡፡

(ለ) በልዩ ወንጀሎች ተካፋይ ስለመሆን

አንዳንድ ወንጀሎች በባህሪያቸው የተነሳ በመሠረቱ በሁሉም ሰዎች ሊፈፀሙ የማይችሉ ዓይነት ተደርገው ሊወሰዱ ይችላሉ፡፡ ለምሳሌ የኩብለላ ወንጀልን ለመፈፀም ወታደር መሆንን፣ በሥልጣን ያለአግባብ መገልገል ወንጀልን ለመፈፀም የመንግሥት ሠራተኛ መሆንን፣ የአመንዝራነት (የሴሰኝነት) ወንጀልን ለመፈፀም ባለትዳር መሆንን በዋናነት ሊጠይቅ ይችላል፡፡ ሆኖም አንድ ሰው እነዚህን የተለዩ ጠባይ (ባህሪ) ያላቸውን ወንጀሎች ለመፈፀም የሚያስችለው ሁኔታ ባይኖረውም በመላ አሳቡና በአድራጎቱ እነዚህን ወንጀሎች ለመፈፀም የተለዩ ሁኔታ ካላቸው ሰዎች ጋር ካዋህደ (ከተባባረ) በዋና ወንጀል አድራጊነት ሊጠየቅ የሚችልበት ሁኔታ ይኖራል፡፡

(ሐ) በሕብረት ስለሚፈፀም ወንጀል

በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 35 ላይ እንደተደነገገው በአንድ ክፍል በተመደቡ ሰዎች እንደ አድማ እና እንደ አምባጓሮ የመሳሰሉት ወንጀሎች በተደረጉ ጊዜ በህብረቱ ውስጥ መገኘቱ የተረጋገጠበት ሰው በወንጀሉ ተካፋይ አለመሆኑን ካላስረዳ በቀር ለወንጀሉ ተጠያቂነት አለበት፡፡

በመሠረቱ ቁጥራቸው ከአንድ በላይ ሰዎች ወንጀል ተፈጽሟል ተብሎ ሲገመት እያንዳንዱ ሰው በወንጀሉ ውስጥ የነበረው ወይም ያደረገው ተሳትፎ በማስረጃ መረጋገጥ ይኖርበታል፡፡ ይህ እንደ አጠቃላይ ለማናቸውም የወንጀል ዓይነት ተፈጻሚ የሚሆን መርህ ነው፡፡ ነገር ግን እንደ

አድማ እና አምባጓሮ በመሳሰሉት ወንጀሎች እያንዳንዱ ሰው በህብረት በተፈፀመው ወንጀል ውስጥ መሳተፉ እስከተረጋገጠ ድረስ ምን ምን ድርጊቶችን እንደፈፀመ ማረጋገጫ እንዲቀርብ አይጠበቅም። ወንጀሉ በተፈፀመበት ጊዜ እና ቦታ ተከሣሹ የተገኘ ቢሆንም አስቦ የወንጀሉ ተካፋይ አለመሆኑን ማስረዳት የሚኖርበት እራሱ ተከሣሹ ነው። ይህ አካሄድ ግን ለማንኛውም ዓይነት ወንጀል ተፈጻሚነት ያለው አይደለም።

(መ) አባሪነት

ለአንድ የወንጀል ድርጊት እርዳታ የሰጠ ሰው አባሪ በመባል ይጠራል። የአባሪነት እርዳታ ወንጀሉ ከመፈፀሙ በፊት ወይም በመፈፀም ላይ እንዳለ የተሰጠ መሆን ይኖርበታል። ወንጀሉ ተፈጽሞ ካበቃ በኋላ የሚሰጥ እርዳታ አባሪነት በሚለው የወንጀል ሕጉ አገላለጽ የሚሸፈን አይደለም።

አባሪ በወንጀል ድርጊቱ አፈጻፀም ላይ እና በውጤቱ ሙሉ ተካፋይ ሳይሆን የወንጀሉ አፈጻፀም የተቃና እንዲሆን በማሰብ ድጋፍ የሚሰጥ ነው። በመሆኑም አባሪነት ምንጊዜም ቢሆን ታስቦ የሚፈፀም ተግባር ሲሆን በቸልተኝነት የሚሰጥ ድጋፍ አባሪነት ተብሎ ሊወሰድ አይችልም።

አባሪነት የወንጀል ተሳትፎ አንድ ገፅታ ሲሆን ዋናው ወንጀል አድራጊ በተለያዩ ጊዜ ከሌሎች ሰዎች የሚያገኘው እገዛ ነው። የአባሪነት እርዳታ በተለያዩ መልክ ሊሰጡ ይችላሉ። እርዳታዎቹ ቁጥረው ወይም ሞራላዊ ወይም አካላዊ ሊሆኑ ይችላሉ። ወንጀሉን የሚፈፅምበት መሣሪያ መስጠት ቁጥረው እርዳታ ነው፤ ስለወንጀሉ አፈጻፀም የሚመለከት መረጃ መስጠት አንደኛው የድጋፍ ዓይነት ነው። ስለሆነም የአባሪነት እርዳታ በተለያዩ መልኩ ሊሰጥ የሚችል ሲሆን እርዳታው ታስቦ እስከተሰጠ ድረስ የእርዳታው ትልቅነት ወይም ትንሽነት የሚያስከትለው ለውጥ የለም።

አባሪነት ምን ጊዜም ቢሆን ታስቦ (በአውቆ አጥፊነት) የሚፈፀም ወንጀል ነው። አንድ አባሪ የሚሰጠው እርዳታ የወንጀሉ ስራ እንዲቃና በማሰብ የተሰጠ መሆን አለበት። ስለሆነም በቸልተኝነት የሚሰጥ እርዳታ በአባሪነት አያስጠይቅም።

(ሠ) አነሳሽነት

አንድ ሰው ሌላ ሰው ወንጀል እንዲፈፀም በገንዘብ፣ በስጦታ፣ በማስፈራራት ወይም በማናቸውም ሌላ ዘዴ ያግባባ አንደሆነ አነሳሽ ተብሎ ይቆጠራል። በዚህም አንድ የሆነ ወንጀል እንዲፈፀም ፍላጎት ያለው ሰው የወንጀል ድርጊቱን በአካል ባይፈፀምም የፈለገው ወንጀል እንዲፈፀም ለማድረግ ሌላውን ሰው በተለያዩ መንገድ አግባብቶ በመሣሪያነት ሲጠቀምበት በአነሳሽነት ተጠያቂ ይሆናል። ሆኖም አንድ ሰው አነሳሽ ተብሎ በወንጀል የሚጠየቀው ተነሳሽው ቢያንስ ዋናውን ወንጀል የመፈፀም ሙከራ አድርጎ እንደሆነ ነው (አንቀጽ 36(2))።

(ረ) ወንጀለኛን መርዳት

ይህ ማለት አንድ ሰው ወንጀል ከፈፀመ በኋላ በዚሁ ወንጀል እንዳይከሰስ ወይም እንዳይቀጣ እርዳታ መስጠት ማለት ነው። ወንጀለኛን መርዳት እንደአባሪነትም ሆነ በመሠረቱ እንደ የወንጀል ተካፋይነት የማይቆጠረው ከወንጀሉ በኋላ እርዳታውን በሚሰጠው እና የወንጀል ድርጊቱን በሚፈፀመው ሰው መካከል መጀመሪያ የተፈፀመውን ወንጀል በተመለከተ ምንም ዓይነት የሀሳብ አንድነት ባለመኖሩ ነው።

ከዚህም የተነሳ አባሪ ወይም አነሳሽ በመርህ ደረጃ ዋናው ወንጀል አድራጊ በሚከሰስበት የወንጀል ድንጋጌ የሚከሰስና በዚሁ አንቀጽ ላይ የተደነገገው ቅጣት የሚወሰንበት ሲሆን ወንጀለኛን የሚረዳ ግን አስቀድሞ ለተፈፀመው ወንጀል ያደረገው አስተዋፅኦ ባለመኖሩ እራሱ ለፈፀመው የወንጀል ድርጊት አግባብነት ባለው የወንጀል አንቀጽ ብቻ ተከስሶ በዚያው መሠረት ቅጣት ይጣልበታል።

የመወያያ ጥያቄዎች

1. ከአድማ እና ከአምባጓሮ በተጨማሪ የህብረት ወንጀል በሚለው በአንቀጽ 35 መሠረት ሊታዩ የሚችሉ የወንጀል ጉዳዮች እንዴት ዓይነት የወንጀል ዓይነቶች እንደሆኑ መርምሩ።
2. ቁጥራቸው ከአንድ በላይ በሆኑ ሰዎች አንድ ወንጀል ሲፈፀምና በህብረት የሚፈፀም ወንጀል ያላቸው አንድነትና ልዩነት ምንድነው?
3. በአባሪነት እና በሞራል ወንጀልኛ (ዋና ወንጀል አድራጊ) እንዲሁም በአነሳሽነት መካከል ያለው መሠረታዊ ልዩነቶች ምን ምን እንደሆኑ ተወያዩበት።
4. አንድ ሰው ሌላ ሰው ወንጀል እንዲፈፀም ፈልጎ ካግባባው የማነሳሳቱ ድርጊት በዚሁ ደረጃ ላይ እንዳለ አነሳሽው ሊያደርገው ከሚችለው አንጻር ፍጻሜ ያገኘ በመሆኑ ዋናው ወንጀል ባይሞክር እንኳን አነሳሽው የወንጀል ተጠያቂነት እንዳይኖርበት መደረጉ አግባብነት ያለው ይመስላችኋል?
5. አዲስ አበባ ውስጥ አንድ የሆነ ቦታ ላይ የተጠመደ ፈንጅ ፈንድቶ የአስር ሰዎችን ሕይወት እና በሚሊዮን የሚቆጠር ንብረት አጠፋ። ለዚህም አንድ የሆነ “ድርጅት” ኃላፊነቱን እንደሚወስድ አሳወቀ። በዚህ ሁኔታ ወንጀል ተፈጽሞ ሲገኝ ኃላፊነቱን እወስዳለሁ ያለው ድርጅት አባል ሆኖ ነገር ግን ድርጊቱን በአካል ያልፈፀመ ወይም ጭራሽ ስለሁኔታው ምንም የሚያውቀው ነገር ያልነበረ ሰው የወንጀል ተጠያቂነት ይኖርበት እንደሆነ ተወያዩበት።
6. አንዲት የቤት ሠራተኛ የምትሰራበትን ቤት ጓደኛዋ እንዲዘርፈው የቤቱን ቁልፍ ሰጥታው ሆኖም ግን ጓደኛዋ ለዘረፋ ሲሄድ የቤቱ በር ክፍት ሆኖ ቢያገኘው የቤት ሠራተኛዋን አባሪ ማድረግ ይቻላል?

ክፍል ሁለት - በወንጀል ሕጉ ልዩ ክፍል የሚስተዋሉ አንዳንድ የትርጉምና የአፈጻጸም ችግሮች

ንዑስ ክፍል አንድ- የሰው መግደል ወንጀል

በሰው ህይወት ላይ ከሚፈፀሙ ወንጀሎች ውስጥ አንደኛው የሰው መግደል ወንጀል (homicide) ተብሎ የሚታወቀው ነው። በህይወት መኖር የሰው ልጅ ሰብአዊ መብቱ ነው፤ ሰብዓዊ መብት ስንል ሰው ሰብዓዊ ፍጡር በመሆኑ ብቻ የሚኖረው መብት ነው። የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ መንግስት አንቀጽ 10(1) ላይ “ከሠው ልጅ ተፈጥሮ የሚመነጩ” ሲል ሰው ሰው ሆኖ በመወለዱ ብቻ ማናቸውም ቅድመ ሁኔታ ሳያስፈልግ የሚኖሩት መብቶች ብሎ እውቅና ከሚሰጣቸው ሰብዓዊ መብቶች ውስጥ አንዱ በሕገ መንግሥቱ አንቀጽ 15 ላይ የተመለከተው የሕይወት መብት ነው። ማንኛውም ሰው በሕግ በተደነገገ ከባድ የወንጀል ቅጣት ምክንያት ካልሆነ በስተቀር ሕይወቱን ሊያጣ አይችልም። የኢ.ፌ.ዲ.ሪ የወንጀል ህግ ይህንን መሠረታዊ የሰው ልጆች መብት ጥበቃ ለማድረግ የወንጀል ድንጋጌዎችን አስቀምጧል።

ከኢ.ፌ.ዲ.ሪ የወንጀል ሕግ አንጻር የሰው መግደል ወንጀልን ሆን ተብሎ (ታስቦ) የሚፈፀም የሰው መግደል ወንጀል፣ በቸልተኝነት የሚፈፀም የሰው መግደል እና ህጻንን መግደል በሚል ተከፍሎ ሊታይ ይችላል።

ታስቦ የሚፈፀመውን የሰው መግደል ለብቻ አውጥተን ስንመለከተው በሦስት ተከፍሎ እናገኘዋለን። በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 539፣ 540 እና 541 ላይ ሆን ተብሎ የሚፈፀም የሰው መግደል ተግባር ከባድ የሰው ግድያ፣ ተራ የሆነ የሰው ግድያ እና ቀላል የሆነ የሰው ግድያ ተብለው በንዕዕር ዓይነት ተመልክተዋል። የወንጀል ሕጉ አንቀጽ 539 ቅጣትን የሚያከብዱ ምክንያቶች በሚኖሩበት ጊዜ ያለውን የሚመለከት ሲሆን የወንጀል ሕጉ አንቀጽ 541 ደግሞ ቅጣትን የሚያቀሉ ምክንያቶች (በአራሱ በድንጋጌው ውስጥ የተመለከቱት ሁኔታዎች) በሚኖሩበት ጊዜ ያለውን የሚመለከት ነው። በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 539 ወይም አንቀጽ 541 ከተመለከቱት ሁኔታዎች ውጭ ሆን ተብሎ የሚፈፀሙ የሰው መግደል ወንጀሎች ደግሞ ተራ የሆነ የሰው

ግድያ በሚለው በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 540 ድንጋጌ መሠረት የሚሸፈን ይሆናል። ከዚህ አንጻር “ተራ” የሚለው ቃል የግድያውን ቀላልነት የሚያሳይ ሳይሆን በከባድ ግድያና በቀላል ግድያ መካከል የሚገኝ የግድያ ዓይነት መሆኑን ለማሳየት የተቀመጠ ነው።

የሰው መግደል ድርጊት በእራሱ ጨካኝ፣ ነውረኛ፣ አደገኛ፣ ወ.ዘ.ተ. የሚያሰኝ ተግባር ነው። ከዚህ አኳያ በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 539 ላይ ገዳዩ በተለይ ጨካኝ፣ ነውረኛ ወይም አደገኛ መሆኑን የሚያሳይ ሁኔታ የኖረ እንደሆነ የሚለው ግድያው ሆን ተብሎ መፈፀሙን ሳይሆን መሠረት የሚያደርገው የግድያውን አፈጻፀም የአገዳደሉን ሁኔታ ነው። ስለሆነም ጨካኝነት፣ ነውረኝነት እና አደገኝነት ለማቋቋም ሊኖር የሚገባው መመዘኛ መሠረት የሚያደርገው ምክንያት ምንድን ነው? ይህ የህብረተሠቡን ማህበራዊ እድገትና ባህላዊ ሁኔታ ግምት ውስጥ አስገብቶ ትርጉም መስጠትን የሚሻ ነው።

ከሰው መግደል ወንጀል አንጻር በአከራካሪነት የሚነሳው አንደኛው ጉዳይ አንድ ሰው የመግደል አሳብ ነበረው የሚባለው በተለይም ድርጊቱን የተጠቀመበት መሣሪያ ወይም የፈፀመበት መንገድ ምን ዓይነት ሲሆን ነው የሚለው ነጥብ ነው። በዚህ ረገድ ለምሳሌ አንድ ሰው በያዘው ሽጉጥ የተበዳይን ጭንቅላት፣ ደረት ወይም የሆድ ዕቃ መምታት በሚችልበት ሁኔታ እያለ የተበዳዩን እግር አስቦ በጥይት ቢመታ እንዴት ይታያል? በተመሳሳይ አንድ ሰው የተበዳዩን እጅ ወይም እግር በያዘው ጨቤ ቢወጋ በመግደል ሙከራ ወይስ በአካል ላይ ጉዳት በማድረስ ወንጀል ሊጠየቅ ይገባል? የተበዳዩን ጭንቅላት ወይም አንገት ወይም ደረት ወይም የሆድ ዕቃ በጨቤ ቢወጋስ የሚያስከትለው ለውጥ አለ? በዱላ የተበዳይን ጭንቅላት መምታት እንዴት ይታያል? እንዲህ ዓይነት መሰል ጉዳዮች ብዙ ጊዜ የተለያዩ የሕግ ባለሙያዎች የተለያዩ አቋም የሚይዙባቸው ጉዳዮች ናቸው።

ሌላው በወንጀል ሕጉ ከተካተቱት ድንጋጌዎች ውስጥ በአተረጓጎም ረገድ ከፍተኛ ክርክርና የአቋም ልዩነት ከሚያስከትሉት ድንጋጌዎች አንዱ የቸልተኝነት ግድያን አስመልክቶ የተደነገገው ድንጋጌ ነው።

ከኢ.ፌ.ዲ.ሪ የወንጀል ሕግ አንቀጽ 543 አኳያ በቸልተኝነት የሚፈፀሙ ወንጀሎችን በሦስት ከፍሎ ያያቸዋል። እነርሱም፡-

1. ማንኛውም ሰው የሚፈፀመው የቸልተኝነት ግድያ፤
2. በተለዩ ሕይወት፣ ጤንነት ወይም ደህንነት የመጠበቅ የሙያ ወይም የሌላ ግዴታ ያለበት ሰው ግዴታውን በመጣስ የሚፈጽመው የቸልተኝነት ግድያ፤
3. ጥፋተኛው ሁለት ከዚያ በላይ የሆኑ ሰዎችን የገደለ ወይም ወንጀሉን የፈፀመው ግልጽ የሆነ ደንብ ወይም መመሪያን ተላልፎ እንደሆነ ወይም የሚያስክሩ ወይም የሚያፈዙ ንጥረ ነገሮችን ወይም መጠጦችን በመውሰድ እራሱን ከኃላፊነት በሚያስወጣ ሁኔታ ካስገባ በኋላ የተፈፀመ ግድያ፤

ናቸው፡፡

በመጀመሪያው ጥፋተኛ የተባለ ሰው ከስድስት ወር እስከ ሦስት ዓመት በሚደርስ ቀላል እስራት ወይም ከሁለት ሺህ እስከ አራት ሺህ በሚደርስ መቀጮ የሚቀጣ ሲሆን በሁለተኛው ጥፋተኛ የተባለ ሰው ደግሞ የሚቀጣው ከአንድ ዓመት እስከ አምስት ዓመት ሊደርስ የሚችል ቀላል እስራት እና ከሦስት ሺህ እስከ ስድስት ሺህ ብር ሊደርስ የሚችል መቀጮ ነው፡፡ በሦስተኛው ዓይነት በቸልተኝነት የግድያ ወንጀል የፈፀመ ሰው ደግሞ የሚቀጣው ከአምስት ዓመት እስከ አስራ አምስት ዓመት ሊደርስ የሚችል ፅኑ እስራት እና ከአስር ሺህ እስከ አስራ አምስት ሺህ ብር ሊደርስ የሚችል መቀጮ ነው፡፡ በመሆኑም ሦስቱ ሁኔታዎች የሚያስከትሉት ቅጣት የተለያዩ ነው፡፡

ስለዚህ አንድን ተከሣሽ በአንደኛው ወይም በሌላኛው ምድብ መሠረት ጥፋተኛ ማድረጉ የቅጣቱን መጠን የሚለያየው እንደመሆኑ ድንጋጌውን በሚገባ በመመርመርና በስሩም የተጠቀሱትን የግድያ ወንጀሎች ድንበር አበጅቶ በተገቢው መንገድ ቅጣቱን መወሰን ያስፈልጋል፡፡

በወንጀል ሕግ አንቀጽ 543 (2) በቸልተኝነት የሚፈፀምን ግድያ አስመልክቶ የተደነገገው በዚሁ ድንጋጌ ንዑስ አንቀጽ 2 እና 3 ከተጠቀሱት የቸልተኝነት ግድያ ወንጀሎች ውጭ ያሉትን በቸልተኝነት የሚፈፀሙ ግድያዎች ሁሉ ይመለከታል፡፡ ሕጉ ለይቶ ካስቀመጣቸው የቸልተኝነት ግድያዎች በስተቀር ማንኛውም የቸልተኝነት ግድያ በአንቀጽ 543(2) ስር የሚካተት ነው፡፡

ከዚህ በላይ እንደተገለፀው በተለዩ ሕይወት፣ ጤንነትን ወይም ደህንነትን የመጠበቅ የሙያ ወይም የሌላ ግዴታ ያለበት ሰው ግዴታውን በመጣስ የሚፈጽመው የቸልተኝነት ግድያ

ማናቸውም ሰው ከሚፈፀመው በተለየ ቅጣቱ ከበድ እንደሚልበት በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 543(2) ላይ ተመልክቷል። በዚህም መሠረት የወንጀል ሕጉ አንቀጽ 543(2) ተፈጻሚ የሚሆነው፡

1. አጥፊው በተለዩ ሕይወትን፣ ጤንነትን ወይም ደህንነትን የመጠበቅ የሙያ ወይም የሌላ ግዴታ ያለበት ሰው ሊሆን፤
2. ይህን የሙያ ወይም የሌላ ግዴታ በመጣስ በፈፀመው ቸልተኝነት ምክንያት ሰው የሞተ እንደሆነ ነው።

የመወያያ ጥያቄዎች

1. በወንጀል ህግ አንቀጽ 542 ላይ በተገለፀው ራስን ማጥፋት ወይም (Suicide) ድንጋጌ ተጠያቂ የሚሆነው ድርጊቱን ፈፃሚው ሣይሆን ድርጊቱ እንዲፈፀም ያነሣ ነው። ድርጊት ፈፃሚው የሚያጠፋው የራሱን ህይወት በመሆኑ የማይጠየቅበት ምክንያት ግልፅ ነው። በወንጀል ህጉ ላይ ራስን ማጥፋት ወንጀል ነው ተብሎ አልተደነገገም። በወንጀል ሕግ መሠረት ተለይቶ ወንጀል ነው ያልተባለ ነገር ደግሞ እንደማያስጠይቅ በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 2 ላይ ተመልክቷል። ከዚህም አንፃር ዋናው ድርጊት ወንጀል ነው ባልተባለበት ሁኔታ ማነሣነት ወንጀል ይሆናል ከተባለ ከህጉ መሠረታዊ መርህ ጋር ይጣጣማል ወይ?
2. አጥፊው በተለዩ ሕይወትን፣ ጤንነትን ወይም ደህንነትን የመጠበቅ የሙያ ወይም የሌላ ግዴታ ያለበት በቸልተኝነት ለፈፀመው የግድያ ወንጀል በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 543 (2) መሰረት ይጠየቃል። ምን ዓይነት ሙያ ወይም ግዴታ ያለባቸው ሰዎች ናቸው በዚህ ድንጋጌ የሚሸፈኑት? አንድ መምህር በቸልተኝነት ተማሪ ቢገድል በዚህ ድንጋጌ ይሸፈናል?
3. አጥፊው በተለዩ ሕይወትን፣ ጤንነትን ወይም ደህንነትን የመጠበቅ የሙያ ወይም የሌላ ግዴታ ያለበት በቸልተኝነት ለፈፀመው የግድያ ወንጀል በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 543 (2) መሰረት ተጠያቂ የሚሆነው ወንጀሉን የፈፀመው በሙያ ተግባሩ ላይ እያለ ወይስ ከዚያ ውጭ ቢሆንም (ለምሳሌ አንድ የሕክምና ባለሙያ የሕምና ሥራውን በሚሰራበት ወቅት ወይስ በማናቸውም ጊዜ በቸልተኝነት አንድ ሰው ቢገድል በአንቀጽ 543(2) መሠረት ሊጠየቅ ይችላል)?

4. ማናቸውም የመኪና አሽከርካሪ በተለዩ ሕይወትን፣ ጤንነትን ወይም ደህንነትን የመጠበቅ የሙያ ግዴታ አለበት ተብሎ ሊወሰድና በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 543 (2) ተጠያቂ ሊሆን ይችላል ወይስ ሹፌርነት በሙያነት ይዘው የሚሰሩበትን ነው ድንጋጌው የሚሸፍነው?

5. አንድ ሹፌር በጫናቸው ሰዎች ላይ ወይስ በሌሎች ሰዎች ላይ በቸልተኝነት ሞትን ሲያስከትል ከዚህ በላይ በተጠቀሰው ድንጋጌ መሠረት ተጠያቂ ሊሆን የሚችለው? ከዚህ አኳያ የሚከተለውን የፍርድ ቤት ውሳኔ ሀተታ አግባብነት መርምሩ፡፡

“ ... ይህ አንቀጽ ኃላፊነቱን በሐኪሞችና በነርሶች ላይ ብቻ አይወስነውም፡፡ ሙያተኛ የሚለው ቃል ... የሰውነታቸው ደህንነት ጥበቃ በእነርሱ ስር የሚገኙትን ሰዎች ህይወትና ጤና በተለይ እንዲጠብቁ የሥራ ተግባራቸው የሚያስገድዳቸውን ሰዎች ይመለከታል፡፡ ሙያተኛ የሚለው ቃል የአውሮፕላን ነጂዎችን፣ የአውቶቡስና ሌሎች የሕዝብ ማመላለሻ መኪናዎች ሾፌሮችን ይጨምራል፡፡ ሆኖም የእነዚህ ሰዎች ግዴታ በአጠቃላይ ሰዎችን ሁሉ የሚመለከት ሳይሆን በተለይ እነሱ ኃላፊነቱን ለወሰዱባቸው ሰዎች ማለትም በአውሮፕላን ውስጥ ላሉ ተሳፋሪዎችና የአውቶቡስ ተሳፋሪዎች ሲሆን እነዚህ ሙያተኞች ለእግረኞች ወይም በማመላለሻው ውስጥ ለሌሉ ሰዎች ከሚኖርባቸው ጠቅላላ ግዴታ በቀር ልዩ ግዴታ የለባቸውም፡፡” በማለት ከመኪና ውጭ ላለ ሰው ሹፌሩ የሚጠየቀው እንደማንኛውም በቸልተኝነት ሰው የገደለ ግለሰብ ነው የሚል አቋም በመያዝ ውሳኔ ሰጥቷል፡፡

ንዑስ ክፍል ሁለት - በሰው አካል ላይ ጉዳት የማድረስ ወንጀል

በአካል ላይ ጉዳት የማድረስ ተግባር የወንጀልም የፍትሐብሔር ተጠያቂነት ሊያስከትል የሚችል ተግባር ነው፡፡ በሕገ መንግሥቱ አንቀጽ 16 ላይ እንደተመለከተው ማንኛውም ሰው በአካሉ ጉዳት እንዳይደርስበት የመጠበቅ መብት አለው፡፡ የኢ.ፌ.ዲ.ሪ የወንጀል ህግ ይሄንን መሠረታዊ የሰው ልጆች መብት ጥበቃ ለማድረግ የወንጀል ድንጋጌዎችን አስቀምጧል፡፡ ለወንጀል ድንጋጌዎቹ በመርህነት የተቀመጠው የወንጀል ሕጉ አንቀጽ 553 እንደሚያስረዳው ማንም ሰው አስቦ ወይም በቸልተኝነት በሌላ ሰው አካል፣ አዕምሮ ወይም ጤና ላይ ጉዳት ያደረሰ እንደሆነ

በወንጀል ተጠያቂ ይሆናል። ከዚህ አንጻር በሰዎች አካልና ጤንነት ላይ የሚፈጸሙ ተግባሮች ታስቦ ወይም በቸልተኝነት በማናቸውም ዓይነት ዘዴ ቢፈፀሙም ለቅጣት ይዳርጋሉ።

ከኢ.ፌ.ዲ.ሪ የወንጀል ሕግ አንጻር ሆን ተብሎ የሚፈፀም በሰው አካል ላይ ጉዳት የማድረስ ወንጀልን ከባድ (አንቀጽ 555) ፣ ቀላል (አንቀጽ 556) እና በእጅ እልፊት ደረጃ የሚፈረጅ (አንቀጽ 560) ወይም ከዚህ ውጭ የሆነ በደንብ መተላለፍ ደረጃ (አንቀጽ 840) ሊታይ የሚችል ተደርጎ ሊወሰድ የሚችል ሲሆን በቸልተኝነት የሚፈፀም በአካል ላይ ጉዳት የማድረስ ወንጀል ደግሞ ለብቻ በአንቀጽ 559 ላይ ተመልክቶ እናገኘዋለን።

በሰው አካል ላይ ጉዳት የማድረስ ወንጀል ተበዳዩ ሳይፈቅድ ከሚደረግ ማናቸውም ዓይነት የንክኪ ተግባር ጀምሮ እስከ ከፍተኛው የአካል ማጉደል ድርጊት ሁሉ የሚያካትት ነው።

ታስቦ የሚፈፀም ከባድ የአካል ጉዳት በወንጀል ሕግ አንቀጽ 555 ስር የተደነገገ ሲሆን ለወንጀሉ ግልፅ የሆነ ትርጉም ባይሰጠውም በሰውነት ወይም በአእምሮ ላይ ቋሚ የሆነ ጠንቅ የሚፈጥር ቁስል፣ አካል ማጉደል፣ በአሰቃቂ ሁኔታ መልክን ማበላሸት እና በተመሳሳይ ደረጃ የሚመደቡ ከባድ ጉዳት ወይም አደገኛ በሽታ የመሳሰሉትን የሚያካትት ስለመሆኑ ግን ተመልክቷል። በድንጋጌው እና በተመሳሳይ ጉዳዮች ዙሪያ ለመወሰን ስለጉዳቱ መጠንና ተፈጥሮ አጠራጣሪ ሁኔታ በሚኖርበት ጊዜ አግባብነት ባለው ባለሙያ ጉዳዩ እንዲመረመር ማድረግ እንሚቻል በወንጀል ሕግ አንቀጽ 554 ላይ ተደንግጓል።

የወንጀል ሕግ አንቀጽ 556 ታስቦ የሚፈፀም ቀላል የአካል ጉዳት ወንጀልን ይመለከታል። የወንጀል ሕግ አንቀጽ 559 በቸልተኝነት ስለሚፈፀሙ ቀላል ወይም ከባድ የአካል ጉዳት ወንጀሎች ይደነግጋል። አንቀጽ 560 ደግሞ እንደነገሩ አካባቢ ሁኔታ እስከ ሦስት ወር ቀላል እስራት ሊያስቀጡ የሚችሉ የአካል ጉዳት ወይም በጤንነት ላይ ጉድለትን ሳያደርስ በሌላ ሰው ላይ የሚፈፀምን የእጅ እልፊት ወይም የመጋፋት ድርጊት ይመለከታል። በዚህ ድንጋጌ ንዑስ አንቀጽ 1 ፓራግራፍ ሦስት ላይ እንደተመለከተው ቀላል የሆኑ ሰንበሮች፣ የደም መቋጠር ምልክቶች ወይም በቶሎ የሚያልፍ ሕመም ወይ ሥቃይ እንደ አካል ጉዳት ወይም እንደ ጤና ጉድለት አይቆጠሩም ተብሎ ተመልክቶ እናገኘዋለን።

በዚህ ላይ ብዙ ጊዜ የሚስተዋለው ችግር በአንደኛው እና በሌላኛው አንቀጽ በተመለከተው ያለው ድንበር የሚወሰነው እንዴት ነው የሚለው ነው። ማለትም የደረሰው ጉዳት ከባድ የአካል ጉዳት፣ ቀላል የአካል ጉዳት ወይም የእጅ እልፊትን በሚመለከተው ድንጋጌ ስር የሚወድቅ መሆኑን ለመለየት የተለያዩ ወገኖች የተለያዩ መስፈርት ሲከተሉ ይስተዋላል። ለምሳሌ አንድ ሰው አፍንጫውን ተመትቶ ከደማ ቀላል የአካል ጉዳት ካልደማ ግን የእጅ እልፊት ነው የሚሉ አሉ።

የመወያያ ጥያቄዎች፤

1. አንድ ሰው በቦክስ ፊቱ ላይ ተመትቶ ያበጠ ቢሆንም ደም የቋጠረ ከመሆኑ በቀር የመድማት ሁኔታ ሳይታይበት ቢቀር ድርጊቱን የፈፀመው ሰው የሚጠየቀው በየትኛው ድንጋጌ ነው?
2. የግል ተበዳይ በተከሣሽ በዱላ እጁን ተመትቶ አጥንቶ ተሰብሮ ነበር። ሕክምና አድርጎ ስብራቱ ተጠግኗል (ድኗል)። ተከሣሹ መጠየቅ ያለበት በከባድ ወይስ በቀላል አካል ጉዳት ማድረስ ወንጀል ይመስልዎታል?
3. ጥርስ በማውለቅ ደረጃ ጉዳት ማድረስ በየትኛው የወንጀል ሕጉ ድንጋጌ የሚሸፈን ይመስልዎታል?
4. የሚከተለውን የዐቃቤ ሕግ ውሳኔ አግባብነት መርምሩ፤

“... ተከሣሽ ብረት የግል ተበዳይን አፍና አፍንጫ በመምታት በፈፀመው ተግባር የግል ተበዳይ ጥርስ የተንቀሳቀሰ እንዲሁም ሁለት የፊት ጥርሶች የተሸረፉ ቢሆኑም ጥርሶቹ እንዳያገለግሉ የማድረግ ውጤት ስለሌለው፤ በሚያስቅቅና ጉልህ በሆነ ሁኔታ የግል ተበዳይን መልክ የሚያበላሽ ባለመሆኑ እንዲሁም አስፈላጊ ከሆነ በሰው ሰራሽ ጥርስ መተካት የሚቻል ስለሆነ በተከሣሹ ላይ ታስቦ በሚፈፀም ከባድ የአካል ጉዳት ማድረስ ወንጀል ቀርቦ የነበረው ክስ በቀላል የአካል ጉዳት ማድረስ ወንጀል ተሻሽሎ የወንጀል ክስ እንዲቀርብ እንዲደረግ... ተወስኗል።

ንዑስ ክፍል ሦስት - የሚያዝበት ገንዘብ ሳይኖር ቼክ ማውጣት

ቼኩ ለክፍያ በሚቀርብበት ጊዜ የሚከፈል በባንክ ሂሳቡ ውስጥ በቂ ገንዘብ እንደሌለው እያወቀ ቼክ ቆርጦ መስጠት በፍትሐብሔር ከሚያስከትለው ተጠያቂነት ባሻገር የወንጀል ተጠያቂነትን እንዲያስከትል የተደረገበት ምክንያት ለምንድነው?

ከኢትዮጵያ ንግድ ሕግ ድንጋጌዎች ለመገንዘብ እንደሚቻለው ቼክ እንደቀረበ የሚከፈል፣ በባንክ ተቀማጭ ያለው ሰው ገንዘብ ለራሱ ወይም ለሌላ ወገን እንዲከፈል ሀብቱ የሌለው ትእዛዝ የሚሰጥበት፣ ገንዘብን ተክቶ ክፍያን የሚያቀላጥፍ የንግድ ወረቀት ወይም ሰነድ ነው።

በቼክ ለመጠቀም ከሁሉ አስቀድሞ አውጭው ሰው በባንክ የተቀመጠ እርሱ የሚያዝበት ገንዘብ ሊኖረው ይገባል። ባንክ የሚያዝበት ሂሳብ በቼኩ ላይ እንዲከፈል ካዘዘው ገንዘብ በላይ ወይም ቢያንስ ቢያንስ በቼኩ ላይ እንዲከፈል ካዘዘው ገንዘብ ጋር እኩል የሆነ መሆን ይኖርበታል።

ቼክ ለባንክ እንደቀረበ የሚከፈል ሰነድ እንደመሆኑ መጠን የሚያዝበት በቂ ገንዘብ ሳይኖር ቼክ ፈርሞ መስጠት የወንጀል ተጠያቂነትንም የሚያስከትል ድርጊት ነው። በኢ.ፌ.ዲ.ሪ የወንጀል ሕግ አንቀጽ 693 ላይ “ማንም ሰው ቼክ በሚያወጣት ወይም ቼኩ ለባንክ በሚቀርብበት ጊዜ የሚያዝበት በቂ ገንዘብ አለመኖሩን እያወቀ ቼክ ያወጣ (የሰጠ) እንደሆነ በቀላል እስራት ወይም እንደነገሩ ከባድነት ከአስር ዓመት በማይበልጥ ፅኑ እስራትና በመቀጮ ይቀጣል” ተብሎ ተመልክቷል።

ከዚህ በላይ የተጠቀሰው አንቀጽ “ማታለልን ያካተቱ ወንጀሎች” በሚለው ክፍል ሥር የተመለከተ በመሆኑ በድንጋጌው አተረጓጎም ላይ አንዳንድ ጊዜ ልዩነቶች ይስተዋላሉ። አንዳንዶቹ በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 693 መሠረት አንድ ሰው ወንጀል መፈፀሙን ለማረጋገጥ በአንቀጽ 692 ስለ አታላይነት የተመለከቱት ሁኔታዎች ተሟልተው መገኘት አለባቸው፤ ስለሆነም አንድ ቼክ ተፈርሞ የተሰጠው በዋስትና ወይም በመያዣነት መሆኑ ከተረጋገጠ የማታለልን ወንጀል የሚያቋቋሙት ነጥቦች ስለማይሟሉ በአንቀጽ 693 መሠረት ወንጀል የለም ይላሉ።

አንዳንዶቹ ደግሞ ቼክ በዋስትናም ሆነ በመያዣነት እንዲሰጥ የተሰራ አይደለም፤ የአንቀጽ 693 ድንጋጌ ዓላማም በቼክ የሚገለገሉ ሰዎች በባንክ ውስጥ ገንዘብ ያላቸው መሆኑን ሳያረጋግጡ ቼክ ፈርመው እንዳይሰጡ ለመከላከል ነው፤ ስለሆነም በቼክ ላይ የሚፈፀም አግባብነት የሌለው ተግባርን ለመቋቋም በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 693 ላይ የተመለከቱት ሁኔታዎች መኖራቸውን ማረጋገጡ ብቻውን በቂ ነው ይላሉ።

ይህን የአተረጓጎም ችግር (በቀድሞው የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ቁጥር 657 ድንጋጌ ላይ የነበረውን) መነሻ በማድረግ በ1982 ዓ.ም የጠቅላይ ፍርድ ቤት ጉባኤ ባወጣው መመሪያ አንቀጽ “...ራሱን የቻለና የተሟላ በመሆኑ የአታላይነት ወንጀልን የሚያቋቋሙትን ነጥቦች ከሚደነግገው ከቁጥር 656 (ከኢ.ፌ.ዲ.ሪ የወንጀል ሕግ አንጻር አንቀጽ 692 ማለት ነው) ጋር መያያዝ የለበትም፤ ስለዚህም አንድ ቼክ በዋስትና ወይም በመያዣነት የተሰጠ ከሆነና ይህንንም ሰጭና ተቀባይ ካወቁ የማታለል ወንጀል ተፈጽሟል ለማት አይቻልም በማለት ለሕጉ የሚሰጠው ትርጉም ከሕጉ ዓላማና መንፈስ ውጭ በመሆኑ ይህን ሕግ በመተላለፍ የሚከሰስን ሰው ጥፋተኛ ለማድረግ የሚያዝዝበት ገንዘብ አለመኖሩን ወይም የሚያዝዝበት ገንዘብ ማለቁን እያወቀ ወይም ቼኩ በሚቀርብበት ጊዜ የሚያዝዝበት የሚበቃ ገንዘብ አለመኖሩን እያወቀ መፈረሙን ብቻ ማረጋገጥ በቂ ነው” በማለት በዚሁ መሠረት ተመሳሳይ የሆነ አተረጓጎም እንዲኖር ወስኗል።

በሌላ በኩል የፌዴራል ጠቅላይ ፍርድ ቤት በአንድ የወንጀል መዝገብ በሰጠው ውሳኔ በድንጋጌው ጥፋተኛ ለማለት በቼኩ ላይ የሚፈርመው ሰው ሌላውን ሰው ለማታለል ያደረገው መሆኑ ግንዛቤ ውስጥ መግባት አለበት፤ ሌላውን ሰው ለማታለል እና ያልሆነ ጥቅም ለማግኘት እስካልሆነ ድረስ የሕጉ አፈጻጸም ትርጉም የለሽ ስለሚሆን የሕጉ አንቀጽ መንፈስ ማታለል መሆን ይኖርበታል። የወንጀል ሕጉ የሚጠብቀው ቼክ ከተቋቋመበት ዓላማ ውጭ አገልግሎት ላይ እንዳይውል ሳይሆን በቼኩ አማካኝነት መታለል የሚችለውን ሰው ነው። ከዚህም አንጻር የወንጀል ድርጊቱ አፈጻጸም የአንድ ሰው የሆነውን መብት አላግባብ ለማግኘት በሚል መታየት ይኖርበታል። ቼክ ላይ ተፈርሞ የሚሰጥበት ሁኔታ በተለያዩ ምክንያት በመሆኑ በቼክ ላይ ፈርሞ መገኘት ብቻ ወንጀሉን ለማቋቋም በቂ ተደርጎ መወሰድ የለበትም። ስለሆነም ቼኩ የተፈረመው ሌላውን ሰው ለማታለል ሲባል መሆኑ መረጋገጥ ይኖርበታል በማለት ተመልክቷል።

የመወያያ ጥያቄዎች

- (1) የኢ.ፌ.ዲ.ሪ የወንጀል ሕግ አንቀጽ 693ን በመተላለፍ በቼክ ወንጀል ተፈጽሟል ለማለት ተሟልተው መገኘት ያለባቸው ጉዳዮች ምን ምን እንደሆኑ ተወያዩበት። የኢ.ፌ.ዲ.ሪ የወንጀል ሕግ አንቀጽ 693 ድንጋጌዎች ዓላማ ምን ይመስለዎታል?
- (2) አንዳንድ ሰዎች ቼክ ቆርጠው ከሰጡ በኋላ ክፍያውን የሚፈፅሙ ባንክ ቆርጠው ለሰጡት ቼክ ክፍያ እንዳይፈፅም ያግዳሉ፤ በተመሳሳይ ሁኔታ የባንክ ሂሳባቸውን የሚዘጉ ሰዎችም አሉ። እንዲህ ዓይነት ድርጊቶች የወንጀል ተጠያቂነትን ያስከትሉ እንደሆነ ተወያዩበት።
- (3) የአንድ መንግስት መ/ቤት ኃላፊ በመሥሪያ ቤቱ የባንክ ሂሳብ ውስጥ ካለው ገንዘብ በላይ የሆነ ቼክ ፈርሞ ቢሰጥ የወንጀል ተጠያቂነት ያለበት ስለመሆን አለመሆኑ መርምሩ።
- (4) ተከላሽ ሚያዝያ 30 ቀን 1997 ብር 307500.00 (ሦስት መቶ ሰባት ሺህ አምስት መቶ ብር) ተከፋይ ቼክ ቆርጠው ለአመልካች የሰጡ ሲሆን፤ አመልካች ቼኩን ይዘው ባንክ ሲሄዱ ተጨማሪ ሌላ ፊርማ ያስፈልጋል በማለት ተመላሽ የተደረገባቸው ሲሆን፤ ተከላሽ እንደገና ለሁለተኛ ጊዜ በ15/1977 ዓ.ም የሚል ቀን ያለው ወሩን የማይገልጽ ቼክ ቆርጠው ለአመልካች ሰጥተዋቸው አመልካች በድጋሚ ወደባንክ ሲሄዱ ባንኩ 1) በመጀመሪያ ደረጃ ለተከላሽ በ1977 ዓ.ም ቼክ አልሰጠንም፤ 2) በሌላ በኩል አሁን በተከላሹ የባንክ ሂሳብ ውስጥ በቂ ገንዘብ የለም በማለት ስለመለሱዋቸው፤ በጉዳዩ ላይ አመልካች አቤቱታ ለፖሊስ አቅርበው ምርመራው በፖሊስ ተጣርቶ በዐቃቤ ሕግ አማካኝነት በፍርድ ቤት ክስ ተመስርቶ የነበረ ቢሆንም አቃቤ ህጉ፤
  - 1) በአመልካችና በተከላሽ መካከል የነበረው የፍትሐብሔር ክስ በቂ ማስረጃ የለውም ተብሎ ክሳቸው ውድቅ የተደረገ በመሆኑ፤
  - 2) እንዲሁም በምስክርነት የተቆጠሩት ግለሰብ በሰጡት ቃል ቼኩ በተከላሽ ብቻ ሳይሆን በራሱ በምስክሩ ጭምር በጣምራ መፈረም ይገባው እንደነበር፤ ይሁንና ቼኩን ሳይፈርሙ የቀሩት አመልካች በተከላሹ ጋር ያደረጉትን ስምምነት ተግባራዊ ሳያደርጉ

በመቅረታቸው ምክንያት መሆኑንና ከአመልካች ለተከላከለ የተሰጠ ምንም ገንዘብ እንደሌለና ይልቁንም ቼኩ ለአመልካች ተቆርጦ የተሰጠው ወደፊት ለሚያደርጉት የሥራ ግንኙነት ከተከላከለና ከምስክሩ የጋራ ሂሳብ ብር አውጥተው በብድር መልክ መውሰድ እንዲችሉ መሆኑን የገለፁ በመሆኑ፤

ጉዳዩ ከፍትሐብሔር ችሎቱ ውሳኔ እና ከዚህ ከምስክሩ ቃል አንጻር ሲታይ ተከላከሉን ጥፋተኛ ለማስባል በቂ አይደለም በሚል ዐቃቤ ሕግ መዝገቡን ዘግቶታል። በዐቃቤ ሕግ ውሳኔ አግባብነት ላይ ተወያዩበት።

ምዕራፍ አራት - ልዩ ትኩረት የሚሹ አንዳንድ ወንጀሎች

በዚህ ምዕራፍ የሚሰጠው ሥልጠና ዓላማ ሰልጣኞች በባህሪያቸው ለየት ባሉ ወንጀሎች ማለትም ዓለም አቀፍ ባሕርይ እየያዙ በመጡ፤ በውጤታቸው በአገርና በሕዝብ ላይ ከፍተኛ ጉዳት የሚያደርሱ የድንበር ተሻጋሪነት ባሕርይ ባላቸው የአሸባሪነት፣ የሙስና፣ ሕገ ወጥ የሰዎች ዝውውር እና በመሳሰሉት ወንጀሎች ላይ ግንዛቤ ለማስጨበጥ ነው። በሥልጠናው መጨረሻ ላይ ሰልጣኞች ፦

1. በሕገ መንግሥቱና በሕገ መንግሥታዊ ሥርዓቱ ላይ ስለሚፈፀሙ ወንጀሎች እንዲሁም ስለሽብርተኝነት፣ ሙስና እና የመሳሰሉት ወንጀሎች ምንነት ግንዛቤ ይጨብጣሉ፤
2. ስለእነዚህ ወንጀሎች ልዩ ባህሪያት ይገነዘባሉ፤ በሕጎች ውስጥ ስለተካተቱት የወንጀል ድንጋጌዎች በቂ ዕውቀት ያገኛሉ፤
3. የወንጀሎችን ውስብስብነት በመረዳት በማስረጃ አሰባሰብ ፣በክስ ዝግጅትና በፍርድ ሂደት በየደረጃው በሚያከናውኗቸው ተግባሮች ላይ ጥራትና ብቃት ያለው ሥራ ለማከናወን የሚያስችላቸውን ክህሎት ይጨብጣሉ፤
4. በሕገ መንግሥቱና በሕገ መንግሥታዊ ሥርዓቱ ላይ የሚፈፀሙ ወንጀሎች እንዲሁም የሙስና፣የሽብርተኝነትና ሕገ ወጥ የሰዎች ዝውውር ወንጀሎች በአገርና በህዝብ ላይ

የሚያስከትሉትን አደጋ ስፋት በመረዳት፤ በባህሪያቸው ለየት ያሉ ወንጀሎችን የፈፀሙ ወንጀለኞች ተገቢውን ቅጣት እንዲያገኙ የማድረግ አመለካከት (Attitude) ያዳበራሉ፤ ተብሎ ይጠበቃል።

ክፍል አንድ - በሕገ መንግሥቱ እና በሕገ መንግሥታዊ ሥርዓቱ

ላይ የሚፈፀሙ ወንጀሎች

በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ መንግሥት መግቢያ ላይ እንደተመለከተው ሕገ መንግሥቱ የኢትዮጵያ ብሔሮች፣ ብሔረሰቦች እና ሕዝቦች የጋራ ጥቅማቸውን፣ መብታቸውንና ነጻነታቸውን በጋራና በተደጋጋፊነት ለማሳደግ እና አንድ የኢኮኖሚና የፖለቲካ ማህበረሰብ ለመገንባት ያስችላቸው ዘንድ ያፀደቁት የቃል ኪዳን ሰነድ ነው። የዚህ ሕገ መንግሥትም ሆነ የማናቸውም ሕገ መንግሥት አንደኛው መለያ ባህሪ የሕጎች ሁሉ የበላይ ሕግ (supreme) መሆን ሲሆን ከዚህ መለያ ባህሪ የሚመነጨው ሌላው የሕገ መንግሥቱ መገለጫው (feature) ደግሞ ማናቸውም የመንግሥት ሥልጣን የሚመነጨው ወይም የሚቀዳው ከዚህ ከሕገ መንግሥቱ እና ሕገ መንግሥቱ ውስጥ በተመለከተው መንገድ ብቻ መሆኑ ነው።

ከወንጀል አንጻር የእነዚህ የሕገ መንግሥቱ መገለጫ የሆኑትን ባህሪያት ውጤት ተደርጎ የሚወሰደው አንደኛው ጉዳይ ደግሞ ሕገ መንግሥቱን ወይም ሕገ መንግሥታዊ ሥርዓቱን ለማፍረስ፣ ለመለወጥ ወይም ለማገድ የሚፈፀም ማናቸውም ድርጊት በወንጀልነት የሚያስጠይቅ ተግባር ነው። የወንጀል ድርጊቱ እንደተፈፀመ የሚቆጠረው ደግሞ ሕገ መንግሥቱን ወይም ሕገ መንግሥታዊ ሥርዓቱን ለመለወጥ የተደረገው ተግባር የተፈፀመው በሕገ መንግስቱ ከተቀመጠውና ከተፈቀደው ውጭ የተፈፀመ እንደሆነ ነው። በሕገ መንግሥቱ የተመለከተውንና የተፈቀደውን መንገድ ተከትሎ የሚፈፀም ተግባር የመጨረሻ ውጤቱ ሕገ መንግሥቱን መለወጥን ዓላማ ያደረገ ቢሆን እንኳን በወንጀልነት የሚፈረጅና የሚያስጠይቅ አይሆንም።

የፍትህ አካላት እንደማንኛውም የመንግስት አካል የኢ.ፌ.ዲ.ሪን ሕገ መንግስት የበላይነት በማረጋገጥ ረገድ የበኩላቸው ሚና እና ድርሻ አላቸው። የህገ መንግስቱን የበላይነት የሚያረጋግጡበት የመጀመሪያው መንገድ የህገ መንግስቱን መርሆዎች እና ድንጋጌዎች በማክበር ነው። ከዚህ አንጻር የፍትህ አካላቱ እና በተቋማቱ ውስጥ የሚሠሩ ሰዎች በዕለት ተዕለት እንቅስቃሴዎቻቸው የሚሰጧቸው ውሳኔዎችና የሚፈፀሟቸው ተግባራት ከህገ መንግስቱ ድንጋጌዎች ጋር የማይቃረኑ መሆናቸውን በጥንቃቄ ማረጋገጥ ይኖርባቸዋል።

ይሁን እንጂ የፍትህ አካላቱ እና በተቋማቱ ተመድበው የሚሰሩ ሰዎች የሚወስኑት ውሳኔና የሚያከናውኑት ተግባር ከህገ መንግስቱ ጋር የማይቃረን መሆኑን ማረጋገጣቸው ብቻ የህገ መንግስቱን የበላይነት ሙሉ በሙሉ አያረጋግጥም። ከዚህ በተጨማሪ የፍትህ አካላቱ በሕግ በተሰጣቸው ስልጣንና ኃላፊነት መሠረት ሕገ መንግሥቱን ወይም ሕገ መንግስታዊ ሥርዓቱን በመጣስ የሚፈፀሙ ማናቸውንም ዓይነት የወንጀል ድርጊቶች መቆጣጠርና ተፈፅመውም ሲገኙ ለድርጊቶቹ ኃላፊ የሆኑትን ሰዎች በሕግ ተጠያቂ እንዲሆኑ ማድረግ ይጠበቅባቸዋል።

ይህን ኃላፊነታቸውን በአግባቡ ለመወጣት ደግሞ በሕገ መንግስቱና በሕገ መንግስታዊ ሥርዓቱ ላይ የሚፈፀሙ ወንጀሎች ስንል ምን ማለታችን እንደሆነ እና እነዚህ ወንጀሎች ምን ምን ዓይነት መሠረታዊ ባህሪያት እንዳላቸው መረዳት አግባብነት ይኖረዋል።

ንዑስ ክፍል አንድ - በሕገ መንግሥቱ ላይ የሚፈፀሙ ወንጀሎች

“በሕገ መንግስትና በሕገ መንግስት ሥርዓት ላይ የሚደረግ ወንጀል” በሚል ርዕስ ስር በአዲሱ የኢ.ፌ.ዲ.ሪ የወንጀል ሕግ የተጠቀሱት እነዚህ የወንጀል ድርጊቶች የተመለከቱት በሕገ መንግስቱና በመንግስት ላይ ስለሚደረጉ ወንጀሎች በሚደነግገው የወንጀል ሕጉ ንዑስ ክፍል ስር ነው። በዚህ ንዑስ ክፍል ስር ከአንቀጽ 238-243 የተዘረዘሩት ስድስት የሚሆኑት የወንጀል ሕጉ ድንጋጌዎች በሕገ መንግስቱና በመንግስት ላይ የሚፈፀሙ ወንጀሎች በመሆናቸው በአንድ ወይም በሌላ መንገድ ሕገ መንግስቱንና በሕገ መንግስቱ የተቋቋመውን ሥርዓት የሚጸረሩ ተግባሮች ቢሆኑም ለርዕሰ ጉዳዮችን ፍጹም በሆነ ሁኔታ ቀጥተኛ የሆነ ግንኙነት ያለው ድንጋጌ በወንጀል

ሕጉ አንቀጽ 238 ላይ “በሕገ መንግስትና በሕገ መንግሥት ሥርዓት ላይ የሚደረግ ወንጀል” በሚል ርዕስ ስር የተመለከተው ነው።

በመሆኑም በዚሁ ክላይ በተጠቀሰው አንቀጽ ላይ በዋናነት በማተኮር አንዳንድ ነጥቦችን ቀጥለን ለማንሳት እንሞክራለን። የወንጀል ሕጉ አንቀጽ 238 ድንጋጌ እንደሚከተለው ይነበባል፦

አንቀጽ 238 በሕገ መንግሥትና በሕገ መንግሥት ሥርዓት ላይ የሚደረግ ወንጀል

(1) ማንም ሰው በኃይል፣ በዛቻ፣ በአድማ ወይም ሕገ ወጥ በሆነ በማናቸውም መንገድ አስቦ፦

(ሀ) የፌዴራሉን ወይም የክልልን ሕገ መንግሥት ያፈረሰ፣ የለወጠ ወይም ያገደ እንደሆነ፣ ወይም

(ለ) በፌዴራሉ ወይም በክልል ሕገ መንግሥት የተቋቋመውን ሥርዓት ያፈረሰ ወይም የለወጠ እንደሆነ፣

ከሦስት ዓመት እስከ ሃያ አምስት ዓመት ለመድረስ በሚችል ዕኑ እስራት ይቀጣል።

(2) ወንጀሉ ሲፈፀም በሕዝብ ደህንነት ወይም ኑሮ ላይ ከፍተኛ ቀውስ ደርሶ እንደሆነ፣ አድራጊው በዕድሜ ልክ እስራት ወይም በሞት ይቀጣል።

በአንቀጽ 238 (1)(ሀ) ላይ የተደነገገው ሕገ መንግስቱን (የፌዴራሉን ወይም የክልልን ሊሆን ይችላል) በማናቸውም ሕገ ወጥ በሆነ መንገድ የማፍረስ፣ የመለወጥ ወይም አፈጻፀሙን የማገድ ተግባርን የሚመለከት ሲሆን በአንቀጽ 238 (1)(ለ) ላይ የተመለከተው ደግሞ ሕገ መንግስቱ (አሁንም የፌዴራል ወይም የክልል ሊሆን ይችላል) ያቋቋመውን ሥርዓት ወይም መንግሥት የማፍረስ ወይም የመለወጥ ተግባርን የሚመለከት ነው። በአንቀጽ ንዑስ አንቀጽ 2 ላይ የተመለከተው ደግሞ እንዲህ ዓይነት በሕገ መንግሥቱና በሕገ መንግሥቱ ሥርዓት ላይ የሚፈፀም የወንጀል ድርጊት በራሱ ከባድነት ያለውና የሚያስከትለውም ቅጣት እንዲሁ ከፍተኛ ቢሆንም የበለጠ ከባድ የሚያደርጉት ሁኔታዎች መኖራቸውን እና የእነዚህ ሁኔታዎች መገኘትም የሚያስከትለውን ቅጣት ከፍ በማድረግ በአብዛኛው በተለምዶ (normally) የመጨረሻ ከፍተኛ ተብሎ የሚወሰደውን የሞት ቅጣት ሊያስፈርድ እንደሚችል የሚደነግግ ነው።

ከዚህ በላይ ለመግለጽ እንደተሞከረው በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 238 (1)(ሀ) ላይ የተመለከተው በማናቸውም ሕገ ወጥ መንገድ ሕገ መንግሥቱን (የፌዴራሉን ወይም የየትኛውንም ክልላዊ መንግሥት ሕገ መንግሥት ሊሆን ይችላል) ማፍረስን፣ መለወጥን ወይም ማገድን በሚመለከት

ነው። በድንጋጌው መሠረት እንዲህ ዓይነት ተግባር በወንጀልነት የተፈረጀ በከፍተኛ ሁኔታ የሚያስቀጣ ተግባር ነው።

በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ መንግሥት መግቢያ ላይ በግልፅ እንደሰፈረው የሕገ መንግሥቱ ባለቤቶች የኢትዮጵያ ብሔሮች፣ ብሔረሰቦችና ሕዝቦች ናቸው። የሕገ መንግሥቱ አንቀጽ 8 ደግሞ የኢትዮጵያ ብሔሮች፣ ብሔረሰቦችና ሕዝቦች የኢትዮጵያ ሉዓላዊ ሥልጣን ባለቤቶች ሥለመሆናቸው፣ ሕገ መንግሥቱ ሉዓላዊነታቸው መገለጫ መሆኑን፣ እንዲሁም ይህ ሉዓላዊነታቸው የሚገለፀው በሕገ መንግሥቱ መሠረት በሚመርጧቸው ተወካዮቻቸውና በቀጥታ በሚያደርጉት ዲሞክራሲያዊ ተሳትፎ አማካኝነት መሆኑን ይደነግጋል። ይህ መርህ የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ መንግሥት ከሚመራባቸው መሠረታዊ መርሆዎች ውስጥ አንዱና ዋነኛው ነው።

ሥለዚህ ሕገ መንግሥቱን ማፍረስ፣ መለወጥ ወይም ማገድ የሚችሉት ሕገ መንግሥቱ ራሱ ያስቀመጠውን ሥርዓት ተከትለው የሕገ መንግሥቱ ባለቤቶች ራሳቸው የኢትዮጵያ ብሔሮች፣ ብሔረሰቦችና ሕዝቦች ወይም በሕገ መንግሥቱ መሠረት የመረጧቸው ተወካዮቻቸው ናቸው እንጂ ማንም እንዲህ ዓይነት መብት የለውም፣ ሊኖረውም አይችልም። በመሆኑም ሕገ ወጥ ድርጊት ነው። ሥለዚህ የወንጀል ሕጉ አንቀጽ 238 (1)(ሀ) እንዲህ ዓይነት ድርጊቶችን በወንጀልነት መፈረጁ ትክክል ነው ብቻ ሳይሆን የግድ አስፈላጊም ነው።

ቀጥሎ የሚመጣው ጉዳይ ምን ዓይነት ተግባሮች ናቸው ሕገ መንግሥቱን ማፍረስ፣ መለወጥ ወይም ማገድ ተደርገው የሚወሰዱት የሚለው ነጥብ ነው። በግልፅ እንደሚታወቀው እንዲህ ዓይነት ድርጊቶችን ወይም ማናቸውንም የወንጀል ድርጊት ለመፈፀም አንድ ሰው ማሰቡ ብቻውን በራሱ በወንጀልነት አያስጠይቀውም። ማለትም ምንም እንኳን ድርጊት የሃሳብ ውጤት ቢሆንም ወንጀል ለመፈፀም ማሰብ ብቻውን የወንጀል ኃላፊነት አያስከትልም። ወንጀል የመፈፀም ሀሳብ በድርጊት እስካልተገለፀ ድረስ ቅጣትን አያስከትልም። ሕጉ በተግባር ያልተገለፀ ሀሳብን ሁሉ ያጠቃልላል ቢባል አፈጻጸሙ አስቸጋሪ ከመሆኑም በላይ የወንጀል ሕግ ዓላማን አያሳካም። አንድ ሰው ምን እንደሚያስብ ማረጋገጥ አስቸጋሪ ከመሆኑም ባሻገር በሀሳብና በሀሳቡ ውጤት በሆነው በድርጊቱ መካከል ርቀት ያለ በመሆኑ ወንጀል ለመፈፀም ያለበት ሁሉ ሀሳቡን በድርጊት ይገልጻል ተብሎ አይገመትም። ስለዚህም ከማሰብ ያለፈ ነገርን የወንጀል ሕግ በአጠቃላይ ይጠይቃል። የታሰበው ነገር ከሃሳብነት አልፎ ወደ ውጭ ወጥቶ በድርጊት (ቢያንስ በቃላት ደረጃ) ከአሰበው ሰው አልፎ መገለፅ አለበት።

በምን መንገድ ሲገለፅ ነው በወንጀልነት ተፈርጆ በተጠቀሰው ድንጋጌ መሠረት በወንጀል የሚያስጠይቀው የሚለውን በተመለከተ የወንጀል ሕጉ አመላካች ነገሮችን አስቀምጧል። ሕገ መንግሥቱን ለማፍረስ፣ ለመለወጥ ወይም ለማገድ የሚደረገው እንቅስቃሴ በኃይል፣ በዛቻ፣ በአድማ ወይም በማናቸውም ሌላ ሕገ ወጥ የሆነ መንገድ ሊሆን እንደሚችል ተመልክቷል።

በመሆኑም የሕገ መንግሥቱን በእርግጥ መኖር ባለመቀበል ወይም መኖሩን ተቀብሎ ማናቸውንም ጉዳይ በምክንያትነት በመውሰድ ሕገ መንግሥቱ እንዳይኖር ለማድረግ ወይም በሕገ መንግሥቱ ውስጥ ከተመለከተው ሕገ መንግሥታዊ ከሆነው መንገድ ውጭ ለመቀየር በመፈለግ ወይም የሕገ መንግሥቱን ድንጋጌዎች ተፈጻሚነት ለተወሰነ ጊዜም ሆነ ላልተወሰነ ጊዜ ተደናቅፎ (suspend ሆኖ) እንዲቆይ በመፈለግ ይህ ዓላማው እንዲሆኑ ለማድረግ የኃይል ሥራን፣ ዛቻን፣ አድማን ወይም ማናቸውም ሌላ ይህን ሕገ መንግሥቱን የማፍረስ፣ የመለወጥ ወይም የማገድ ዓላማን ለማሳካት ተብሎ የሚወሰድ ተግባርን መፈፀም በድንጋጌው መሠረት በወንጀል ተጠያቂነትን ያስከለትላል።

ይህን ሕገ ወጥ ዓላማ ለማሳካት ተብሎ የሚፈፀመው ተግባር በድርጊት (by deeds) ወይም በቃላት (by words) ማለትም በንግግር ወይም በጽሑፍ ሊሆን ይችላል ወይም በምልክት ወይም በሌላ መንገድ ህብረተሰቡ ወይም የህብረተሰቡ የተወሰነው ክፍል እንዲነሳሳ በማድረግ ሕገ መንግሥቱ እንዳይኖር ወይም ሕገ መንግሥቱ ካስቀመጠው መንገድ ውጭ እንዲቀየር ወይም አፈጻጸሙ ታግዶ እንዲቆይ ለማድረግ የሚፈፀም ድርጊት ሊሆን ይችላል። ከዚህ አንጻርም መገናኛ ብዙኃን የሆኑትን እንደ ጋዜጦች፣ መጽሔቶች፣ ሬድዮ እና የመሳሰሉትን በመሣሪያነት በመጠቀም ወይም በመገልገል ሊፈፀም ይችላል።

በድርጊት (by deeds) ለምሳሌ ኃይልን በመጠቀም ወይም ዛቻና አድማን እንደ መሣሪያ በመገልገል ሕገ መንግሥቱ እንዲለወጥ የሚደረጉ ተግባሮች በባህሪያቸው የቀጥታ ዓላማቸውና አፈጻጸማቸው በግልፅ የሚታይና የሚታወቅ በመሆኑ ማለትም የወንጀልነት ባህሪያቸው ፊት ለፊት የሚታይ በመሆኑ በወንጀል የሚያስጠይቁ መሆናቸው የሚያከራክር ወይም ጥያቄ ውስጥ የሚገባ አይደለም። ከእነዚህ ይልቅ የወንጀልነት ባህሪያቸው በግልፅ ለማንኛውም ወገን የማይታየው እናም ጥንቃቄ የሚጠይቁት ቃላትን (by words) በመሣሪያነት በመጠቀም

የሚፈፀሙት ናቸው። እነዚህ በቃላት የሚፈፀሙት ድርጊቶች አንዳንድ ጊዜ ማንኛውም ሰው ካለው እና በሕገ መንግሥቱ አንቀጽ 29 ከተረጋገጠለት በማንኛውም ጉዳይ ዙሪያ አመለካከትንና ሀሳብን በነጻ የመያዝ እና የመግልፅ መብት ጋር ሊቀላቀሉ ወይም ሊዎታቱ የሚችሉበት ሁኔታ ይኖራል።

ስለዚህ እዚህ ላይ ልብ ሊባል የሚገባው ነጥብ በሕገ መንግሥቱ ውስጥ የተካተተ ማንኛውንም ጉዳይ አንስቶ አስተያየት መስጠትን፣ በተለያዩ ምክንያቶች ለምሳሌ የህብረተሰቡ አስተሳሰብ በመቀየሩ ምክንያት ሊሆን ይችላል ይህን በሕገ መንግሥቱ የተካተተው ጉዳይ የህብረተሰቡን ፍላጎት አያንፀባርቅም ስለዚህም ይህ ድንጋጌ ሊለወጥ ወይም ሊሻሻል ይገባል ብሎ መከራከርን ራሱን የወንጀል ድርጊት አድርጎ የወንጀል ሕጉ አይፈርደውም። እንዲህ ዓይነት ተግባሮች የወንጀል ድርጊት የሚሆኑት ተግባሮች የተፈፀሙት ሕገ መንግሥታዊ ድንጋጌውን ሕገ መንግሥታዊ ባልሆነ መንገድ (procedure) ለመለወጥ ወይም ለማሻሻል ዓላማ በማድረግ የተፈፀሙ እንደሆነ ነው። ከዚህ ውጭ ሕገ መንግሥታዊ ድንጋጌዎች ዘላቂነት ሆነው ሳይቀየሩ ወይም ሳይሻሻሉ እንዲኖሩ የማድረግ ግብ ሕገ መንግሥቱ ራሱም ሆነ የወንጀል ሕጉ የላቸውም።

በወንጀል ጉዳይ አንዳንድ ጊዜ የድርጊቶች ውጤት በራሱ ወንጀል የሚሆንበት ሁኔታ ያለ ቢሆንም አንዳንድ ጊዜ ደግሞ የድርጊቶች ውጤት በራሱ ሕገ ወጥ ባይሆንም ድርጊቶቹ የተፈፀሙበት መንገድ ሕገ ወጥ በመሆኑ (a legal act by illegal means እንደሚባለው ማለት ነው) ድርጊቶቹን ራሳቸውን በወንጀልነት እንዲፈረጁ ያደርጋቸዋል።

ሕገ መንግሥትን ለመለወጥ መንቀሳቀስ በራሱ ሕገ ወጥ አይደለም። ሕገ መንግሥቱን በሕገ ወጥ መንገድ ለመለወጥ መንቀሳቀስ ግን ሕገ ወጥ ነው። በሕገ መንግሥቱ የተመለከተ ማንኛውም ድንጋጌ ለመለወጥ ሕጋዊው መንገድ በራሱ በሕገ መንግሥቱ ውስጥ የተመለከተው ወይም የተካተተው መንገድ ነው። ሥለዚህ ሕጋዊው መንገድ ሕገ መንግሥታዊው መንገድ ነው ማለት ነው።

ሌላው ከላይ ከተጠቀሰው የወንጀል ሕጉ ድንጋጌ አንጻር ልብ ሊባል የሚገባው ነጥብ ወንጀሉ ተፈፅሟል ለማለት ተሟልቶ መገኘት ያለበትን የሀሳብ ክፍል (moral or mental element) ወይም የድርጊት ፈጻሚውን mens rea የሚመለከት ነው። በሕጉ በግልፅ እንደሰፈረው አንድን

ሰው የወንጀል ሕጉን አንቀጽ 238 ድንጋጌን በመተላለፉ በወንጀል ጥፋተኛ ነው ለማለት ድርጊቱን የፈፀመው አስቦ (intentionally) መሆን አለበት። በዚህም መሠረት ምንም እንኳን ከውጤት እንጻር ድርጊቱ ያስከተለው ጉዳት ተመሳሳይ ቢሆንም በግለሰቡ ድርጊቱ የተፈፀመው ተግባሩ ሕገ መንግሥቱን የማፍረስ፣ የመለወጥ ወይም የማገድ ውጤት ይኖረዋል ብሎ አስቦ ያደረገው ሳይሆን በቸልተኝነት የተፈፀመ ከሆነ የተጠቀሰውን የወንጀል ድንጋጌ እንደተላለፈ አይቆጠርም።

ሌላው ምንም እንኳን በግልፅ የሚታወቅ ቢሆንም ምናልባት ሳይጠቀስ መታለፉ አግባብነት ስለማይኖረው ሊነሳ የሚገባው ነጥብ ወንጀል ፈጻሚው ለማድረስ የፈለገው በህገ ወጥ መንገድ ሕገ መንግሥቱን የማፍረስ፣ የመለወጥ ወይም የማገድ ዓላማ ግብ ላይ ባይደርስም (ባይሳካም) ማለትም ወንጀሉ በሙከራ ደረጃ ላይ ቢቀርም የወንጀል ተጠያቂነትን የማያስቀር መሆኑ ነው።

ንዑስ ክፍል ሁለት - በሕገ መንግሥት በተቋቋመው ሥርዓት

ላይ የሚፈፀም ወንጀል

በኢ.ፌ.ዲ.ሪ. የወንጀል ሕግ አንቀጽ 238 (1)(ለ) ላይ እንደተደነገገው በሕገ መንግሥቱን (በፌዴራሉ ወይም በየትኛውንም ክልላዊ መንግሥት ሕገ መንግሥት ሊሆን ይችላል) የተቋቋመውን ሥርዓት በማናቸውም ሕገ ወጥ መንገድ ማፍረስ ወይም መለወጥ በወንጀል ያስጠይቃል።

ከዚህ በላይ ለመግለፅ እንደተሞከረው የኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ መንግሥት ከሚመራባቸው መሠረታዊ መርሆዎች አንዱ የሉዓላዊ ሥልጣን ባለቤቶች የኢትዮጵያ ብሔሮች፣ ብሔረሰቦችና ሕዝቦች ስለመሆናቸው፣ ሕገ መንግሥቱ ሉዓላዊነታቸው መገለጫ ስለመሆኑ፣ እንዲሁም ይህ ሉዓላዊነታቸው የሚገለፀው በሚመርጧቸው ተወካዮቻቸው ወይም በራሳቸው በቀጥታ በሚያደርጉት ዲሞክራሲያዊ ተሳትፎ አማካኝነት መሆኑ ነው። ሥለዚህ ማንኛውም አካል በመንግሥትነት ማስተዳደርና መምራት የሚችለው የኢትዮጵያ ብሔሮች፣ ብሔረሰቦችና ሕዝቦች ሉዓላዊነት መገለጫ ከሆነው ከኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ መንግሥት ሥልጣኑ የሚመነጭ ወይም የሚቀዳ ሲሆን ብቻ ነው። በሕገ መንግሥቱ መሠረት የተቋቋመ ሥርዓት ወይም መንግሥት የሚፈርሰው

ወይም የሚለወጠው የሥልጣኑ ምንጭ በሆነው በሕገ መንግሥቱ መሠረት በኢትዮጵያ ብሔሮች፣ ብሔረሰቦችና ሕዝቦች ውሳኔ ወይም ምርጫ ነው። ሕገ መንግሥታዊ ሥርዓቱ የሚቋቋመውና ህልውናው የሚቀጥለው በእነዚህ ወገኖች ይሁንታ እና አመኔታ መቀጠል እንደሆነ ሁሉ የሚቀየረው ወይም የሚፈርሰውም እነዚህ ወገኖች ሕገ መንግሥታዊ ሥርዓቱ በሌላ እንዲለወጥ በሚሰጡት ውሳኔ ብቻ ነው። ከዚህ ውጭ የሚደረግ ማናቸውም ሕገ መንግሥታዊ ሥርዓቱን የማፍረስ ወይም የመቀየር ተግባር ሕገ ወጥ ነው። ሕገ ወጥ ብቻ ሳይሆን በወንጀልነት ተፈርጆ በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 238 (1)(ለ) መሠረት የሚያሥጠይቅ ተግባር ነው።

የሥልጣኑ ምንጭ የሆኑት ወገኖች አመኔታ አጥተውበት እስካልቀየሩት ድረስ በሕግ መሠረት የተቋቋመ መንግሥት (ሥርዓት) ማስተዳደሩን ወይም መምራቱን መቀጠል ይገባዋል፤ ይህ ሁኔታ ካልተፈጠረ በሕግ የተቋቋመው ሥርዓት ብቻ ሳይሆን አገሪቱ ራሷ (the state itself) እንደ አገር መቀጠሏ ጥያቄ ውስጥ ይገባል። ከዚህ ጋር በተያያዘ በአንድ መጽሐፍ ላይ እንደተጠቀሰው፦

Government established by law is the visible symbol of the state.
The very existence of the state will be in jeopardy if the government established by law is subverted. Hence, the continued existence of the government established by law is an essential condition of the stability of the state.

በመሆኑም የተረጋጋ አስተዳደር እንዲኖር ብቻ ሳይሆን የኢትዮጵያ ብሔሮች፣ ብሔረሰቦችና ሕዝቦች ሉዓላዊነትና ፍላጎት መገለጫ በሆነው በሕገ መንግሥቱ መሠረት የተቋቋመው ሥርዓት መፍረስ ወይም መለወጥ የሥልጣኑ ምንጭ በሆነው በሕገ መንግሥቱና በእነዚህ ወገኖች ፍላጎት የሚፈረር ተግባር ነው።

ምን ዓይነት ድርጊቶች ናቸው ይህን ወንጀል የሚያቋቋሙት የሚለውን ስንመለከት በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 238 ስር እንደተመለከተው ሕገ መንግሥታዊ ሥርዓቱን ለማፍረስ ወይም ለመለወጥ በማሰብ የሚፈፀሙ የጋይል፣ የዛቻ፣ የአድማ ወይም ማናቸውም ሕገ ወጥ ተግባር በድንጋጌው ስር ይወድቃል። በመሆኑም በሕገ መንግሥቱ መሠረት የተቋቋመውን መንግሥት በመንግሥትነት ባለመቁጠር (recognize ባለማድረግ) ወይም ይህ መንግስት፣ የመንግስት አካላቱ

ወይም ባለሥልጣናቱ የሚሰጧቸውን ውሳኔዎች በማጣጣል ህብረተሰቡ ወይም የህብረተሰቡ የተወሰነው ክፍል መንግስት የለም ብሎ እንዲያምንና በዚህ እምነቱ መሠረት እንዲንቀሳቀስ ለማድረግ ወይም መንግሥት መኖሩን ተቀብሎ ውሳኔዎቹን ግን ሕጋዊ ተቀባይነት የላቸውም ብሎ ከውሳኔው እንዲያፈነግጥ ወይም መንግሥት፣ አካላቱ ወይም ባለሥልጣናቱ በሚሰጡት ውሳኔ መሠረት እንዳይተዳደር ወይም እንዳይመራ የሚደረግ ማናቸውም ድርጊት በወንጀልነት ያስጠይቃል።

ሕገ ወጥ ተግባሩ በድርጊት (by deeds) ወይም በቃላት (by words) ሊገለጽ የሚችል ሲሆን ዓላማ ያደረገው በሕገ ወጥ መንገድ በሕግ መሠረት የተቋቋመውን መንግሥት ማፍረስን ወይም መለወጥን ሊሆን ይገባል።

እዚህ ላይ አሁንም ልብ ሊባል የሚገባው ነጥብ በመንግሥት ወይም በአስተዳደር አካላቱ ወይም ባለሥልጣናቱ አማካኝነት የሚወሰዱ እርምጃዎችን ወይም ሌሎች ውሳኔዎችን ትክክል አይደሉም ወይም አግባብነት የላቸውም በሚል አስተያየት መስጠት ወይም መተቸት ብቻውን በራሱ የተከለከለ ተግባር አይደለም፤ የወንጀል ድርጊት ተደርጎም አይቆጠርም። እንዲህ ዓይነት ተግባሮች የወንጀልነት ባህሪ የሚኖራቸው ድርጊቶች የተፈፀሙት በህብረተሰቡ ውስጥ ጥላቻን (hatred or enmity) በሕገ መንግሥታዊ ሥርዓቱ ላይ ለመፍጠር ወይም ህብረተሰቡ መንግስትን ዝቅ አድርጎ (with contempt) እንዲመለከተው በማድረግ በሕገ ወጥ መንገድ ይህ በሕግ መሠረት የተቋቋመ መንግሥት እንዲፈርስ ወይም እንዲለወጥ የማድረግ ዓላማን በመያዝ ድርጊቶች የተፈፀሙ ሲሆን ነው።

ሆኖም እነዚህ ድርጊቶች የተፈፀሙት መንግሥት ወይም አካላቱ ወይም ባለሥልጣናቱ የሚወስዷቸውን እርምጃዎች ወይም የሚሰጧቸውን ውሳኔዎች በሕጋዊ መንገድ በትክክል ህብረተሰቡ በሚፈልገው ዓይነት እንዲያደርግ ለማረም በማሰብ (with a view to obtain their alteration by lawful means) ወይም ይህን ለማድረግ ህብረተሰቡ ሕገ መንግስታዊ መንገድን ተከትሎ ያለውን መንግሥት በሌላ መንግሥት እንዲተካው ለማድረግ ሊሆን ይችላል። እንዲህ ዓይነት ድርጊቶች በወንጀልነት ያልተፈረጁ እናም የማያስቀጡ ድርጊቶች ናቸው።

በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ መንግሥት መግቢያ ላይ እንደተመለከተው ሕገ መንግሥቱ የኢትዮጵያ ብሔሮች፣ ብሔረሰቦች እና ሕዝቦች የጋራ ጥቅማቸውን፣ መብታቸውንና ነጻነታቸውን በጋራ በተደጋጋፊነት ለማሳደግ እና አንድ የኢኮኖሚና የፖለቲካ ማህበረሰብ ለመገንባት ያስችላቸው ዘንድ ያፀደቁት የቃል ኪዳን ሰነድ ነው። የዚህ ሕገ መንግሥትም ሆነ የማናቸውም ሕገ መንግሥት አንደኛው መለያ ባህሪ የሕጎች ሁሉ የበላይ ሕግ (supreme) መሆን ሲሆን ከዚህ መለያ ባህሪ የሚመነጨው ሌላው የሕገ መንግሥቱ መገለጫው (feature) ደግሞ ማናቸውም የመንግሥት ሥልጣን የሚመነጨው ወይም የሚቀዳው ከዚህ ከሕገ መንግሥቱ እና ሕገ መንግሥቱ ውስጥ በተመለከተው መንገድ ብቻ መሆኑ ነው።

ከወንጀል አንጻር የእነዚህ የሕገ መንግሥቱ መገለጫ የሆኑትን ባህሪያት ውጤት ተደርጎ የሚወሰደው አንደኛው ጉዳይ ደግሞ ሕገ መንግሥቱን ወይም ሕገ መንግሥታዊ ሥርዓቱን ለማፍረስ፣ ለመለወጥ ወይም ለማገድ የሚፈፀም ማናቸውም ድርጊት በወንጀልነት የሚያስጠይቅ ተግባር ነው። የወንጀል ድርጊቱ እንደተፈፀመ የሚቆጠረው ደግሞ ሕገ መንግሥቱን ወይም ሕገ መንግሥታዊ ሥርዓቱን ለመለወጥ የተደረገው ተግባር የተፈፀመው በሕገ መንግስቱ ከተቀመጠውና ከተፈቀደው ውጭ የተፈፀመ እንደሆነ ነው። በሕገ መንግሥቱ የተመለከተውንና የተፈቀደውን መንገድ ተከትሎ የሚፈፀም ተግባር የመጨረሻ ውጤቱ ሕገ መንግሥቱን መለወጥን ዓላማ ያደረገ ቢሆን እንኳን በወንጀልነት የሚፈረጅና የሚያስጠይቅ አይሆንም።

የሕገ መንግሥቱን የበላይነትና ተፈጻሚነት ማረጋገጥ የማናቸውም ዜጋ ኃላፊነት ቢሆንም የፍትሕ አካላት በተለይም ፖሊስ፣ ዐቃቤ ሕግ እና ጻዥዎች ደግሞ ድርብ የሆነ ኃላፊነት አለባቸው። ከዚህ አንጻር በሕገ መንግሥቱ ወይም በሕገ መንግሥታዊ ሥርዓቱ ላይ የሚፈፀሙ ወንጀሎችን ምንነት በአግባቡ ተገንዝቦ ተግባራዊ ማድረግ ይጠበቅባቸዋል ማለት ነው።

የመወያያ ጥያቄዎች

1. ማንኛውም በተለይም የግል አቤቱታ ማቅረብ ሳያስፈልግ ክስ ሊቀርብባቸው የሚችሉት የወንጀል ዓይነቶች በቀጥታ ፊት ለፊት የሚታይ ተጠቂ (victim) ቢኖራቸው እንኳን በሕዝብና በመንግሥት ላይ እንደተፈፀሙ ተደርጎ ይወሰዳል። በሌላ በኩል የወንጀል

ሕጉ አንቀጽ 238 በሕገ መንግሥቱና በሕገ መንግሥታዊ ሥርዓቱ ላይ የሚፈፀሙ ወንጀሎች በማለት የተወሰኑ ድርጊቶችን ለይቶ በማውጣት በወንጀልነት ፈርጆ አስቀምጧል። ይህ ሁኔታ ማንኛውም ወንጀል በመንግሥት መብትና ጥቅም ላይ እንደተፈፀመ ከሚቆጠርበት ሁኔታ አንጻር እንዴት ይታያል?

2. በአንድ ክልል ሕገ መንግሥት ወይም ሕገ መንግሥታዊ ሥርዓት የሚፈፀም ወንጀል በአጠቃላይ በአገሪቱ ሕገ መንግሥት ወይም ሕገ መንግሥታዊ ሥርዓት ላይ እንደተፈፀመ ወንጀል ይቆጠራል ወይ? እንዲህ ዓይነት ጉዳዮችን የማየት ሥልጣን ያለው ፍርድ ቤት የፌዴራል ወይስ የክልል ፍ/ቤት ነው?
3. “ሀ” የተባለው ቡድን በዋናነት በግል ንብረት ባለቤትነት ላይ የተመሰረተውን (ካፒታሊዝም ተብሎ የሚጠራውን) ሥርዓት በመገርሰስ ንብረት በጋራ የሚያዝበትን ሥርዓት ለመመስረት፣ እንዲሁም የአንድ ፓርቲ ሥርዓት እንዲኖር ማድረግን በዓላማነት በመያዝ ይንቀሳቀሳል። ለዚህም ህ/ሰቡን የግል ንብረት ባለቤትነት መጥፎ ጎኖችን በማንሳት በማስተማር ህብረተሰቡ ቡድኑን እንዲመርጥና የመንግሥት ሥልጣን በእጁ ለማስገባት ይንቀሳቀሳል። የዚህ ቡድን እንቅስቃሴ ከወንጀል ሕጉ አንቀጽ 238 ድንጋጌዎች አንጻር እንዴት ይታያል?

ክፍል ሁለት - የሙስና ወንጀል፤

በመዝገበ ቃላትና በተለያዩ ጽሁፎች የተሰጡ ትርጉሞች እንደሚያስረዱት ሙስና ሥልጣንን ለግል ጥቅም ማግኛ፣ ተገቢ ባልሆነ መንገድ መጠቀም፣ ለራስ ወይም ለቡድን ተገቢ ያልሆነ ጥቅም ለማግኘት ሲባል በግልጽ የተደነገጉ ሕጎችን ወይም በአጠቃላይ ተቀባይነት ያላቸውን ልምዶች (norms) መመሪያዎች፣ ሥነሥርዓቶችና መርሆዎችን የሚቃረን በማንኛውም የመንግሥት ባለሥልጣን ወይም ሠራተኛ ወይም ግለሰብ (Private individual) ወይም ቡድን የሚፈጸም ድርጊት ሲሆን ተግባሩም በማድረግ (by commission) ወይም ባለማድረግ (by omission) ሊፈጸም ይችላል።

በሕግ ሙያ ዙሪያ የምንጠቀምባቸውን ቃላት እና ሀረጎች ወይም ፅንሰ ሀሳቦች ለመተርጎም ብዙ ጊዜ የምንጠቀምበት ብላክስ ሎው የሕግ መዝገበ ቃላት ሙስና /corruption/ የሚለውን ቃል እንደሚከተለው ተርጉሞታል

Corruption is “the act of doing something with intent to give some advantage inconsistent with official duty and the rights of others; a fiduciary’s or official’s use of a station or office to procure some benefit either personally or for someone else, contrary to the rights of others.”

በግርድፉ ወደ አማርኛ ሲመለስም ሙስና ጥቅም በመፈለግ ከሥልጣን ኃላፊነት ውጭ በሆነ ሁኔታ አንዱን ለመጥቀምና የሌላውን መብት ለመጉዳት የሚደረግ ተግባር፤ ለራስ ወይም ለሌላ ሰው ጥቅም ለማስገኘት ሲባል የያዘውን ሥልጣንና ኃላፊነት ሕገ ወጥና ተገቢ ባልሆነ ሁኔታ የመጠቀም ወይም ከሥራ ኃላፊነት ውጭ በመሥራት የሌሎች ሰዎችን መብት መንካት ነው ተብሎ ሊወሰድ ይችላል።

በተሻረው የፀረ ሙስና ልዩ የሥነ ሥርዓትና የማስረጃ ሕግ አዋጅ ቁጥር 236/93 አንቀጽ 2 ንዑስ አንቀጽ 1 ላይ ለሙስና ወንጀል ቀጥሎ በተመለከተው መልኩ ትርጉም ተሰጥቶት ነበር።

“የሙስና ወንጀል ማለት ከመንግሥት ወይም ከሕዝብ አገልግሎት ወይም ከሕዝብ ጥቅም ጋር በተያያዘ የሚፈፀም ማናቸውም ወንጀል ሆኖ የተመደበበትን የመንግሥት ወይም የሕዝብ አገልግሎት ሥራ ያለአግባብ በመጠቀም ለራስ ወይም ለሌላ ሰው ወይም ለቡድን ጥቅም መጠየቅ፤ የተስፋ ቃል መቀበል ወይም ማግኘት ወይም ሌላውን ሰው መጉዳት ሲሆን መደለያ መቀበልን፤ ጉቦን፤ የማይገባ ጥቅም መቀበልን፤ በሥልጣን መነገድን፤ በሥልጣን ያለአግባብ መገልገልን፤ የመንግሥት ሥራን ወይም የሕዝብ አገልግሎት ሥራን ለግል ጥቅም በሚያመች አካሄድ መምራትን፤ በሥራ ተግባር ላይ የሚፈፀም መውሰድና መሠወርን፤ በመንግሥት ሥራ ላይ ሆኖ በማስገደድ መጠቀምን እና ምስጢር ማባከንን እና የመሳሰሉትን ሌሎች ጉዳዮችን ይጨምራል።”

የተሻሻለው የፀረ ሙስና ልዩ የሥነ ሥርዓትና የማስረጃ ሕግ አዋጅ ቁጥር 434/97 “የሙስና ወንጀል “ ማለት በኢ.ፌ.ዲ.ሪ የወንጀል ሕግ የተመለከቱት የሙስና ወንጀሎች ናቸው በማለት በአዋጁ ውስጥ ትርጓሜዎችን ባስቀመጠው አንቀጽ ስር የደነገገ ሲሆን በወንጀል ሕጉ

ውስጥ የሙስና ወንጀል ምን ማለት እንደሆነ በቀጥታ በመተርጎም ደረጃ የተቀመጠበት ቦታ የለም። የሙስና ወንጀል ምን ምን ዓይነት ድርጊቶችን እንደሚያካትት ግን በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 404 ንዑስ አንቀጽ 3 ስር እንደሚከተለው ተመልክቷል፡-

- “ማንኛውም የመንግሥት ሠራተኛ በቀጥታም ሆነ በተዘዋዋሪ የማይገባ ጥቅም ለራሱ ለማግኘት ወይም ለሌላ ሰው ለማስገኘት ወይም በሌላ ሰው መብት ላይ ጉዳት ለማድረስ በማሰብ በተሰጠው ኃላፊነት ወይም ተግባር ማድረግ የሚገባው እንዳያደርግ ወይም ማድረግ የማይገባውን እንዲያደርግ፤ ከሌላ ሰው ላይ ጥቅም የተቀበለ ወይም የጠየቀ፤ ወይም በማንኛውም ሌላ መንገድ ለራሱ ወይም ለሌላ ሰው ጥቅም ለማስገኘት የተሰጠውን ስልጣን ወይም የሕዝብ አደራ ያለአግባብ የተገለገለበት እንደሆነ፤” ወይም
- “ማንኛውም ሰው ጥቅም ለራሱ ለማግኘት ወይም ለሌላ ሰው ለማስገኘት ወይም በሌላ ሰው መብት ላይ ጉዳት እንዲደርስ ለማድረግ በማሰብ፤ ለመንግሥት ሠራተኛ የማይገባ ጥቅም ለመስጠት ቃል የገባ፤ ያቀረበ፤ የሰጠ ወይም ለማቅረብ የተስማማ እንደሆነ፤” ወይም
- “በአግባቡ ለተፈፀመ ወይም በአግባቡ ለወደፊቱ ለሚፈፀም የመንግሥት ሥራ የማይገባ ጥቅምን ማንኛውም ሰው የሰጠ ወይም ማንኛውም የመንግሥት ሠራተኛ የተቀበለ እንደሆነ፤

በዚህ ርዕስ የተመለከቱትን የሙስና ወንጀሎች አድርጓል ተብሎ”.... ይቀጣል።

በዚህም መሠረት አዋጅ ቁጥር 236/93ትን በሻረው አዋጅ ቁጥር 434/97ትም ሆነ በኢ.ፌ.ዲ.ሪ የወንጀል ሕግ ላይ የሙስና ወንጀል ማለት ምን ማለት እንደሆነ ቀጥተኛ ትርጉም ባያስቀምጡም የወንጀል ሕጉ የሙስና ወንጀሎች ተብለው የሚቆጠሩትን ድርጊቶች አጠቃላይ ባህሪና የወንጀል ዓይነቶችን ግን አስቀምጧል። በሕጉ ልዩ ክፍል የተመለከቱትን እነዚህን ወንጀል የሚያቋቋሙ ድንጋጌዎች በመተላለፍ አንድ ሰው የወንጀል ድርጊት ከፈፀመ የሙስና ወንጀል ፈፅሟል ተብሎ የሚወሰድ ሲሆን በእነዚህ ጉዳዮች ላይ የተፈፀሙ የወንጀል ድርጊቶችን ለመመርመር እና/ወይም ለመክሰስ ሥልጣን ያለው አካልም (በፌዴራል ደረጃ ከሆነ) በተሻሻለው የፌዴራል የሥነ ምግባርና የፀረ ሙስና ኮሚሽን ማቋቋሚያ አዋጅ ቁጥር 433/97 አንቀጽ 7 ንዑስ አንቀጽ 4 መሠረት በመርህ ደረጃ የፌዴራል የሥነ ምግባርና የፀረ ሙስና ኮሚሽን ነው።

ከዚህ በላይ እንደተገለፀው በኢትዮጵያ ሕግ የሙስና ወንጀሎች ናቸው ተብለው የተወሰዱት የወንጀል ድርጊቶች በወንጀል ሕጉ በዋናነት በአንድ ተጠቃላቂ የሚገኙ ሲሆን በወንጀል ሕጉ

ከአንቀጽ 407 እስከ አንቀጽ 419 እንዲሁም ከአንቀጽ 427 እስከ 431 ያሉትን ድንጋጌዎችን ያካትታል። ከነዚህም የሙስና ወንጀሎች ውስጥ በሥልጣን ያለ አግባብ መገልገል፣ በሌለው ሥልጣን መጠቀም፣ ጉቦ መቀበል እና መስጠት፣ የማይገባ ጥቅም መቀበል፣ ማቀባበል፣ የመንግሥት ሥራን በማያመች አካሄድ መምራት፣ አደራ በተሰጠው ዕቃ ያለአግባብ ማዘዝ፣ በሥራ ተግባር ላይ የሚፈፀም የመውሰድና የመሰወር ወንጀል፣ በሥልጣን መነገድ፣ በሕገወጥ መንገድ መሰብሰብ ወይም ማስረከብ፣ ያለ አግባብ ጉዳይን ማንተት፣ ዋጋ ያለውን ነገር ያለ ክፍያ ወይም ያለበቂ ክፍያ ማግኘት፣ ያለ አግባብ ፈቃድ መስጠት እና ማዕደቅ፣ ምንጩ ያልታወቀ ንብረትና ገንዘብ በእጁ ይዞ መገኘት ወይም ኑሮውን በዚሁ ዓይነት ባልታወቀ ገቢ መምራት፣ በግል ተሰሚነት መነገድ ይገኙበታል። ነገር ግን ከዚህ በላይ ከተጠቀሱት የወንጀል ድንጋጌዎች በተጨማሪ የሙስና ወንጀሎች ሌሎች ወንጀሎችን ሊያጠቃልል እንደሚችል በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 404 ንዑስ አንቀጽ 4 ላይ ተመልክቷል።

ከዚህ በላይ የተጠቀሱት ዓይነቶች የሙስና ወንጀሎች ሊፈፀሙ የሚችሉት በመንግሥት ሠራተኞች አማካኝነት ሲሆን “የመንግሥት ሠራተኛ” ማለት ደግሞ በመንግሥት መስሪያ ቤት ወይም በመንግሥት ልማት ድርጅት ውስጥ ተቀጥሮ፣ ተሹሞ፣ ተመድቦ፣ ወይም በሕዝብ ተመርጦ በቋሚነት ወይም በጊዜያዊነት ሥራን የሚያከናውን ማንኛውንም ሰው የሚመለከት ስለመሆኑ በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 402(2) ላይ ተመልክቷል።

በመሆኑም በመርህ ደረጃ የሙስና ወንጀሎች የሚመለከቷቸው የመንግሥት ሠራተኞችን ነው። ነገር ግን ስለ ወንጀሎችና ወንጀል አድራጊዎች በማስመልከት በሚደነግገው በወንጀል ሕጉ ጠቅላላው ክፍል ውስጥ አንቀጽ 33 ላይ እንደተመለከተው አንዳንድ ወንጀሎች በጠባያቸው የተነሳ በሁሉም ሰዎች የማይፈፀሙ ዓይነት ተደርገው ሊወሰዱ የሚችሉ ቢሆንም እንዲሁም አንድ ሰው እነዚህን የተለዩ ጠባይ ያላቸውን ወንጀሎች ለመፈፀም የሚያስችለው ሁኔታ ባይኖረውም በመላ አሳቡና ድርጊቱ እነዚህን ወንጀሎች ለመፈፀም የተለዩ ሁኔታ ካላቸው ሰው ጋር ከተባበረ በዋና ወንጀል አድራጊነት ተጠያቂ ሊሆን ይችላል። በመሆኑም የመንግሥት ሠራተኛ ያልሆነ ሰውም በእነዚህ ወንጀሎች ውስጥ ተካፋይ ከሆነ በወንጀል ተጠያቂ ሊሆን የሚችልበት ይኖራል ማለት ነው።

ከሙስና ወንጀሎች ጋር በተያያዘ ሌላው ሳይነሳ መታለፍ የሌለበት ነጥብ ማንም ሰው በሙስና ወንጀል ተካፋይ ከሆነ በኋላ ጉዳዩ ወደ ፍርድ ቤት ከመቅረቡ በፊት ስለተፈፀመው ድርጊትና ስለተካፋዮች ሚና ጠቃሚ መረጃ ከሰጠ ከክስ ነጻ ሊሆን እንዲችል የወንጀል ሕጉ የፈቀደ መሆኑ ነው (አንቀጽ 406)። በተመሳሳይም የተሻሻለው የፀረ ሙስና ልዩ የሥነ ሥርዓትና የማስረጃ ሕግ አዋጅ ቁጥር 434/97 አንቀጽ 43 ላይ በሙስና ወንጀል ተሳታፊ የሆነ ሰው ከክስ ነጻ ስለሚደረግበት ሁኔታ የተመለከተ ሲሆን በዚህ ድንጋጌ ላይ እንደተመለከተው እንዲህ ዓይነት ከክስ ነጻ የማድረግ ውሳኔ የሚሰጠው በፌዴራል የስነ ምግባርና የፀረ ሙስና ኮሚሽን ኮሚሽነር ወይም አግባብ ባለው አካል የበላይ ኃላፊ አማካኝነት ነው።

እንዲህ ዓይነት አሰራር ለምን ተፈቀደ የሚለውን በምናይበት ጊዜ በመሰረቱ ሙስና በባህሪው (በተለይም grand corruption የሚባለው) በትምህርትና በሙያ የተለዩ ችሎታና ዕውቀት ባላቸው፣ መንግሥታዊ ሥልጣን በያዙ፣ በሥልጣናቸው ተፅዕኖ ሊያደርጉ በሚችሉ ሰዎች የሚፈፀም ድብቅ ተግባር ነው። በዚህ ወንጀል ተካፋይ የሆኑ ሰዎች ራሳቸው ማስረጃ እንዲሰጡ በማድረግ ሌሎችን ተጠያቂ ከማድረግ ውጭ አንዳንድ ጊዜ ምንም ዓይነት ማስረጃ ማግኘት አይቻልም ወይም ቢያንስ እጅግ በጣም አስቸጋሪ ነው። በመሆኑም ተጨባጭ የሆኑ ለጉዳዩ ጠቀሜታ ያላቸው ማስረጃ ሊሰጡ የሚችሉ ሰዎችን ከክስ ነጻ እንዲሆኑ በማድረግ ሙስና በፈፀሙ ሌሎች ሰዎች ላይ ተገቢው ቅጣት እንዲጣል ማድረግ ጠቀሜታው የሰፋ ነው። ስለዚህም በተፈፀመው ሙስና የሚጠየቅ ሳይኖር ከሚቀር አንድ ሰው ነጻ ተደርጎ እርሱ በሚሰጠው ጠቃሚ መረጃ በመንተራስ ሌሎች እንዲጠየቁ ማድረግ የተሻለ ነው ተብሎ በሕጎችን ውስጥ እንዲካተት የተደረገ ይመስላል።

የመወያያ ጥያቄዎች

1. የሙስና ወንጀልን ከሌሎች ወንጀሎች ለየት የሚያደርጉት ባህሪያት ምን ምን እንደሆኑ ተወያዩበት።
2. በተሻሻለው የፌዴራል የሥነ ምግባርና የፀረ ሙስና ኮሚሽን ማቋቋሚያ አዋጅ ቁጥር 433/97 አንቀጽ 2 ንዑስ አንቀጽ 9 የሙስና ወንጀል ከባድና ቀላል ተብሎ በሁለት

ተከፍሏል። ከባድ የሙስና ወንጀል ማለት ከፍተኛ ስትራቴጂያዊ ጠቀሜታ ባላቸው የመንግሥት መ/ቤቶችና የመንግሥት የልማት ድርጅቶች ላይ የሚፈፀሙ ከፍተኛ የገንዘብ መጠንን ያካተቱ ወይም የመንግሥት ባለሥልጣንን የሚመለከቱ ወይም በአገር ሉዓላዊነት፣ ኢኮኖሚ፣ ፀጥታ እንዲሁም በሕብረተሰቡ ኑሮ ላይ ከፍተኛ ጉዳት የሚያደርሱ ወይም ሊያደርሱ የሚችሉ የሙስና ወንጀሎች እንደሆኑ ተደርጎ ተተርጉሟል። ከዚህ ትርጉም አንፃር ከፍተኛ ስትራቴጂያዊ ጠቀሜታ ያላቸው የመንግሥት መ/ቤቶችና የመንግሥት የልማት ድርጅቶች የትኞቹ ናቸው? ከፍተኛ የገንዘብ መጠን ማለትስ እስከ ስንት ድረስ ያለ ነው?

3. በሙስና ወንጀል የተገኘ ገንዘብ ወይም ንብረት ሕጋዊ አስመስሎ ማቅረብ (money laundering) በእራሱ በወንጀልነት እንደሚፈረጅ ከወንጀል ሕጉ አንቀጽ 404(4) እና ከአንቀጽ 684 ድንጋጌዎች መረዳት ይቻላል። በሙስና ወንጀል የተገኘ ገንዘብ ወይም ንብረት ሕጋዊ አስመስሎ ማቅረብ (money laundering) እራሱን የቻለ ወንጀል ነው? የድንጋጌዎቹን አግባብነት እና እንድምታ ተወያይበት።

ክፍል ሦስት - የዘር ማጥፋት ወንጀል

የዘር ማጥፋት ወንጀል በሰው ልጆች ከሚፈፀሙ ወንጀሎች ጋር ያለው ግንኙነት እና ልዩነት ምን ይመስላችኋል?

የዘር ማጥፋት ወንጀል በሰው ልጆች ላይ ከሚፈፀሙት ወንጀሎች ውስጥ አንዱ ሲሆን ጥሬ ቃሉ ሲተረጎምም ሰዎችን በጅምላ መግደል (ማጥፋት) ነው። ሆኖም የጅምላ ማጥፋት ተግባር መሠረታዊ የሆኑ መለያ ባህሪያት አሉት።

የሰው ዘር ማጥፋት ወንጀልን ለመከላከልና ለመቅጣት በ1948 እ.ኤ.አ በተባበሩት መንግሥታት ተቀባይነት ያገኘው ዓለም ዓቀፍ ስምምነት (Convention to Prevent and

Punish the Crime of Genocide) አንቀጽ 2 Genocide የሚለውን ቃል በሚከተለው መልኩ ይተረጎመዋል፤

“... genocide means any of the following acts committed with intent to destroy, in whole or in part, a national, ethnical, racial or religious group, as such (a) killing member of the group; (b) causing serious bodily or mental harm to members of the group; (c) deliberately inflicting on the group conditions of life calculated to bring about its physical destruction in whole or in part; (d) imposing measures intended to prevent births within the group; (e) forcibly transferring children of the group to another group.”

ወደ አማርኛ በግርድፉ ሲመለስም ዘርን ማጥፋት ማለት በሚከተሉት ድርጊቶች አማካኝነት ሆን ብሎ በከፊልም ሆነ በሙሉ የአንድን ብሔር፣ ብሔረሰብ (ጎሣ)፣ ዘር ወይም የሐይማኖት ቡድን ለማጥፋት የሚፈፀም ተግባር ነው፤ (ሀ) የዚያን ወገን አባላት መግደል፤ (ለ) በዚያ ወገን አባላት ላይ ከፍተኛ የአካል ወይም የአዕምሮ ጉዳት ማድረስ፤ (ሐ) በከፊልም ሆነ በሙሉ የዚያን ወገን ህልውና የሚደመስስ አስከፊ ኑሮ ሆን ብሎ መጫን፤ (መ) የዚያን ወገን አባላት እንዳይዋለዱ የሚያደርጉ እርምጃዎችን መውሰድ፤ (ሠ) ከዚያ ወገን የተወለዱ ህፃናትን በኃይል አስገድዶ ለሌላ ወገን ማስተላለፍ ናቸው፡፡

በኢትዮጵያ ፌዴራላዊ ዲሞክራሲያዊ የወንጀል ሕግ አንቀጽ 269 ላይ ደግሞ ስለ ዘር የማጥፋት ወንጀል በሚከተለው መልክ ተመልክቷል፤

“ ማንም ሰው በሰላምም ሆነ በጦርነት ጊዜ በብሔር፣ በብሔረሰብ፣ በጎሣ፣ በዘር፣ በዜግነት፣ በቀለም፣ በሃይማኖት ወይም በፖለቲካ አንድ የሆነን ቡድን በመላ ወይም በከፊል ለማጥፋት በማሰብ የጥፋቱን ድርጊት በማድራጀት፣ ትዕዛዝ በመስጠት ወይም ድርጊቱን በመፈፀም፡-

ሀ. በማናቸውም ሁኔታ የማኅበረሰቡን አባላት የገደለ፣ አካላዊ ወይም ሕሊናዊ ጤንነት የጉዳ፣ ወይም የአካል ጉዳት ያደረሰ ወይም ያጠፋ እንደሆነ፤ ወይም

ለ. የማኅበረሰቡ አባላት በዘር እንዳይራቡ ወይም በሕይወት እንዳይኖሩ ለማድረግ ማናቸውንም ዘዴ በሥራ ላይ ያዋለ እንደሆነ፤ ወይም

ሐ. በማህበረሰቡን አባላት ወይም ሕፃናት በግዴታ ከሥፍራ ወደ ሥፍራ ያዛወረ ወይም የበተነ ወይም ሊሞቱ ወይም ሊጠፉ በሚችሉበት የኑሮ ሁኔታ እንዲኖሩ ያደረገ እንደሆነ፤
 ከአምስት ዓመት እስከ ሃያ አምስት ዓመት ለመድረስ የሚችል ፅኑ እስራት፤ ወይም ነገሩ ከባድ በሆነ ጊዜ በዕድሜ ልክ ፅኑ እስራት ወይም በሞት ይቀጣል፡፡”

ከዚህ በላይ ከተሰጡት ትርጉሞች ለመረዳት እንደሚቻለው፤

- የዘር ማጥፋት ወንጀል ተፈፀመ ለማለት ከዚህ በላይ የተጠቀሱት ድርጊቶች የተፈፀሙት አንድን ቡድን በሙሉ ወይም በከፊል ለማጥፋት በማሰብ መሆን አለበት፡፡ ስለዚህም ድርጊቱ ሳይሆን ውጤቱ ታስቦ የተፈፀመ መሆኑ ወንጀሉ መፈፀሙን ለማረጋገጥ አንደኛው መሠረታዊ ነጥብ ነው ማለት ነው፡፡
- የዘር ማጥፋት ወንጀል ተፈፀመ ለማለት ማናቸውም ከዚህ በላይ የተጠቀሱት ድርጊቶች የተፈፀሙት አንድን ቡድን በጅምላ ለማጥፋት በመፈለግ የተቃጣ መሆን አለበት፤ የተጠቀሱት ቡድኖች (ወገኖች) አባል የሆኑ አንድ ወይም ሁለት ግለሰቦች ለማጥፋት በማሰብ የተፈፀመ ድርጊት የዘር ማጥፋት ወንጀል ተብሎ ሊወሰድ አይችልም፡፡ ማለትም ድርጊቱን የዘር ማጥፋት ነው ለማለት የተፈፀመበት አሳብ አንድን ቡድን በሙሉ ወይም በከፊል የማጥፋት ዓላማን መሠረት ባደረገ ሁኔታ መሆን አለበት፡፡
- እንዲጠፋ የተፈለገው ቡድን በብሔር፣ ብሔረሰብ፣ በዘር፣ ወይም በሀይማኖት የተቆራኝ መሆን ይኖርበታል፡፡ ከዚህ ነጥብ አንጻር የኢትዮጵያን ሕግ ስንመለከት ሌሎች ቡድኖችንም አካትቶ እናገኘዋለን፡፡ ለምሳሌ በፖለቲካ አስተሳሰብ የተቆራኝ ቡድንን በሙሉ ወይም በከፊል ለማጥፋት በማሰብ የሚፈፀም ተግባር የዘር ማጥፋት ወንጀል ተደርጎ የሚወሰድ ሲሆን በዓለም አቀፍ ስምምነቱ ላይ ግን ይህ ጉዳይ በትርጉሙ ውስጥ ተካትቶ አናገኘውም፡፡
- የዘር ማጥፋት ወንጀል ሆን ብሎ አንድን ድርጊት ከማድረግ በመቆጠብ (by omission) የሚፈፀም ድርጊትንም ይጨምራል፡፡ ከዚህ አንጻር ለምሳሌ አንድ ቡድን በርሀብ ወይም በተላላፊ በሽታ ተጠቅቶ እያለ ሆን ብሎ በዚሁ ተጋላጭነቱ ቀጥሎ ቡድኑ እንዲጠፋ ማድረግ በወንጀሉ ተጠያቂነትን ያስከትላል ማለት ነው፡፡
- የኢትዮጵያ የወንጀል ሕግ አስገደዶ የአንድን ቡድን አባላትን ወደ ሌላ ቦታ ማዛወርን በተመለከተ በህጻናት ሲፈፀም ብቻ ሳይሆን በማናቸውም የቡድኑ አባላት ላይ ሲፈፀም

የዘር ማጥፋት ወንጀል እንደሆነ አድርጎ ይወስደዋል። ከዚህ አንጻርም ለዘር ማጥፋት ወንጀል የሰጠው ትርጓሜ ሰፊ ያለ ስለመሆኑ መረዳት ይቻላል።

ሌላው መነሳት ያለበት ነጥብ የዘር ማጥፋት ወንጀል በይርጋ ቀሪ የማይሆን መሆኑ ነው። በኢ.ፌ.ዲ.ሪ ሕገ መንግሥት አንቀጽ 28 ላይ እንደተመለከተው የሰው ዘር ማጥፋት ወንጀል በይርጋ አይታገድም፤ የተጣለው ቅጣትም በምህረት ወይም በይቅርታ ቀሪ ሊሆን አይችልም። የሞት ፍርድ ከሆነ ብቻ በይቅርታ ወደ ዕድሜ ልክ ፅኑ እስራት ሊቀየር ይችላል።

የመወያያ ጥያቄዎች

1. የሰው ዘር ማጥፋት ወንጀልን ለመከላከልና ለመቅጣት በወጣው ዓለም ዓቀፍ ስምምነት (ብዙ ጊዜ በአጭሩ Genocide Convention ተብሎ ይጠቀሳል) መሠረት በፖለቲካ አስተሳሰብ ምክንያት የተቆራኘን ቡድን በከፊል ወይ በሙሉ ለማጥፋት መንቀሳቀስ በዘር ማጥፋት ወንጀልነት አልተፈረጀም። ይህ ለምን ይመስላችኋል? ኢትዮጵያ የዚህ ስምምነት አንዷ ፈራሚ አገር ሆና እያለች የተለዩ ሕግ ማውጣቷ የሚኖረው እንድምታ ምንድን ነው?
2. ከዚህ በላይ የተጠቀሰው የGenocide Convention ድርጊቶችን በዘር ማጥፋት ወንጀልነት የሚፈርድ ቢሆንም የሚያስከትለውን ቅጣት አያስቀምጥም፤ ከዚህ አንጻር የስምምነቱን ፋይዳ መርምሩ።
3. የዘር ማጥፋት ወንጀልን የማነሳሳት ወይም የማስናዳት ተግባር በራሱ ወንጀሉ ባይሞክርም እንኳን በወንጀል ያስጠይቃሉ? ካላስጠየቀ ከወንጀሉ ከባድነት አንጻር የወንጀል ሕጋችንን አቋም እንዴት ያዩታል?
4. ለዘር ማጥፋት ወንጀል በይርጋ ቀሪ መሆን ተፈጻሚነት የተባለበት ምክንያት ለምን ይመስላችኋል? የይርጋ ሕግን መደንገግ ካስፈለገበት ምክንያት ጋር አይጋጭም ወይ?

ክፍል አራት - የአሸባሪነት ወንጀል፤

ሽብርተኝነት በእንግሊዝኛው terrorism የሚለውን ቃል የሚተካ ተደርጎ ሊወሰድ የሚችል ሲሆን terrorism ደግሞ terrere ከሚለው የላቲን ቃል የመጣ ነው፤ በጥሬው ወይም በግርድፉ ሲተረጎምም ማስፈራራት (to frighten) ማለት ነው።

ብላክስ ሎው የሕግ መዝገበ ቃላት ሽብርተኝነትን የጋይል ጥቃትን በመጠቀም ሽብርንና ፍርሃትን መፍጠር ወይም በተለይም በፖለቲካ አመራር ላይ ተጽዕኖ ማሳደር በሚል ይተረጎማል። ክሊቭ ዎከር የተባሉ ፀጋፊ ደግሞ the prevention of terrorizm in Biritsh law በሚለው መጽሀፋቸው ውስጥ ሽብርተኝነት ማለት ለፖለቲካ ግብ ሲባል ሀይል መጠቀም ሲሆን ሕብረተሰቡን ወይም ማንኛውንም የሕብረተሰብ ክፍል ለማስፈራራት ሀይል መጠቀምን ያካትታል በሚል ገልጸውታል።

በሁሉም ዘንድ ተቀባይነት ያለው ወጥ የሆነ ለሽብርተኝነት እና ሽብርተተኛ ማነው ለሚለው ጥያቄ ምላሽ ማግኘት አስቸጋሪ ነው። በትርጉሙ ላይ ስላለው ልዩነት ለማሳየት አንዳንዶች በሚከተለው መልኩ ይገልፁታል “one man’s terrorist is another man’s freedom fighter”- ለአንደኛው አሸባሪ ለሌላኛው የነጻነት ታጋይ ነው። ለዚህም ይመስላል እስካሁን በዓለም ዓቀፍ ደረጃ ስለ ሽብርተኝነት ወንጀል ስምምነት መፈራረም አስቸጋሪ የሆነው።

ወደ አገራችን ስንመለስ እስከ ቅርብ ጊዜ ሽብርተኝነትን የሚመለከቱ ድርጊቶች ለማየት የሚያስችሉ የወንጀል ድንጋጌዎች ቢኖሩም የወንጀል ሕጎችን ግን ቃሉን በቀጥታ አይጠቀምበትም ነበር። አሁን ግን ከነሐሴ 22/2002 ጀምሮ ሥራ ላይ በዋለው የፀረ ሽብርተኝነት አዋጅ ቁጥር 652/2001 አንቀጽ 3 ላይ የሽብርተኝነት ድርጊቶች ተብለው የሚወሰዱት ምን ዓይነት ድርጊቶች እንደሆኑ አስቀምጧል። በዚህም መሠረት፡-

ማንኛውም ሰው ወይም ቡድን የፖለቲካ፣ የሃይማኖት ወይም የአይዲዮሎጂ ዓላማን ለማራመድ በማሰብ በመንግሥት ላይ ተፅዕኖ ለማሳደር፣ ሕብረተሰቡን ወይም የሕብረተሰቡን ክፍል ለማስፈራራት ወይም የሃገሪቱን መሠረታዊ ፖለቲካዊ፣ ሕገ መንግሥታዊ፣ ኢኮኖሚያዊ ወይም ማህበራዊ ተቋማትን ለማናጋት ወይም ለማፍረስ፡-

(1) ሰውን የገደለ ወይም በአካሉ ላይ ከፍተኛ ጉዳት ያደረሰ እንደሆነ፤

(2) የህብረተሰቡን ወይም የህብረተሰቡን ክፍል ደህንነት ወይም ጤና ለከፍተኛ አደጋ ያጋለጠ እንደሆነ፤

(3) እገታ ወይም ጠለፋ የፈፀመ እንደሆነ፤

(4) በንብረት ላይ ከፍተኛ ጉዳት ያደረሰ እንደሆነ፤

(5) በተፈጥሮ ሀብት፣ በአካባቢ፣ በታሪካዊ ወይም የባህል ቅርስ ላይ ከፍተኛ ጉዳት ያደረሰ እንደሆነ፤

(6) ማናቸውም የሕዝብ አገልግሎት ለከፍተኛ አደጋ ያጋለጠ፣ የያዘ፣ በቁጥጥር ስር ያደረገ፣ ያቋረጠ ወይም ያበላሸ እንደሆነ፣ ወይም

(7) በዚህ አንቀጽ ከንዑስ አንቀጽ 1 እስከ 6 ከተመለከቱት ድርጊቶች መካከል ማናቸውንም ለመፈፀም የዛተ እንደሆነ፤ ከ15 ዓመት እስከ ዕድሜ ልክ በሚደርስ ፅኑ እስራት ወይም በሞት ይቀጣል፡፡

ከዚህ በላይ ከተመለከተው የፀረ ሽብርተኝነት አዋጁ አንቀጽ 3 ድንጋጌዎች መረዳት እንደሚቻለው፡-

- የሽብርተኝነት ድርጊት በግለሰብ ወይም በቡድን ደረጃ ሊፈፀም ይችላል፡፡
- ግለሰቡ ወይም ቡድኑ የፈጸማቸውን ድርጊቶች በሽብርተኝነት ለመፈረጅ የተፈፀሙበት ዓላማ ግምት ውስጥ መግባት አለበት - ምንም እንኳን ከዚህ በላይ የተጠቀሱት ድርጊቶች የተለያዩ ዓላማዎችን ለማሳካት ሊፈፀሙ የሚችሉ ቢሆንም ሽብርተኝነት ነው ለማለት ድርጊቶቹ የተፈፀሙት በተፅዕኖ የፖለቲካ፣ የሃይማኖት ወይም የአይዲዮሎጂ ዓላማን ለማራመድ በማሰብ መሆን ይኖርበታል፡፡
- ድርጊቶቹን መፈፀም ብቻ ሳይሆን እፈጽማለሁ በማለት መዛትም በሽብርተኝነት ወንጀል ውስጥ ይካተታል፡፡
- በእርግጥ ድርጊቶችን በመፈፀም ወይም በማዛት የተፈለገው ተፅዕኖ የማድረግ ሁኔታ ባይሳካም ተፅዕኖ ለማድረግ መሞከሩ በወንጀሉ ተጠያቂነትን ያስከትላል፡፡
- ድርጊቶቹ በዋናነት መገለጫቸው የመንግሥትን የፖሊሲ አቅጣጫ፣ አሠራር ለማስቀየር ወይም የህብረተሰቡ የተለመደ መሠረታዊ የሆነ አካሄድ በዚያው መልኩ እንዳይቀጥል ወይም እንዲዛባ ለማድረግ ኃይል መጠቀም ወይም ኃይል ለመጠቀም መዛት ነው፤ ኃይል የመጠቀሙ ወይም የዛቸው የቅርብ ዓላማም (immediate objective) የሥነ ልቦና ጫና ወይም ፍራቻን ማንገስ ነው፡፡ የሥነ ልቦና ጫና ወይም ፍራቻ የማስከተሉ የመጨረሻ ዓላማ (ultimate goal) ደግሞ ይህን እንደ አንድ ሥልት ወይም ታክቲክ በመጠቀም

ግለሰቦች ወይም ቡድኖች የሚፈልጉትን የፖለቲካ፣ የሃይማኖት ወይም የአይዲዮሎጂ ዓላማ መጫን ነው። ይህን ግብ ለማሳካት በኃይልና በዛቻ የሚፈፀመው ጥቃት በሕገ መንግሥቱ መሠረት በተቋቋመው መንግሥት፣ የመንግሥት አካላትና የኢኮኖሚ ተቋማት እንዲሁም በሕዝቡ ላይ ሊሰነዘር ይችላል።

- ወንጀሎች የኃይል ጥቃቶችን በማድረግ ወይም ለማድረግ በመዛባት ሊከናወኑ የሚችሉ ሲሆን፣ አፈጻጸሙም ሆነ ተብሎ ታስቦበት የሚፈፀም ነው።

ከዚህም አንጻር አንድ የሆነ አመለካከት ወይም እምነት እንዲሰፋፋ ወይም እምነቱ የሚያስቀምጣቸው ሕጎች ተፈጻሚነት እንዲኖራቸው ለማስገደድ የሽብርተኝነት ወንጀል ሊፈፀም ይችላል ማለት ነው።

የመወያያ ጥያቄዎች

1. የካፒታሊዝም ሥርዓት ሀብታሞች ድሆችን በመበዝበዝ የሚኖሩበት ሥርዓት በመሆኑ ሥርዓቱ መቀየር አለበት ብሎ የሚያምን አንድ ግለሰብ የካፒታሊዝም ሥርዓቱ መለያ ናቸው ብሎ በሚያያቸው ትላልቅ የግል የኢኮኖሚ ተቋማት ላይ አደጋ ቢያደርስ ድርጊቱ በሽብርተኝነት ወንጀል ሊፈረጅ ይችላል? ለምን?
2. የሽብርተኝነት ወንጀል በሕግ የሰውነት በተሰጣቸው ድርጅቶች አማካኝነት ሊፈፀም ይችላል? በመንግስታት አማካኝነትስ? ሽብርተኝነት አለ ለማለት ከፈጻሚው ወይስ ከተፈፀመው ድርጊት አንጻር ነው የሚታየው (የሽብርተኝነት ወንጀል አለ ለማለት ድርጊቱን ወይስ ፈጻሚውን ነው የምናየው)? ለምን?
3. አገሪቱ ይህን መንገድ ካልተከተለች ትበጠበጣለች፣ የብሔር፣ ብሔረሰቦች መብት እስከ መገንጠል መከበሩ አገሪቱን ይበታትናታል በማለት “ማስፈራራት” በሽብርተኝነት ወንጀል ውስጥ ይካተታል ትላላችሁ? ለምን?

4. ምንም ዓይነት ይህ ነው የሚባል ዓላማ የሌለው ወይም “ለመታወቅ” ብቻ ተብሎ በፀረ ሽብርተኝነት አዋጁ አንቀጽ 3 ድንጋጌዎች ላይ ከተዘረዘሩት ድርጊቶች አንዱ ወይም ሁሉም ቢፈፀሙ የሽብርተኝነት ወንጀል ተብሎ ሊፈረጅ አይችልም?
5. የሆነ ቡድን አባላት በፀረ ሽብርተኝነት አዋጁ ከተመለከቱት ዓላማዎች ውስጥ አንዱን በተፅዕኖ ለማሳካት በማሰብ ራሳችንን እናጠፋለን (እንገድላለን) በማለት ለማስፈራራት ቢሞክሩ የሽብርተኝነት ወንጀል ተብሎ ሊፈረጅ አይችልም? (የእንግሊዝ Terrorism Act (2000) እንዲህ ዓይነት ተግባር በወንጀሉ እንደማይፈረጅ በግልፅ አስፍሯል)።
6. በቸልተኝነት የሽብርተኝነት ወንጀል ሊፈፀም አይችልም ትላላችሁ? ለምን?

ክፍል አምስት - የሰዎች ህገወጥ ዝውውር፤

ሰዎችን በሕገ ወጥ መንገድ ማዘዋወር ከጊዜ ወደ ጊዜ እየተባባሰ እና ዓለም አቀፋዊ ይዘት እየያዘ የመጣ ወንጀል ሲሆን ይህ ወንጀል በተለይ በሴቶችና በህጻናት ላይ የሚያስከትለው ችግርና አስከፊነቱ እየተባባሰ መጥቷል።

በሰዎች መነገድ (human trafficking) የሰዎችን የተለያዩ መብቶች በእጅጉ የሚጻረር ከአገራዊነት ዓለም አቀፋዊ ባህሪ ያለው ተግባር ነው። በተለያዩ ጊዜያት የተደረጉ የተለያዩ ዓለም አቀፍ ስምምነቶች (conventions) እና መግለጫዎች (declarations) ከዚህ ጉዳይ ጋር በተያያዘ ሰዎች ያለምንም አድልዎ የሰብዓዊ መብቶች ተጠቃሚ ሊሆኑ እንደሚገባ፤ በተለይም ደግሞ የግዴታ ሥራ እንዲሰሩ ከመገደድ የመጠበቅ መብት እንዳላቸው፤ ጾታን መሠረት በማድረግም ሆነ በሕጻናት ላይ የሚደርስን የፆታና የጉልበት ብዝበዛ የዓለም ሕብረተሰብ በጋራ የመዋጋት ግዴታ እንዳለባቸው ያስቀምጣሉ።

በሴቶች እና በህጻናት ላይ የሚፈፀሙ ሕገ ወጥ ዝውውሮችንና ከዚህም ጋር ተያይዞ የሚከሰቱ በደሎች በወንጀል የሚስጠይቁ ስለመሆናቸው የኢ.ፌ.ዲ.ሪ የወንጀል ሕግ በተለያዩ

አንቀጾች ደንግጓል። በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 597 ላይ እንደተደነገገው ሴትን ወይም ለአካለ መጠን ያልደረሰ ልጅን የግዳጅ ሥራ ለማሰራት በማሰብ በሃይል፣ በዛቻ፣ በተንኮል፣ በማታለል፣ በመጥለፍ ወይም በሴቲቱ ወይም በልጁ ላይ ኃለፊነት ላለው ሰው ገንዘብ ወይም ሌላ ጥቅም በመስጠት ተበዳይዋን (ተበዳዩን) የሚመለምል፣ ከቦታ ቦታ የሚያዘዋውር፣ ከሀገር ያስወጣም ሆነ ወደ ሃገር ያስገባ እንዲሁም የደበቀ ማንም ሰው በወንጀል ተጠያቂ እንደሚሆን፤ ይህንን የወንጀል ድርጊት ለማስፈፀም ተበዳዮችን በኢትዮጵያ ግዛት ውስጥ ወይም በውጭ አገር በጉዞ መጨረሻ ሲደርሱ ለማስረከብ በማሰብ (በማቀድ) በየብስ፣ በባህር ወይም በአየር የላክ፣ ያንጓዝ፣ ዝውውሩን የመራ ወይም የረዳ ሰው በተመሳሳይ በወንጀል ተጠያቂ እንደሚሆን ተደንግጓል።

ሌላው ድንጋጌ በሕገ ወጥ መንገድ ኢትዮጵያውያንን ለሥራ ወደ ውጭ አገር መላክን አስመልክቶ በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 598 ላይ የተደነገገው ሲሆን በዚህ ድንጋጌ መሠረት ፈቃድ ሳይኖረው ወይም በማናቸውም ሌላ ሕገ ወጥ መንገድ የኢትዮጵያ ዜጋን ለሥራ ወደ ውጭ አገር የላከ ማንኛውም ሰው የወንጀል ተጠያቂነት አለበት፤ ቅጣቱም ከአምስት ዓመት እስከ 10 ዓመት ሊደርስ የሚችል ፅኑ እስራትና ከሃያ አምስት ሺህ ብር የማይበልጥ መቀጮ ነው። በዚህ መልኩ የተላኩት ኢትዮጵያዊት በሰብዓዊ መብቷ፣ በሕይወቷና በአካሏ ላይ ጉዳት የደረሰባት እንደሆነ ቅጣቱ ከአምስት ዓመት እስከ ሃያ ዓመት ፅኑ እስራትና ሃምሳ ሺህ ብር መቀጮ ሊደርስ ይችላል። መሠል ድርጊቶች በሴቶች ላይ ብቻ ሳይሆን በማናቸውም ሰው ላይ በሚፈፀሙበት ጊዜም ተመሳሳይ ቅጣት የሚያስከትሉ ይሆናሉ።

የመወያያ ጥያቄዎች

1. ለአካለ መጠን የደረሰ ወንድን የግዳጅ ሥራ ለማሰራት በማሰብ በሃይል፣ በዛቻ፣ በተንኮል፣ በማታለል፣ በመጥለፍ ተበዳዩን የሚመለምል፣ ከቦታ ቦታ የሚያዘዋውር፣ ከሀገር ያስወጣም ሆነ ወደ ሃገር ያስገባ ማንም ሰው ስለሚኖርበት የወንጀል ተጠያቂነት ተወያዩበት።

2. ሕጋዊ ፈቃድ ያላቸው ሰዎች ሰዎችን ወደ ውጭ አገር ልከው የተላኩት ሰዎች በአካላቸው፣ በሰብዓዊ መብታቸው ወይም በሕይወታቸው ላይ ጉዳት ቢደርስባቸው በላኪዎች ላይ የወንጀል ተጠያቂነት ይኖር እንደሆነ መርምሩ።

3. የሚከተሉትን ጉዳዮች ተወያዩባቸው፡-

(ሀ) ወ/ሪት ሶፊያ ሀምዛ የተባለች ኢትዮጵያዊት በአንድ ፈቃድ ባለው ሠራተኛና አሠሪ አገናኝ ኤጀንሲ አማካኝነት ወደ ቤሩት ተልካ በአንድ ግለሰብ መኖሪያ ቤት ውስጥ በቤት ሠራተኛነት ስታገለግል ቆይታ በግለሰቡ መፀዳጃ ቤት ውስጥ በገመድ ታንቃ በመስኮት ተንጠልጥላ፣ የግራ እጅዋና የተለያዩ የሰውነት ክፍሎቿ በኤሌክትሪክ እንዲሁም በፈላ ውሃ ተቃጥሎ ሕይወቷ ስለማለፉ ከፌዴራል ፖሊስ የተላከው የወንጀል ምርመራ መዝገብ ያስረዳል፤ በተጨማሪም መዝገቡ ላይ በቤሩት ፖሊስ በተደረገው ምርመራ በግለሰቧ ላይ ለደረሰው ሁኔታ ተጠያቂ ሊሆን የሚችል ሰው ስላለመገኘቱ የተገለፀ መሆኑን ያሳያል።

(ለ) ወ/ሪት ሰብለ አባይ የተባለች ኢትዮጵያዊት በአንድ ፈቃድ ባለው ሠራተኛና አሠሪ አገናኝ ኤጀንሲ አማካኝነት ወደ ሶሪያ አገር ተልካ ሁለት ወር ከሀያ ቀን ሰዎች በነጻ አስርተዋት፤ በሴትነቷ ተጫውተውባት እንዲሁም በአስቃቂ ሁኔታ የውስጥ እግሯን በመደብደብ አስቃይተው ወደ ኢትዮጵያ የመለሷት ስለመሆኑ በምርመራ መዝገቡ ላይ ተመልክቷል።

(ሐ) ኢትዮጵያ ውስጥ ሰላሳ ዓመታት በላይ የኖሩ ዜግነታቸው ሕንድ የሆኑ ባልና ሚስት ልጅ (ልጃቸውም ዜግነቱ ሕንድ ነው) ሕጋዊ ፍቃድ በሌለው ግለሰብ አማካኝነት ለሥራ ወደ ውጭ አገር ተልኮ ከፍተኛ በደል ደርሶበት ወደ ኢትዮጵያ ተመልሷል። የላከው ሰው የወንጀል ተጠያቂነት ይኖርበታል?

ክፍል ስድስት - የአስገዳዶ መድፈር ወንጀል፤

በአዲሱ የወንጀል ሕግ የአስገዳዶ መድፈር ወንጀልን ጨምሮ ሌሎች በግብረ ሥጋ ነፃነትና ንፅህና ላይ ስለሚፈፀሙ ወንጀሎች የተደነገገው ከአንቀጽ 620 ጀምሮ እስከ አንቀጽ 628 ባሉት ድንጋጌዎች ሲሆን የአንቀጽ 620 ንዑስ ቁጥር 1 ድንጋጌ “ማንም ሰው የኃይል ድርጊት በመጠቀም ወይም በብርቱ ዛቻ ወይም ሕሊናዋን እንድትስት ወይም በማናቸውም ሌላ መንገድ መከላከል

እንዳትችል በማድረግ ከጋብቻ ውጪ አስገድዶ ከአንዲት ሴት ጋር የግብረ ሥጋ ግንኙነት የፈፀመ እንደሆነ ከአምስት ዓመት እስከ አሥራ አምስት ዓመት በሚደርስ ፅኑ እሥራት ይቀጣል” ይላል።

ከላይ በተጠቀሰው ድንጋጌ መሠረት የአስገድዶ መድፈር ተግባር ተፈፅሟል ለማለት፡-

1. ተጠቂዋ ሴት መሆን አለባት፤ (አንዲት ሴት ወንድን አስገድዳ የግብረ ሥጋ ግንኙነት ከእርሷ ጋር እንዲፈፀም ያደረገች እንደሆነ በወንጀል የምትጠየቅ ሲሆን እንዲህ ዓይነት የወንጀል ድርጊት የሚሸፈነው በወንጀል ሕጉ አንቀጽ 621 ነው)።
2. በማናቸውም መንገድ የሚደርስባትን ጥቃት መከላከል እንዳትችል የተደረገች መሆን አለባት። ማለትም በሴቷ ላይ ድርጊቱ የተፈፀመው ኃይልና ዛቻን በመጠቀም፤ ወይም ሕሊናዋን በማሳት እና በመሳሰለው መንገድ የመከላከል አቅሟን በማሳጣት ተደግፎ መሆን አለበት።
3. የግብረ ሥጋ ግንኙነት መፈፀም አለበት (ወይም ቢያንስ የግብረ ሥጋ ግንኙነት ለመፈፀም መሞከር ይኖርበታል)፤
4. ድርጊቱ የተፈፀመው የጋብቻ ግንኙነት በሌላቸው ሰዎች መካከል መሆን አለበት። በዚህም መሠረት የአስገድዶ መድፈር ወንጀል በጋብቻ ተሳስረው የሚገኙ ሰዎችን አይመለከትም ማለት ነው።

በሌላ በኩል በአዲሱ የወንጀል ሕግ አንቀጽ 621 መሠረት አንዲት ሴት ወንድን አስገድዳ ከእርሷ ጋር የግብረ ሥጋ ግንኙነት እንዲፈፀም ያደረገች እንደሆነ በወንጀል የምትጠየቅ ቢሆንም ሕጉ ይህን የወንጀል ድርጊት “አስገድዶ የመድፈር” (rape) በሚለው ሀረግ (ቃል) አይጠራውም።

አዲሱ የወንጀል ሕግ አስገድዶ መድፈርን በተመለከተ ያስቀመጣቸው ድንጋጌዎች ከቀድሞው የሚለዩባቸው ጉዳዮች አሉ። እነዚህ መሠረታዊ የሆኑ ልዩነቶች የሚከተሉት ናቸው፡-

ለመደበኛው የአስገዳዶ መድፈር ወንጀል ተቀምጦ የነበረውን እስከ አሥር ዓመት የሚደርስ የፅኑ እስራት ቅጣት መነሻውን ከአምስት ዓመት እንዲያንስ ያደረገው ሲሆን የቅጣቱን ጣራ ደግሞ ወደ አሥራ አምስት ዓመት ከፍ አድርጎታል። የቅጣት ማክበጃ ምክንያት ሲኖር ደግሞ በቀድሞው ሕግ እስከ አስራ አምስት ዓመት ፅኑ እስራት ብቻ ያስቀጣ የነበረው በአዲሱ የወንጀል ሕግ መሠረት ወደ ሀያ ዓመት ፅኑ እስራት ከፍ እንዲል ተደርጓል።

በቀድሞው የወንጀለኛ መቅጫ ሕግ ዕድሜዋ ከ15 ዓመት እስከ 18 ዓመት በሆነ ሴት ላይ የተፈፀመ አስገዳዶ መድፈር የሚያስቀጣው በመደበኛው የአስገዳዶ መድፈር ድንጋጌ መሠረት የነበረ ሲሆን (እስከ አሥር ዓመት በሚደርስ የፅኑ እሥራት ብቻ ነበር የሚያስቀጣው) በአዲሱ የወንጀል ሕግ አንቀጽ 620(2) መሠረት ዕድሜዋ አስራ ሦስት ዓመት ሆኖ አስራ ስምንት ዓመት ባልሞላት ሴት ልጅ ላይ የሚፈፀመው የአስገዳዶ መድፈር ወንጀል የሚያስቀጣው ከአምስት ዓመት እስከ ሃያ ዓመት ነው።

አስገዳዶ የመድፈር ድርጊት ከባድ የአካል ጉዳትን ወይም ሞትን ያስከተለ እንደሆነ ወንጀለኛው በዕድሜ ልክ ፅኑ እስራት እንደሚቀጣና ከአስገዳዶ መድፈር ወንጀሉ ጋር ተያይዞ የመጥለፍ ተግባር ወይም በሽታ የማስተላለፍ ተግባር ሲፈፀም ስለተደራራቢ ወንጀሎች በተደነገጉት አንቀጾች መሠረት ቅጣት በወንጀለኛው ላይ እንደሚፈፀምበት በማስቀመጥ በቀድሞው ሕግ ያልነበሩ ድንጋጌዎችን አዲሱ የወንጀል ሕግ ጨምሯል።

ከዚህ በላይ በተመለከቱት ሁኔታዎች አዲሱ የወንጀል ሕግ የአስገዳዶ መድፈር ወንጀል ሲፈፀም የሚጣለውን የቅጣት ወለልም ሆነ ጣራውን ከፍ ያደረገ ሲሆን አንዲት ሴት ለአካለ መጠን ወይም ለጋብቻ የምትደርስበትን ዕድሜ (18 ዓመት) ጠብቆ ከዚህ ዕድሜ በታች ላይ የምትገኝን ሴት ልጅ አስገዳዶ መድፈር ከፍ ባለ ቅጣት የሚያስቀጣ እንዲሆን አድርጓል።

የመወያያ ጥያቄዎች

1. ዕድሜዎ ከ18 ዓመት ለከሆነች ሴት ጋር የሚደረግ ግብረ ሥጋ ግንኙነት የሴቷ ፍቃደኝነት ቢኖርበትም እንኳን በወንጀል ያስጠይቃል። በአባባሉ ትክክለኛነት ላይ ተወያዩበት።
2. ለዐቃቤ ህግ የደረሰው በአንድ የምርመራ መዝገብ ላይ ተከሣሽ ዕድሜው 15 ዓመቱ እንደሆነና የግል ተበዳይ ደግሞ ዕድሜዎ 14 ዓመት ስለመሆኑ ያስረዳል። ተከሣሽ ምርመራው የተጣራበት የግል ተበዳይዎን ደፍሯል በሚል ሲሆን ተከሣሽ ከግል ተበዳይ ጋር የግብረ ሥጋ ግንኙነት ማድረጋቸውን አምኖ ነገር ግን ተበዳይ ነች የተባለችው ፈቃደኛ ሆና ድርጊቱ ስለመፈፀሙ የገለፀ ሲሆን ልጅቱም ተከሣሽ ምንም ዓይነት የማስገደድ ተግባር ሳይፈፀም በፈቃደኝነት የተፈፀመ ስለመሆኑ ገልጸለች። እናንተ በዐቃቤ ሕጉ ቦታ ብትሆኑ ምን ዓይነት ውሳኔ ትሰጣላችሁ?